Mladika

Leto 2022 8-9 CENA 5,00 €

FOKUS:
80 let od nanoške bitke

Obračun študijskih dnevov DRAGA

Vrednost človeškega življenja

POSTE ITALIANE s.p.a. spedizione in a.p. – D.L. 353/2003 (conv. in L. 27/02/2004 n°46) art·1, comma 1, DCB Trieste – ottobre 2022 • Poštnina plačana v gotovini – oktober 2022
ISSN 1124 - 657X • In caso di mancato recapito restituire all'ufficio di Trieste CDM, detentore del conto, per la restituzione al mittente, previo pagamento resi.

V TEJ ŠTEVILKI

8-9 ❖ 2022

UVODNIK

03
Borut Pahor
Odločilna vloga demokracije

NAŠ UTRIP

05
Marijan Kravos
57. študijski dnevi DRAGA

FOKUS

08
Primož Plahuta
Italijanska ofenziva na Nanosu Aprila 1942

13
Jože Pižent
Moji spomini na Rušt Pavla

IZ TISKARNE

15
Seznam novejših del slovenskih avtorjev v Italiji

OSEBA IN DRUŽBA

16
Roman Globokar
Kakšna je vrednost človeškega življenja?

EKOLOGIJA

18
H.J.
Varstvo okolja je eno, zelena ideologija pa je čisto nekaj drugega

ANTENA

20
Novice

PREBRALI SO ZA VAS

34
Lidija Golc
Majda Artač Sturman: Prozornosti odčaranega zaliva

PRIČEVANJA

36
Erika Jazbar
Irena Brumat Vrtovec o stricu, msgr. Mirku Brumatu

45
Drago Štoka
Srečanje z bodočim kraljem

LITERATURA

47
Darinka Kozinc
Kolo *od marke*

52
Andraž Polič
Kresnice v mraku

IN MEMORIAM

54
Karel Bolčina
Gospodu Oskarju v slovo!

55
Eva Fičur
Poslovil se je Milan Nemac

57
Majda Cibic
Ivan Tavčar (1943–2022)

ZGODOVINA

59
Ingrid Patricia Boben
Janko Žagar, 1996–1972 (I. del)

64
Renato Podbersič ml.
Mihael Verne – duhovnik in popotnik

66
Marija Artač
Odvzem cerkvenih zvonov iz zvonika farne cerkve sv. Matije …

KULTURA

67
Darinka Kozinc
Dorica Makuc in Lojzka Bratuž

70
Mojca Polona Vaupotič
Slikar Vladimir Makuc, zaprisežen Krasu in Istri

74
Franc Križnar
Primorski glasbeniki skozi čas in prostor: Viktor Šonc

NAŠA ŠOLA

76
Elisabetta Kovic
Vsakomur svojo pot in poti za vsakogar (II. del)

PROSTI ČAS

78
Mitja Petaros
Slovenska lipa – zametki prve slovenske valute

IZ NAŠE ZALOŽBE

82
Nadia Roncelli
Mladikine poletne novosti

SLOVENCI PO SVETU

84
Dragica Motik in Erika Ašič
Jeklene magnolije – predstava, ki nas povezuje

Na platnici: Nanos v jesenski preobleki (foto Matej Susič)

ODLOČILNA VLOGA DEMOKRACIJE

Borut Pahor
predsednik Republike Slovenije

Udeležence in prireditelje študijskih dnevov Draga 2022 je letos počastil predsednik slovenske države Borut Pahor. Počastil ne le s svojim obiskom, temveč tudi z globokim nagovorom, ki se je dotaknil nekaterih žgočih tem slovenske matične in zamejske družbe.

To je bil prvi obisk kakega slovenskega predsednika na omenjeni prireditvi Društva slovenskih izobražencev, ni pa bil prvi Pahorjev obisk pod šotorom na Općinah. Dne 1. septembra 1991, dobro leto po demokratizaciji in le nekaj mesecev po osamosvojitvi, je kot mlad poslanec sodeloval pri okrogli mizi predstavnikov takratnih slovenskih parlamentarnih strank z naslovom Slovenija – realnost in vizija. Na državni praznik, posvečen Primorski, pa je 15. septembra 2015 v Ljubljani že kot predsednik vročil Sergiju Pahorju red za zasluge, podeljen Društvu slovenskih izobražencev »za skrbno in sistematično ustvarjanje prostora za dialog, ki na študijskih dnevih Draga že pol stoletja povezuje matično, zamejsko in zdomsko Slovenijo«.

Borutu Pahorju se izteka predsedniški mandat. Tako v Sloveniji kot v Italiji so zadnje parlamentarne volitve prinesle velike novosti in mnoge probleme. Mednarodni politični in gospodarski položaj vzbuja težke skrbi. Predsednikove besede nas pozivajo k spoštovanju demokratičnih vrednot, k iskanju tega, kar nas povezuje, k trdni narodni in državljanski zavesti, k odgovornosti.

Spoštovane gospe in gospodje!

Zalotil sem se, da se v govorih v zadnjih mesecih mojih desetih predsedniških let hote ali nehote posvečam vprašanju krepitve naše narodne in državljanske skupnosti. Zanimivo se mi zdi, da od vseh mogočih in nemogočih vprašanj sili v ospredje moje pozornosti kot osrednje vprašanje prav to: kako negovati, razvijati in krepiti našo narodno in državljansko skupnost, da bi se bili pripravljeni in zmožni soočiti s problemi in priložnostmi sedanjega in prihodnjega časa. Potreba po naslavljanju tega vprašanja bržkone izvira iz mojega trajnega stremljenja, da bi tisto, kar nas povezuje v skupnost, vedno premagalo tisto, kar nas razdvaja in jo trže.

Hočem reči, da skupnost ni samoumevna in da je potrebno zanjo skrbeti in jo negovati.

Verjetno to velja za sleherno skupnost, še zlasti pa velja za narodno skupnost. Spričo dejstva, da imamo Slovenci zdaj tudi svojo lastno državo, se skrb za narodno skupnost v veliki meri prepleta s skrbjo za državljansko skupnost.

S tem, ko smo Slovenci uspeli ustanoviti lastno državo, smo na najboljši možni način dolgoročno zavarovali pravico in dolžnost, da samostojno odločamo o svoji usodi. S tem, ko smo se po naši suvereni volji priključili Evropski uniji, smo to pravico in dolžnost še trdneje okrepili in zavarovali. Lahko rečemo, da zlasti zaradi članstva v Evropski uniji in Zvezi NATO, zaradi naše narodne in državne identitete po naši volji pripadamo t. i. zahodnemu svetu. To je bilo tudi osnovno programsko vodilo slovenske politične pomladi.

Ko torej govorimo o skrbi za našo narodno skupnost, lahko z olajšanjem ugotovimo, da so osnovni, temeljni strukturni pogoji za njen obstoj in razvoj tako rekoč idealno postavljeni, da bolje ne bi mogli biti. S tega vidika lahko ugotovimo le potrebo po tem, da to umeščenost našega naroda in države v skupno evropsko družino in zahodni svet skupaj z našimi partnerji in zavezniki aktivno razvijamo. Evropska unija zagotavlja varen razvoj naših narodnih istovetnosti, hkrati pa krepi skupne evropske istovetnosti, ki nas ne ogrožajo, pač pa dopolnjujejo.

Če je s tega, recimo mu, zunanjega vidika torej vse lepo in prav, se zdaj sprašujem, ali se toliko bolj posvečamo vprašanjem naše skupnosti navznoter? Naj spomnim, tu mislim na vzgojo vseh tistih vrednot in praks, ki to narodno in državljansko skupnost krepijo.

S tega vidika bi bilo prav, če bi se Slovenci nikoli ne otresli bojazni, da se nam lahko kdaj v prihodnosti pripeti, da nas bi usodni evropski in svetovni dogodki pričakali razdvojene in nas potisnili v razkol.

Menim, da nas je prav ta bojazen v prelomnih 90. letih zavarovala pred nevarnostjo, da bi nas prelomne zgodovinske okoliščine ob padcu Berlinskega zidu, demokratizaciji in osamosvojitvi razklale, kot se je to zgodilo v času 2. svetovne vojne in po njej. Zato, prav zaradi nje, je prevladalo stremljenje k enotnosti, ki je zavarovalo naše vitalne narodne in državne interese.

V tem smislu je treba razumeti odločilno vlogo in pomen demokracije za ta uspeh. Šele ko se je slovensko narodno in politično življenje popolnoma demokratično razživelo, je bilo mogoče prav ob spoštovanju vseh razlik ustvarjati nacionalni konsenz. V tem smislu tudi danes skrb za krepitev demokratičnih institucij, vrednot in demokratične politične kulture najbolj temeljno zavaruje našo narodno in državljansko skupnost. Smo pa dolžni videti, da sama formalna demokratična infrastruktura ne preprečuje nevarnih tendenc za medsebojno sovraštvo in izključevanje, ne pri nas, ne drugod v demokratičnem svetu.

Ta zahodni svet, ki mu pripadamo, zdaj preizkušajo te nevarnosti, da bi namreč tisto, kar nas razdvaja, postalo močnejše od tistega, kar nas združuje. Tako znotraj narodov in držav, kot med njimi.

Tu moram opozoriti, da lahko formalni instrumenti, kot so zakoni, predpisi in institucije, to lahko v veliki meri preprečujejo in sankcionirajo, toda ne v celoti. To celoto na neki način zapolnjuje šele, kar osebno imenujem s tradicionalno oznako narodna in državljanska zavest. Gre za našo individualno in kolektivno zrelost, da se zavedamo naše odgovornosti do skupnosti in da od skupnosti pričakujemo spoštovanje naše individualnosti in dostojanstva. Ocenjujem, da bo od te zrelosti ali nezrelosti v prihodnosti v večji meri, kot si danes mislimo, odvisna naša narodna in državljanska skupnost, zlasti če bi prišlo do usodnih zgodovinskih procesov, ki bi utegnili ogrožati našo evropsko in nacionalno skupnost samo.

V vseh teh letih pred in po osamosvojitvi sem lahko opazoval skušnjave, da bi se politično in sicer medsebojno izločali, vendar sem znova in znova ponosno ugotavljal, da neka nevidna slutnja (verjetno z drugimi besedami zgodovinska izkušnja) Slovence kot skupnost odvrača od takih radikalnih poizkusov, iz ene, druge ali tretje strani.

To je dobro.

Vidimo pa, da se celo v družbah in kulturah z daljšo demokratično in državno tradicijo od naše dogaja, da to razdvajanje naleti na razumevanje in zaskrbljujoč uspeh.

Tega strupenega sirupa Slovenci nikakor ne smemo zaužiti. Politično, nazorsko in sicer, različni kot smo, moramo skupno zavračati vse tisto, kar vzpostavlja nevarnost razdvajanja, sovraštva in celo izločanja.

Ker smo bili v tem uspešni v času velikih domačih, evropskih in svetovnih dogodkov pred več kot 30 leti, imamo državo in relativno blaginjo in varnost in evropsko družino in vse, kar je bistvenega za naš razvoj.

Še enkrat, to nam je takrat uspelo, ne zato ker so nam tako velevali napisani zakoni, ampak ker smo imeli pred očmi zgodovinsko izkušnjo razkola in njegovih strašnih posledic za naše narodno telo.

Rad bi se ob zaključku zahvalil Dragi, ki je pred tistimi dramatičnimi časi in v njih nagovarjala Slovence k demokraciji, spravi in evropskemu duhu, in to počne tudi poslej. To je bilo in ostaja dragoceno za vse nas Slovence v zamejstvu in domovini, pa tudi za sožitje z italijanskim narodom in grajenje skupne evropske kulturno-politične dediščine.

V upanju, da bo tako tudi naprej, želim Dragi še veliko uspešnega dela.

57. ŠTUDIJSKI DNEVI DRAGA

2.–4. september 2022

Marijan Kravos

Tudi letos je park Finžgarjevega doma na Opčinah na prvi vikend v septembru zaživel ob 57. izvedbi študijskih dnevov, ki jih prireja Društvo slovenskih izobražencev iz Trsta. Prvi dan letošnje Drage je bil posebno slovesen, saj je organizatorje in udeležence prvič v zgodovini te pobude počastil s svojo prisotnostjo predsednik Republike Slovenije Borut Pahor. Z odzivom na povabilo je dal dogodku poseben pečat in priznanje za prizadevanje tako ustanoviteljev kot tudi vseh, ki so v skoraj šestdesetih letih skrbeli za idejno in vsebinsko zasnovo te svobodne tribune. Predsednik je poudaril, kako je pomembno, da se znotraj naše države, našega naroda in širše evropske skupnosti išče vedno skupno dobro in vse to, kar nas povezuje. Brez tega ideala bi danes ne imeli svoje lastne države. Pomembno sporočilo, ki je bilo sicer vodilo članov Društva slovenskih izobražencev in študijskih dnevov Draga od ustanovitve do danes.

Po ustaljeni navadi so se tudi letos na Dragi zvrstila štiri predavanja oz. okrogle mize. Petkov program se je začel z zamejsko tematiko. Na temo *Če ti v srcu ne gori močan ogenj, nima smisla poskušati* so se z Majo Lapornik pogovarjali dr. Helena Jaklitsch, Nadja Kramer, Gorazd Pučnik, odv. Martina Valentinčič in Igor Vovk. Predstavili so nekatere dobre prakse in uspešne pobude, ki se rojevajo predvsem v slovenski skupnosti zunaj matične domovine.

Osrednji dogodek sobotnega sporeda je bilo predavanje dr. Jožeta Možine *Slovenski razkol včeraj in danes*, v katerem je zgodovinar skušal na objektiven način prikazati težke posledice, ki so jih različni totalitarizmi pustili za sabo na Slovenskem od konca prve svetovne vojne pa tja do leta 1950. Iskal je vzroke za razkol v slovenskem narodu predvsem v času druge svetovne vojne in takoj po njej ter nakazal nekaj iztočnic za uresničitev narodne sprave.

Predsednika Boruta Pahorja je v imenu organizatorjev sprejel Ivo Jevnikar;

Nadja Kramer, Igor Vovk, Maja Lapornik, Helena Jaklitsch, Gorazd Pučnik in Martina Valentinčič na okrogli mizi (vse slike: Danilo Pahor)

V nedeljo je dr. Janez Juhant najprej daroval sv. mašo, nato pa predaval na temo *Slovenski kristjan pred moralnimi izzivi kriznih razmer*. Njegovo predavanje je bilo naravno nadaljevanje sobotnega posega dr. Jožeta Možine. Da lahko dosežemo spravo, je po njegovem mnenju najprej potrebno, da se dotaknemo odprtih ran in jih zacelimo z vzajemnim odpuščanjem, ki blagodejno vpliva tako na žrtev kot na povzročitelja nasilja.

Letošnja Draga se je zaključila z nastopom bivšega slovenskega zunanjega ministra dr. Anžeta Logarja in novinarja Branka Sobana, ki sta se dotaknila izredno aktualne teme *EU na globalni geopolitični šahovnici: strategije in perspektive*. Oba predavatelja sta odlična poznavalca razmer, saj sta oba spremljala zadnje politično dogajanje. Logar kot zunanji minister, Soban kot novinar, ki je intervjuval vrsto pomembnih osebnosti iz svetovne politike. Kovid, predvsem pa ruska agresija na Ukrajino, sta bistveno spremenila ravnovesja v Evropi še posebno glede na njeno odvisnost od energentov, ki jih je po relativno nizki ceni nabavljala od Rusije. Soban je poudaril, da je Putin že pred agresijo napovedal, kateri so bili njegovi načrti, a zahodni svet na te namige ni pravočasno reagiral. Odziv EU po agresiji pa je bil dober in bo verjetno dolgoročno učinkovit.

Ob rednih predavanjih je bil tudi letošnjim udeležencem Drage ponujen bogat spremljevalni program. Najprej velja omeniti vzporedno Drago mladih, ki jo že vrsto let prirejajo Mladi v odkrivanju skupnih poti in ki se je začela v ponedeljek, 29. avgusta, in zaključila 17. septembra z udeležbo na festivalu Stična mladih. Letošnji pobudi so dali zgovoren naslov *DRAGAPP MLADIH – ali kako družbena omrežja oblikujejo naša življenja*. V tem kontekstu velja omeniti okroglo mizo, ki je nosila ta naslov in je potekala pod šotorom v soboto, 3. septembra, ter izobraževalno formativno delavnico z inženirjem in publicistom, nekdanjim ministrom Žigo Turkom, ki sta jo skupaj priredila Mladinski dom iz Gorice in MOSP v soboto, 10. septembra, v okviru Akademije Mirko Špacapan.

Dr. Jože Možina je spregovoril o slovenskem razkolu.

V diskusijo je posegel tudi Lojze Peterle.

Sobotni večer je bil posvečen tudi spominu na pisatelja Borisa Pahorja, s sinom Adrijanom se je pogovarjala Nadia Roncelli.

Sveto mašo je vodil Janez Juhant.

Janez Juhant in Tomaž Simčič

Letošnjo Peterlinovo nagrado je prejel neutrudni kulturni delavec Marij Maver; na sliki z leve: Andrej Maver, Tomaž Simčič, Marij Maver in Lučka Peterlin.

V imenu Svetovnega slovenskega kongresa sta Sonja Avguštin Čampa in predsednik Boris Pleskovič (na posnetku z Ivom Jevnikarjem) podelila priznanje Društvu slovenskih izobražencev.

Generalni konzul RS v Trstu Gregor Šuc

Anže Logar, Branko Soban in Andrej Černic o strategijah in bodočnosti EU

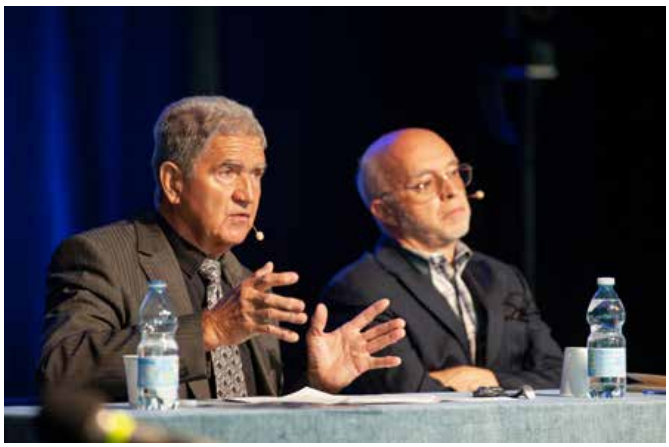

V petek zvečer po diskusiji so bili vsi vabljeni, da ostanejo na ogledu dokumentarca o življenju in delu slovenske tržaške učiteljice, pisateljice, prevajalke, publicistke in urednice prvega ženskega lista *Slovenka* Marice Nadlišek Bartol *Po sledeh fatamorgane*. Sledilo je srečanje z igralko Lučko Počkaj, ki je odigrala vlogo te pisateljice, scenaristko Evelino Umek in režiserko Magdo Lapajne.

V soboto, prav tako po končani diskusiji, so se prisotni poklonili spominu pred nedavnim preminulega pisatelja in velikega prijatelja Drage Borisa Pahorja. *Hommage Borisu Pahorju* se je začel z ogledom kratkega dokumentarca-intervjuja s pisateljem, kateremu je sledil razgovor s sinom Adrijanom, ki ga je vodila Nadia Roncelli.

V nedeljo, pred napovedanim popoldanskim predavanjem, pa sta bili podeljeni dve nagradi. Najprej je bila na vrsti slovesna podelitev 11. Peterlinove nagrade, ki jo je tokrat prejel neutrudni kulturni delavec, bivši predsednik Slovenske prosvete Marij Maver. Svetovni slovenski kongres pa je podelil zlatnik Društvu slovenskih izobražencev kot organizatorju študijskih dnevov Draga.

80 let od zgodovinske bitke na Vipavskem

NANOŠKA BITKA

V Mladiki smo v lanskih številkah 6-7, 8 in 9 objavili razpravo dr. Miroslave Cencič Začetek partizanskega odpora na gornjem Vipavskem in konec Vojkove čete. V njej imajo pomembno mesto "nanoška bitka" 18. aprila 1942, tam padli partizani ter ujeti partizani, ki so jih dale fašistične oblasti ustreliti 26. junija 1942 v trdnjavi Forte Bravetta v Rimu.

Letos je minilo 80 let od tistih dramatičnih dogodkov in dr. Primož Plahuta, ki jih zadnja leta intenzivno raziskuje ter je pripravil in analiziral obsežno zbirko gradiva o spopadu na Nanosu, nam je prijazno poslal v objavo povzetek svojih dognanj.

Avtor (rojen leta 1969) živi v Ajdovščini in je doktor biotehnoloških znanosti, zaposlen v živilski industriji. Iz svoje stroke je objavil več monografij, strokovnih in znanstvenih člankov. Zadnja leta pa se raziskovalno veliko ukvarja z zgodovino, predvsem z uporom primorskih Slovencev zoper fašizem.

Naša sodelavka Magda Rodman iz Vipave je o nanoški bitki naknadno odkrila dragoceno gradivo, ki ga tudi objavljamo v tem Fokusu. Gre za izvirno pričevanje pokojnega Jožeta Piženta (1913–2003), ki je bil med obsojenci v Rimu in ki ga hrani njegova hčerka Branka. Napisal ga je okrog leta 1971, in sicer v njen zvezek verouka. Magda Rodman ga je 21. julija letos prepisala točno po rokopisu, vključno z napakami, saj ni obiskoval slovenskih šol, in takega objavljamo kot dokument.

ij

ITALIJANSKA OFENZIVA NA NANOSU APRILA 1942

Primož Plahuta

Leta 2016 sem pričel ljubiteljsko proučevati nanoško bitko, ki se je odvijala aprila 1942. Mojo pozornost je pritegnila, ker predstavlja pomemben mejnik pri osvobajanju primorskih Slovencev. Pri raziskavi sem se opiral na tri skupine virov: na literaturo o tem dogodku, na arhivske dokumente iz slovenskih in italijanskih arhivov ter na pričevanja udeležencev in očividcev bitke. Pri tem velja omeniti, da se podatki iz italijanskih uradnih dokumentov precej dobro ujemajo z izjavami prič, s katerimi sem opravil pogovore. Opisi dogodka iz knjig in člankov o spopadu na Nanosu ter pričevanja nekaterih udeležencev se pogosto razlikujejo od podatkov iz arhivskih dokumentov in mojih osebnih pogovorov s pričami. V nadaljevanju povzemam ugotovitve raziskave.

Stergarjeva domačija danes (Piženti). V njeni bližini, v Kebetovi lozi (gozdu), na robu suhe doline, imenovane Lipe, so imeli partizani tabor pred spopadom.

Vzpetine, na katerih je potekala nanoška bitka (spredaj kota 837, levo kota 866 in zadaj kota 887).

Spomladi leta 1942 je nastala na Primorskem močnejša partizanska enota, ki je začela s prvimi oboroženimi akcijami v Brkinih. To je vznemirilo italijanske fašistične oblasti, ki so pričele primere preiskovati in izvajati povračilne ukrepe. Polbataljon, ki sta ga sestavljali Pivška in Vipavska četa (skupno 60 borcev), se je zato premaknil na Nanos, kjer so se partizani čutili bolj varne, vendar so z akcijami nadaljevali.

Italijanske oblasti so pridobile natančne obveščevalne podatke o enoti. Vedele so, da se nahaja na Nanosu, in sicer na relaciji Piženti-Zahramec. Imele so tudi približne podatke o številu partizanov. Ta ugotovitev izhaja iz uradnih dokumentov, ki se nahajajo v arhivih. Nekatere podatke so izvedele od »piskroveza« Luigija Di Lenarda, ki je upornike naznanil karabinjerjem na Colu. Priče dogodkov so kot izdajalca enote navedle še partizana Ivana Božiča in Dora Petriča, ki sta pred spopadom prebegnila med karabinjerje. Očitno je tudi, da so imele oblasti nasploh dobro organizirano obveščevalno mrežo. Na osnovi teh podatkov so organizirale akcijo vojaškega pregleda in čiščenja planote Nanos (ofenziva), ki je trajala od 18. do 22. aprila 1942. Svoje aktivnosti so prvega dne akcije usmerile na južni poseljeni del planote (Piženti), kjer so računale na prisotnost partizanske enote. Tedaj je prišlo tudi do spopada, imenovanega nanoška bitka.

Tudi za poveljstvo polbataljona akcija vojaških sil ni bila presenečenje, saj je več zajetih partizanov po spopadu izjavilo, da je poveljnik partizanov Martin Greif vedel za premike vojske. Med 4. in 5. uro 18. aprila jo je namreč opazila partizanska patrulja med povratkom na Nanos. Tudi Jožica Židanik v svojih spominih piše, da so že 16. aprila 1942 obvestili upornike o načrtovani akciji na Nanosu, a opozorila niso upoštevali.

Partizanska enota je izbrala lokacijo za tabor severno od Pižentov, vendar je bila odločitev slaba, saj so peljale tja kar tri ceste. Tako so olajšali napadalcem pristop, vendar so dobro utrdili položaje, saj so postavili okrog zaklone in izkopali rove. Dobro je bila zamišljena tudi krožna postavitev obrambnih položajev na vzpetinah s kotiranimi vrhi 887, 837 in 866 na relaciji Piženti-Tura.

Akcijo vojaškega pregleda planote je izvajal mešani bataljon italijanske vojske in karabinjerjev, ki je bil sestavljen iz treh glavnih kolon, katerim so sledile še tri rezervne kolone v istih treh smereh pohoda (iz Vrhpolja, Bele in Sanabora), katerih končni cilj je bil južni del planote. Bataljon je sestavljalo 686 dobro oboroženih pripadnikov večinoma drugorazrednih enot (rezervna sestava), in sicer protipadalskih enot (NAP) in karabinjerjev, ki so bili razmeščeni na območju tedanje Furlanije in Julijske krajine, ter nekaj prvorazrednih bojnih enot bersaljerjev, pehote in alpincev. Hajko je planiralo in organiziralo poveljstvo teritorialne obrambe v Vidmu in za poveljnika akcije določilo generala Giuseppeja Beata.

Dodatno obkolitev celotne planote Nanos je izvedlo 820 pripadnikov oboroženih sil, večinoma policistov, agentov javne varnosti, obmejnih policistov, karabinjerjev ter eden izmed bataljonov, ki so tvorili divizijo Julia. Tako število je bilo premajhno za popolno obkolitev planote. Na severnem delu so vojaške oblasti postavile samo zasede ob pomembnejših poteh, ki vodijo s planote. General Beato se je namreč odločil za neenakomerno razporeditev sil v najširšem obkolitvenem obroču okrog Nanosa, saj je pričakoval umik partizanov na vzhod in jug.

Nanoška bitka se je začela med 7.30 in 8. uro najprej severno od kote 887, kjer je imela položaje Pivška četa, in nato na kotah 837 in 866 (severno od Pižentov), kjer je imela položaje Vipavska četa, kar izhaja iz italijanskih dokumentov in pričanja Štefana Ježa. Iz italijanskih podatkov nesporno izhaja, da so se v spopad dne 18. aprila 1942 zapletle tri kolone vojske (4., 5. in 6. kolona). V teh dokumentih tudi piše, da se rezervne kolone (1., 2. in 3.) spopada niso udeležile. Tako so ostale bolj ali manj pasivne v obkolitvenem obroču oziroma zasedah široko okrog bojišča. V nanoški bitki se je na italijanski

strani neposredno spopadlo okrog 300 pripadnikov oboroženih sil. Ko je poveljujoči celotni akciji general Beato okrog 8.30 ugotovil, da se uporniki umikajo na sever, kjer je bil zunanji obroč zelo šibek, je del 4. kolone pod poveljstvom majorja Carlevarisa premestil v sile obroča, ki so se razmestile severno in vzhodno od bojišča (okoli Ledeniškega hriba in Černjavškega vrha) ter v zasedah čakale umikajoče se partizane. Tako so se sile obroča povečale na prek 1.000 pripadnikov. Več virov navaja, da so oblasti naknadno še dovažale dodatne vojake, ki so sodelovali v ofenzivi, a se podatki o številu med seboj zelo razlikujejo. Tajnik fašistične stranke v Gorici Luigi Molino piše, da je v celotni ofenzivi sodelovalo okrog 2.500 vojakov in policistov.

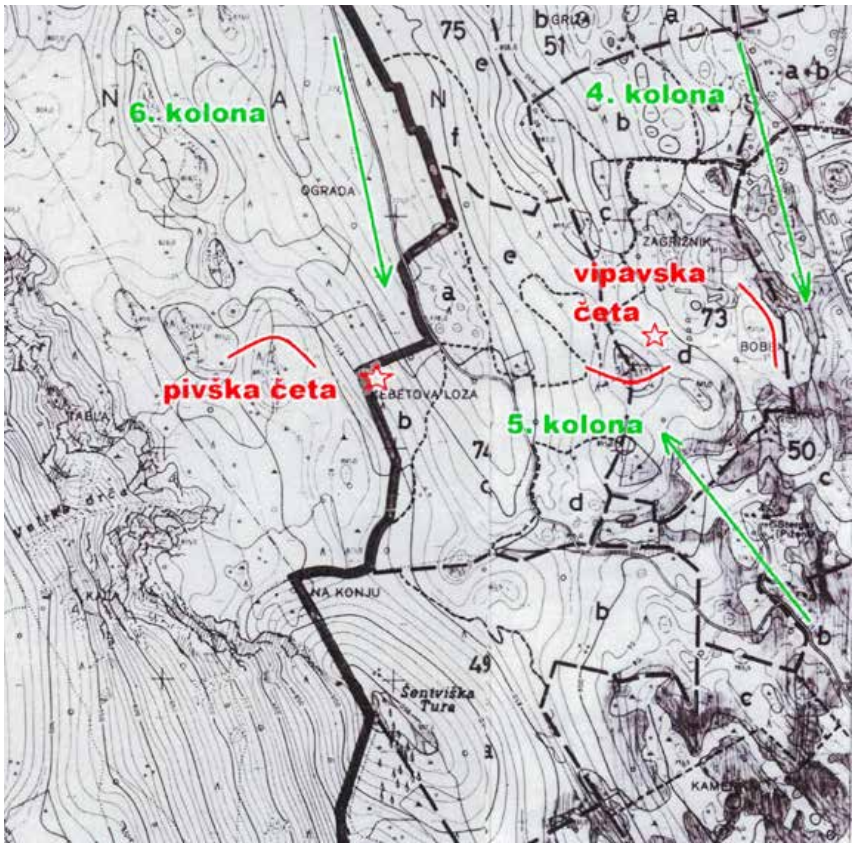

Položaji partizanskih enot pred spopadom so označeni z rdečo barvo, smeri gibanja napadalnega bataljona okrog bojišča pa so označene z zeleno barvo. Partizani so skušali postaviti krožno obrambno formacijo okrog svojega tabora. Vojska je skušala obkolitve izvesti iz treh strani in je prihajala po treh cestah (Lipe, Ravnik in z juga) k Pižentom. Najprej se je spopadla Pivška četa s 6. kolono severno od kote 887, nato še s 5. kolono severno od Pižentov, nazadnje še s 4. kolono. Z rdečima zvezdama sta označena oba partizanska tabora.

Po izjavah prič bitke, s katerimi sem osebno govoril, dne 18. aprila okrog 9.30 na bojišču zagotovo ni bilo nobenega pripadnika Vipavske čete, saj so vsi njeni pripadniki zapustili koti 837 in 866. Umaknili so se na sever čez suho dolino Ravnik, prek ceste Sanabor-Abram v gozd. Sledili so jim tudi nekateri pripadniki Pivške čete. Peta kolona vojske pod poveljstvom poročnika Di Giusta, ki je tam dejstvovala, je zaradi tega okrog 10. ure lahko prešla v bližino kote 887 ter tako stisnila obroč tudi okrog preostalih pripadnikov Pivške čete. Večina poveljniškega kadra se je do tedaj umaknila z bojišča. Poveljstvo nad preostalimi skupinami je prevzel komisar Emil Puntar, vendar je bil položaj brezupen. Skušali so se sicer prebiti s kote 887, vendar je večina padla ali bila zajeta, saj so italijanske sile sklenile tesen obroč okrog bojišča.

Skupina petih partizanov z mitraljezcem Pavlom Ruštom na čelu se je vseeno uspela prebiti na vzhod, a je kmalu padla v zasedo na koti 837 (na Bobnu), kjer se je razvil zaključni spopad nanoške bitke. Tudi od tod so se skušali umakniti, a je bila večina zajeta. Med njimi je bil huje ranjen Rušt, ki mu je eksplodirala ročna bomba v roki. Leva roka je bila tako poškodovana, da so mu jo amputirali pod komolcem, kar izhaja iz njegove izjave na sodišču ter zdravniških zapisnikov. Desna roka je bila polna odrgnin, a je vseeno lahko dal odtis štirih prstov v zaporniško kartoteko. Obenem je imel tudi obe rami prestreljeni s strelnim orožjem.

Iz zaporniških kartotek, raznih zapisnikov aretacij, tudi iz fotografij po aretaciji in drugih dokumentov ni mogoče pritrditi trditvam Cirila Pelicona, da so bili partizani zajeti, ker so se zaradi ran umikali prepočasi. V bistvu je bilo samo približno deset borcev pripravljenih na brezkompromisen spopad z italijanskimi silami, kar je bil razlog, da so padli oziroma bili zajeti že na bojišču. Že sama po sebi je trditev, da so bili vsi zajeti partizani ranjeni in zaradi tega tudi zajeti, nesmiselna zaradi okoliščin, v katerih so se nekatere aretacije zgodile.

Taki primeri so recimo Anton Bele, Viljem Dolgan, Alojz Vrečar in Leopold Frank, ki so bili zajeti daleč stran od bojišča. Prav vsi partizani so se umaknili, ali so se vsaj poizkusili umakniti z bojišča. To velja tudi za Rušta, za katerega je pogosto navedeno v literaturi, da je ostal do zadnjega na položaju, da bi kril umik ostalih.

Italijanske oblasti navajajo, da so zajele pet upornikov na bojišču ter tam našle tri partizanska trupla, kasneje ta podatek popravljajo celo na štiri. Natančna analiza dogajanja pa kaže, da sta bila Jože Hreščak in Franc Vičič zajeta vzhodno od kote 887, Rušt, Franc Srebot in Ivan Čekada pa blizu kote 837, vseh pet pa proč od njihovega prvotnega bojnega položaja, medtem ko sta uspela Viljem Dolgan in Leopold Pupis pobegniti vojakom po spopadu na koti 837, a sta bila zajeta oziroma ustreljena drugje. Emil Puntar, Ivan Kreševič in Anton Vičič so padli v zasedah že med umikom s kote 887.

Po uradnih podatkih se je spopad končal ob 14. uri. Vendar je Štefan Jež povedal, da se je glavnina spopada končala še pred 11. uro. Enako sta izjavila poveljnik napadalnega bataljona major Federico Carlevaris ter podporočnik Dario Iaschi, ki je bil vodja ene izmed enot vojske. Tudi podporočnik Giovanni Fanelli iz karabinjerske postaje v Ajdovščini, ki je vodil zaslišanja upornikov, je navedel v zapisniku, da so bili Rušt, Čekada in Srebot privedeni k Abramu okrog 11. ure. Če upoštevamo, da so to trije partizani, ki so najdlje vztrajali v boju, se pričanja in navedbe v dokumentih ujemajo. Občasno streljanje je potekalo še nekaj dni po planoti Nanos in bližnji okolici, vendar to ni imelo več značaja večjega spopada.

Umik večine upornikov ni bil pravočasen in ni bil v dogovorjeni smeri, to je na sever v smeri Cola in Otlice, kjer je bilo zborno mesto. Tod je bil obroč najšibkejši in bi ob pravočasnem umiku nudil veliko možnost preživetja.

Nekateri so izbrali umik na vzhod, kjer je bilo veliko težav s prebojem iz obroča okrog planote ter posledično več žrtev. Na Otlico se je uspešno, brez žrtev in pravočasno rešila le skupina pod vodstvom Janka Premrla, ki se je z Nanosa prebila med Hrušico in Podkrajem.

Dokazano lahko trdim, da je v celotni hajki aprila 1942 na Nanosu padlo šest partizanov: Anton Vičič, Emil Puntar, Ivan Kreševič (ti trije v bližini bojišča na koti 887 dne 18. aprila okrog 10. ure), Jože Dolenc pri cerkvi Sv. Miklavža (na južnem pobočju Nanosa, kar so oblasti smatrale še kot bojišče, 18. aprila okrog 15. ure), Leopold Pupis (pri Suhem vrhu 19. aprila) in Ivan Sancin (pri Škuljah 21. aprila). Obstajajo fotografije trupel v Centralnem državnem arhivu v Rimu in v okviru mogočega smo opravili identifikacijo. Za druge navedbe o padlih ni dokazov. Lahko tudi trdim, da na Nanosu niso padli Ivan Štemberger, Anton Fatur, Anton Ket(t)e in Anton

Jugovzhodna stran Nanosa, kamor so se umikali pripadniki Pivške čete v manjših skupinah. Na desni strani fotografije je Suhi vrh, kjer je bil zajet Leopold Frank in ustreljen Leopold Pupis. Na tem območju je bil s strani sil obroča tudi ranjen Ivan Sancin, ki si je na teh travnikih sam vzel življenje.

Spodaj: spomenik na Bobnu (kota 837), kjer je potekala nanoška bitka.

Nekdanja vojaška bolnišnica v Gorici (Rožna dolina), imenovana tudi Casa Rossa. V njej so se zdravili ranjeni med ofenzivo na Nanosu. Od partizanov sta bila tu Pavel Rušt in Janko Žorž, zdravili pa so se tudi v spopadu ranjeni italijanski vojaki.

Kavčič, ki jih navaja Ciril Pelicon. Eden med njimi je umrl drugje, drugi sploh niso obstajali.

V celotni hajki je bilo zajetih deset upornikov, in sicer na bojišču 18. aprila Franc Vičič, Jože Hreščak (oba blizu kote 887), Franc Srebot, Ivan Čekada, Pavel Rušt (blizu kote 837). Istega dne blizu bojišča še Karel Kaluža (v partizanskem taboru blizu kote 837) in Anton Bele (na južnem pobočju Nanosa pri cerkvi sv. Miklavža), 19. aprila v gozdu pri Suhem vrhu Leopold Frank, 20. aprila na južnem pobočju Nanosa Viljem Dolgan in 21. aprila še Alojz Vrečar v Slavini. Že dne 13. aprila je bil še pred italijansko ofenzivo na Nanosu zajet Ivan (Janko) Žorž - Bognar, in sicer blizu vasi Lože, brez neposredne povezave z nanoško bitko, kar je zmotno napisano na spominski plošči na Nanosu.

Zajete so zasliševali na Nanosu, v Vipavi in Gorici, Vrečarja tudi v Trstu. Dejstvo je, da sta med zaslišanjem največ podatkov o uporniški skupini in njenem delovanju podala Franc Vičič in Viljem Dolgan. Zajeta Žorž in Rušt nista priznala sodelovanja z uporniki in sta zavračala sodelovanje s preiskovalci. Vsi drugi zajeti so Rušta z izjavami obremenili sodelovanja in upravljanja z mitraljezom na Nanosu ter priznali, da so bili skupaj pripadniki oborožene uporniške skupine. Rušta so preiskovalci ocenili zelo negativno in so ga navzkrižno zasliševali z drugimi zajetimi partizani.

Dne 25. junija 1942 je Posebno sodišče za zaščito države v Rimu sodilo 22 obtožencem. Fašistično sodišče jih je 15 obsodilo na smrt.

Devet zajetih udeležencev spopada na Nanosu (Pavel Rušt, Franc Vičič, Ivan Čekada, Leopold Frank, Jože Hreščak, Karlo Kaluža, Franc Srebot, Viljem Dolgan in Anton Bele) so 26. junija 1942 ustrelili.

V odsotnosti so na smrt obsodili še 6 upornikov (Janko Premrl, Anton Ferjančič in Aleš (Aleksij) Sorta, ki so se spopada na Nanosu udeležili; Peter Žorž, Karlo Maslo in Franc Maslo, ki v nanoški bitki niso sodelovali), vendar sodba nikoli ni bila izvršena.

Na 30 let ječe so obsodili 7 obtožencev (Alojz Vrečar, ki je sodeloval v spopadu na Nanosu, a je bil mladoleten; Jože Pižent in Andrej Pižent, ki sta kot domačina z Nanosa pomagala partizanom; Jože Urbančič, Anton Benigar in Andrej Suša, ki niso sodelovali v spopadu in so bili aretirani kasneje ali drugje; Alojz Maslo, ki ni sodeloval v spopadu in je bil obsojen v odsotnosti). Obsojeni so bili, ker so pomagali partizanom oziroma so se upirali oblastem.

Ivan Žorž je še pred sojenjem 4. junija 1942 umrl v zaporu v Gorici.

Sodni proces je bil montiran in nepravičen, saj so bila pričanja častnikov vojske spremenjena in prilagojena končnemu cilju, to je smrtnim obsodbam oziroma obsodbam na dolgoletne zaporne kazni. Po izjavah preživelih so določena priznanja dobili z mučenjem osumljenih. Na sojenju obtoženci niso imeli pravice do neodvisnega zagovornika, pač pa so to nalogo opravljali častniki italijanske vojske.

Na Nanosu so padli 4 italijanski vojaki, kar izhaja iz številnih njihovih dokumentov. Iz pokopališke evidence iz Gorice izhaja tudi, da so bili tam pokopani 3 izmed teh. Kljub velikemu trudu nisem našel nobenih dokazov, da bi umrlo veliko vojakov, kar navajajo številne priče (Jež, Pižent, Greif in drugi). Je pa opazna zmeda in nered v pokopališki evidenci pokopališča v Gorici v proučevanem obdobju bitke. Tako fašistični tajnik Molino navaja, da so na pokopališču pokopali tudi vojaka Sabbatinija, a v pokopališki knjigi pogreb ni naveden. Ravno tako

poroča, da sta bila 2 vojaka pokopana v domačem kraju na željo svojcev, a če je temu tako, je padlo vsaj 5 vojakov. Očitno je, da si podatki nasprotujejo in so neverodostojni.

Po spopadu na Nanosu so oblasti začele izvajati represalije zoper civilno prebivalstvo. Tako so požgali večino hiš na Nanosu in izselili prebivalce. Na širšem območju so uvedli policijsko uro, izvajali pogoste hajke na Nanosu in v okolici, zaslišanja in tudi aretacije civilistov, če so bili osumljeni pomoči upornikom.

Italijanske oblasti z akcijo na Nanosu niso dosegle cilja, ki je bil likvidacija vseh oboroženih uporniških skupin zahodno od rapalske meje. Uspele so sicer razbiti in razgnati partizansko enoto, kar se je v prvi fazi zdel relativen uspeh, a kaj ko so se posamezniki in skupine hitro močno okrepile z novinci in v nekaj mesecih je iz njih nastalo več novih čet ter avgusta leta 1942 tudi prvi primorski bataljon Simona Gregorčiča.

Popolnega uničenja uporniških enot vojaške sile niso uspele doseči, ker so naredile nekaj napak. Določeni podatki o planirani akciji so prišli do upornikov, ki so se na spopad pripravili. Poleg tega so slabo naredili obkoljevalni obroč na severu planote. Tudi vse tri napadalne kolone niso delovale dovolj usklajeno ter niso napadle hkrati, čeprav so imele dobre obveščevalne podatke in radijske postaje. Velika napaka je bila tudi, da Carlevarisova kolona ni še pred 8. uro zjutraj neprodušno zastražila vzhodnega dela ceste Sanabor-Abram. K samo delnemu uspehu akcije na Nanosu je botrovala tudi nizka bojna morala rezervnih vojaških in policijskih sil, ki so bile angažirane. Partizanska enota ni pričakovala tako obsežne akcije in se ni pravočasno umaknila, kar je botrovalo vojaškemu porazu in razbitju formacije. Na izid dogajanja je imela velik vpliv tudi velika vojaška premoč v moštvu in oborožitvi na strani oblastnih sil.

MOJI SPOMINI NA RUŠT PAVLA

+ Jože Pižent
(dobesedni prepis Magde Rodman)

Ruštt Pavel se je rodil na Gradišču pri Vipavi 9. 1. 1909. Bil je mlajših bratov. Kot nekaj let mlajšega se ga spominjam, kolko je pasel očetu in materi živino na Vrlovšah na Nanosu. Posebno mi je ostala v spominu njegova mati, dobra in skrbna žena. Kdaj mu je mati umrla, ne vem, kakor tudi ne vem kdaj mu je umrl oče. Jaz sem živel na Nanosu in tako nismo imeli večjih stikov. Spominjam se ga še, ko so delali po Nanosu ceste. To je bilo seveda tik pred vojno. Kar nas seveda najbol zanima je to kako se je na Nanosu boril 18. aprila 1942 in seveda že prej kar meni ni podrobno znano.

V mojo rojstno hišo so prišli partizani 9. aprila 1942 zjutraj, okrog polosme ure. Vsi premočeni. Bila je ena zelo grda nevihtna noč. Evo in tako je prišel tudi Rust P. ter Ferjančič Anton Zvonko še živeči narodni (heroj). Od takrat smo imeli stalne stike, saj so taborili v neposredni bližini naše domačije.

Prišel je usoden 18 april. Ne bi hotel opisovat bitke, katera se je začela tudi okroh polosme zjutraj. Saj jaz sem bil doma in srečo sem imel tudi, da so me dobili Italiani ko sem krmil živino.

Kako se je bitka razvijala nemorem seveda jast podrobno opisovat. Pa saj to najlepše piše Renko (Vojkov vod). Mene so sicer zaprli 23. aprila, to je od sobote 18. aprila pa do četrtka 23 aprila sem bil še doma. Aretirali so me že tisti dan ali iz raznih okoliščinah, so me le pustili doma. 23. aprila so, kakor sem že prej omenil, zaprli. V Vipavi na orožniški

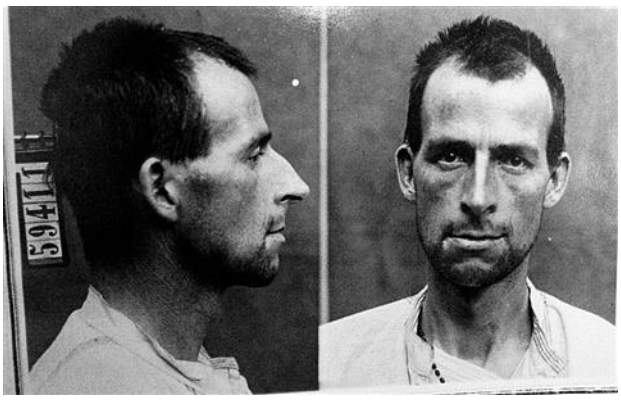

Desno: Pavel Rušt v rimskem zaporu

postaji sem bil zaprt pet dni in sicer zvezan. 28. aprila so me odpeljali v sedanjo Gorico v zapor. Znašel sem se v celici pri pogumnem Ruštu in Žorž Jankotu iz Goč. Tako sem postal nekak bolničar Ruštu in Žoržu. Oba sta bila težje ranjena. Rušt je imel prestreljeno desno ramo in so ga povezali v mavec. Levo roko je imel odbito za zapestjem, drugače je bil tudi pobit na prsih in hrbtu, to menda ko so ga ujeli fašisti in so ga tepli s puškinimi kopiti. Janko Žorž je imel prestreljen želodec in je 4. 6. okrog 12. ure umrl na mojem naročju. Rušta se predvsem spominjam kot junaka. Primerjam slučaj, ko je prišla spraševalna komisija iz Rima, to že potem, ko je Žorž Janko umrl. Z nekim Bratovžem, kateri je bil zaprt, radi nekih navadnih prekrškov in je opravljal splošnega bolničarja, sva ga zjutraj 6. ali 7. junija, nesla v neko večjo zaporno sobo, kjer smo bili na spraševanju. Jaz seveda nisem bil prisoten, ko so ga spraševali celih osem ur, a on ni hotel nič priznati, čeprav so drugi priznali, napr. da so vzeli voli na Razdrtem in drugo. To pa zato, da ne bi izdali nikogar.

Zadnji del Pižentovega rokopisa

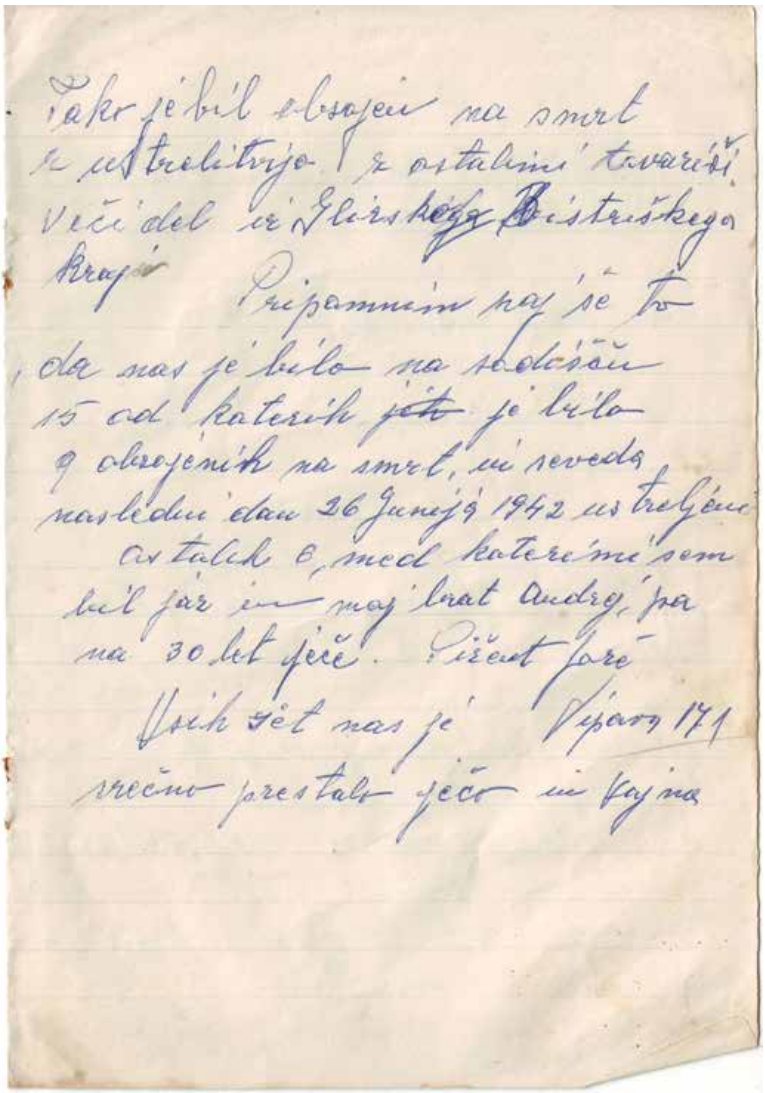

Spominjam se tudi, ko sem ga umival. Kakor sem že prej napisal, ni bil sploh pokreten, da ni maral ne jesti, ne piti in tudi ostale osebne stvari. Bil je pač, kot pol letni otrok, mi je rekel, tako sem umival svojega očeta, kakor umivaš sedaj ti mene, ko sva ostala sama z očetom in seveda ko je oče obnemogel, ga je on stregel. Omenil bi še to, da ko smo bili na sodišču v Rimu pred posebnim vojaških sodiščem 25. junija 1942 in so ga italijanski orožniki pomagali na stol pred sodnike, je bil vprašan samo dve stvari, na vsako je odgovoril, da je zmajal z glavo. Tako je bilo končano izpraševanje. Sodnik je jezno odgovoril: »Saj ti si vedno tajil.« Tako je bil obsojen na smrt z ustrelitvijo z ostalimi tovariši. Večji del iz Ilirskobistriškega kraja.

Pripomnim naj še to, da nas je bilo na sodišču 15 od katerih je bilo 9 obsojenih na smrt, in seveda naslednji dan 26 Junija 1942 ustreljenih, ostalih 6, med katerimi sem bil tudi jaz in moj brat Andrej, pa na 30 let ječe. Vseh šest nas je srečno prestalo ječo in vojno.

Pižent Jože, Vipava 171

V TEJ RUBRIKI PONUJAMO SEZNAM NOVEJŠIH DEL SLOVENSKIH AVTORJEV V ITALIJI

N. R.

Srečko Kosovel, Leg, Gorica 2022, 154 strani
Gre za novo izdajo italijanske monografije o Srečku Kosovelu, ki jo je leta 1993 napisal Boris Pahor. V delu avtor predstavi življenjsko pot in delo tomajskega pesnika. Knjigo bogati slikovno gradivo.

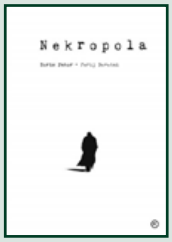

Nekropola. Roman v stripu, Mladinska knjiga, Ljubljana 2022, 168 strani
Znameniti roman Borisa Pahorja Nekropola je v stripovsko obliko prenesel Jurij Devetak. Spremno besedo je napisal Zdravko Duša.

Samotne ljubezni, Goga, Novo mesto 2022, 80 strani
Zbirka kratke proze je zadnje in posmrtno objavljeno delo Marka Sosiča. Uredil jo je in s spremno besedo opremil Dušan Šarotar.

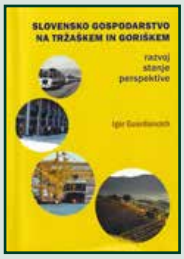

Slovensko gospodarstvo na Tržaškem in Goriškem. Razvoj, stanje, perspektive, Znanstveno-raziskovalno središče, Annales ZRS, Koper 2022, 316 strani
Monografija, ki jo je pripravil politolog Igor Guardiancich, se posveča preučitvi razvoja in vzdržljivosti gospodarstva slovenske narodne skupnosti na Tržaškem in Goriškem. Spremno besedo sta napisala Vlasta Polojaz in Devan Jagodic.

Kam je izginila zelena?, Mladika, Trst 2022, 30 strani
Slikanica, ki jo je napisala in ilustrirala Lara Spinazzola, prinaša osnovnošolskim otrokom namenjeno pravljico na ekološko tematiko o potrebi po bolj spoštljivem odnosu do narave.

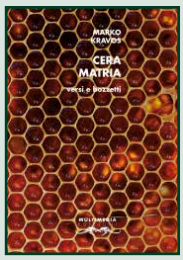

Cera matria. Versi e bozzetti / Matični vosek. Pesmi in beležke, Multimedia, Salerno 2022, 120 strani
Zbirka prinaša v slovenskem izvirniku pesmi Marka Kravos in njihov prevod v italijanščino, ki ga je pripravila Patrizia Raveggi. Spremno besedo je napisal Sinan Gudževič.

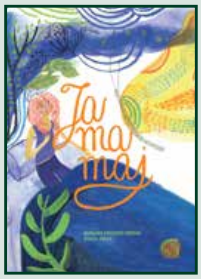

Jamamaj, Mladika, Trst 2022, 52 strani
Pesmi Barbare Gregorič Gorenc je ilustrirala Dunja Jogan. Namenjene so najstniškim dušam. Pesnica z radovednostjo odkriva svet in se odziva na lepe in temne pojave v njem z upanjem in igrivostjo.

V svetu glasov. Vaje fonološkega zavedanja, Mladika – SLORI, Trst 2022, 198 strani
Publikacija, ki so jo pripravile Silva Perčič, Sonja Bukavec in Martina Ozbič, ponuja nabor dejavnosti kot pomoč pri razvoju spretnosti fonološkega zavedanja. Vaje, zbrane v priročniku, so urejene stopenjsko, po težavnosti, domenah, za dosego istega cilja pa je na razpolago več vaj. V prilogah je zbrano slikovno gradivo.

Kovidkovo popotovanje / Il viaggio di Kovidek, Mladika, Trst 2022, 40 strani
Pravljico je napisala in ilustrirala Elen Lupinc. Pripoveduje o virusku Kovidku, ki v naš svet prinese nemalo škode. Velik nered, ki ga je povzročil, se seveda tudi reši. Prevod v italijanščino je pripravila Patrizia Rigoni, pri slovenskem besedilu je sodelovala Vesna Maria Maher.

KAKŠNA JE VREDNOST ČLOVEŠKEGA ŽIVLJENJA?

Roman Globokar

Kdaj se začne človekovo življenje? V katerih primerih lahko prekinemo spočeto življenje pred rojstvom? Kakšne vrste raziskav lahko delamo na ljudeh? Kdaj naj prekinemo zdravljenje pri umirajočem človeku? Ali lahko ugodimo njegovi prošnji, da končamo njegovo življenje?

To je le nekaj bioetičnih vprašanj, ki sprožajo številne razprave in polemike v družbenem in političnem življenju ter tudi v naših vsakdanjih pogovorih. Ljudje se pogosto delimo v zagovornike konzervativnih ali liberalnih stališč. Nekateri trdijo zase, da so »za življenje«, drugi pa, da so »za svobodno izbiro«. Velikokrat vztrajamo v svojih ideoloških okvirih, ne da bi se poglobili v argumente ene ali druge strani. Zdi se nam, da moramo zagovarjati določena stališča, ker se identificiramo z določenim svetovnim nazorom, v globini samega sebe pa velikokrat ne razumemo, na čem so utemeljeni naši pogledi.

V nadaljevanju bom predstavil dve osnovni smeri, ki sta se v zadnjih desetletjih oblikovali na področju bioetike, in pokazal na njuni utemeljitvi. Prva je tradicionalna etika *nedotakljivosti in svetosti vsakega človeškega življenja*, druga pa je nova etika *kvalitete življenja*. Pri obeh je osreden pojem osebe. Za obe smeri je *oseba* bitje, ki ima *vrednost v sebi* in zato zasluži brezpogojno spoštovanje in zaščito. Ko določeno bitje opredelimo kot osebo, to pomeni, da ima to bitje neodtujljivo pravico do življenja in da nihče ne sme posegati v življenje tega bitja z namenom, da bi mu škodoval in ga uničil. Razlika pa se pojavi v tem, komu pripisujemo status osebe. Ali je človek na stopnji zarodka že oseba? Ima otrok v telesu matere že svoje pravice? Je oseba človek z napredovano demenco, ki se več ne zaveda samega sebe? Je oseba človek, ki je priključen na aparate, ki podaljšujejo zgolj njegove vitalne funkcije, ni pa več sposoben razmišljanja in samostojnega delovanja? So tudi živali osebe?

»Nekateri trdijo zase, da so "za življenje", drugi pa, da so "za svobodno izbiro".«

Z biološkega vidika je jasno, da se človeško življenje začne s spočetjem in konča s prenehanjem delovanja možganov kot središčem človeškega organizma. Zarodek je človeško bitje, prav tako je tudi človek z demenco ali človek v trajnem vegetativnem stanju človeško bitje. O tem ni dvoma. Etično pomembno vprašanje pa je, ali je to človeško bitje tudi oseba. Ali mu pripisujemo dostojanstvo človeške osebe, kar pomeni, da spoštujemo nedotakljivost in svetost njegovega življenja.

Tradicionalna etika, ki izhaja iz antične filozofije in judovsko-krščanske religiozne misli ter tudi novoveškega humanizma in nauka o človekovih pravicah, zagovarja stališče, da ima vsak človek – ne glede na spol, starost, narodnost, versko prepričanje, raso, zdravstveno stanje … – neodtujljivo pravico do življenja. Življenje

vsakega človeka od spočetja do naravne smrti je sveto in nedotakljivo. Tako prepričanje je tudi temelj univerzalnih človekovih pravic. Človek kot svobodno, avtonomno in moralno bitje je izvor sodobnega pravnega reda, ki temelji na brezpogojnem spoštovanju drugega kot svobodnega in enakopravnega subjekta. Prvi člen *Splošne deklaracije človekovih* pravic pravi: »Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje.« Te pravice torej niso pridobljene, ampak prirojene, zato jih noben zakon v nobeni državi ne more razveljaviti. Teoretične temelje za takšno prepričanje je dal novoveški filozof *Immanuel Kant*, ki je trdil, da je *človek cilj v sebi*, ker ima samo človek, in to vsak človek, absolutno vrednost v sebi. Zato nobenega človeka nikoli ne smemo uporabiti kot sredstvo.

Krščanstvo utemeljuje spoštovanje dostojanstva vsake človeške osebe na religioznih temeljih. Papež Janez Pavel II. je takole povzel jedro krščanskega pogleda: »Človeško življenje je sveto, ker že od vsega začetka potrebuje stvariteljsko Božje delovanje in ostane za zmeraj v posebnem razmerju do svojega Stvarnika, svojega edinega cilja. Samo Bog je Gospod življenja od njegovega začetka do njegovega konca: nihče in v nobenih okoliščinah si ne sme lastiti pravice, da bi neposredno uničil nedolžno človeško bitje.«

»Dostojanstvo človeške osebe ne sme postati nekaj relativnega, saj bi tak način razmišljanja odprl vrata neskončnim možnostim manipulacije in zlorab.«

Nova etika kvalitete življenja se s takim pogledom ne strinja. Tradicionalni etiki očita, da je utemeljena na religioznih temeljih, ki pa niso več splošno sprejeti v sodobni družbi. Zato predlaga, da bi etiko in posledično pravno ureditev v družbi postavili na nove temelje, ki bi omogočali reševanje sodobnih bioetičnih vprašanj in ne bi zavirali znanstvenega napredka. Zagovorniki nove etike vidijo namreč v tradicionalni etiki oviro za hitrejši znanstveni razvoj na področju medicine in biotehnologij. Eden najvidnejših predstavnikov te etične smeri je avstralski bioetik *Peter Singer*. Po njegovem prepričanju je prišel čas za kopernikanski preobrat na področju etike. Človek naj bi se odrekel utvari, da je nekaj posebnega znotraj celotnega naravnega okolja. Dostojanstvo osebe naj bi ne bilo lastno vsakemu človeškemu bitju, ampak zgolj tistim bitjem, ki imajo določene kvalitete življenja. Ključna lastnost osebe je *zavedanje same sebe*, poleg tega pa so pomembna merila za status osebe še *razumnost, sposobnost čutenja, sposobnost načrtovanja prihodnosti*. Iz tega izhaja prepričanje, da človeški zarodek, anencefalični otrok, bolnik v terminalnem stadiju bolezni niso osebe in imajo nižji moralni status kot odrasle gorile ali šimpanzi, ki jim Singer podeljuje status osebe. Singer namreč ne razlikuje med človekom in živalmi, ampak vrednost življenja meri zgolj z navzočnostjo zgoraj omenjenih kriterijev. Na podlagi teh meril ne bi imeli več nobenih težav z zagovarjanjem splava, evtanazije in različnih raziskav na ljudeh. Singer zagovarja celo etično dopustnost detomora, kadar starši ne bi mogli sprejeti novorojenca. Kadar neko človeško bitje še nima razvitih določenih sposobnosti, ali pa je te sposobnosti izgubilo, nima statusa osebe, kar pomeni, da njegovo življenje ne bi bilo zaščiteno in varovano.

Singerjevi nazori so sprva sprožili veliko nasprotovanj in polemik, vendar se njegova etična misel vse bolj širi tako v znanstvenih krogih kot tudi v splošni javnosti. Konec prejšnjega stoletja mu je nemški notranji minister celo prepovedal vstop v Nemčijo, ker njegove ideje spominjajo na evgenično miselnost iz časa nacizma. Po drugi strani pa je bil leta 2004 v Avstraliji razglašen za humanista leta zaradi njegovih prizadevanj za globalno pravičnost in odpravo revščine v manj razvitih državah.

Naše prepričanje je, da je spoštovanje dostojanstva vsake človeške osebe edini temelj za resnično etično delovanje, ki zagotavlja tudi mirno sožitje v družbi. Če bomo o vrednosti človeške osebe začeli razpravljati glede na sposobnosti, ki jih ima določen človek v določenem trenutku, se bomo zelo hitro znašli pred nerešljivim vprašanjem, kdo v zadostni meri še ustreza merilom za pravico do življenja. Dostojanstvo človeške osebe ne sme postati nekaj relativnega, saj bi tak način razmišljanja odprl vrata neskončnim možnostim manipulacije in zlorab. Kdo bo zadnji razsodnik, katero življenje je vredno življenja in katero ne? Uveljavitev »etike« kvalitete življenja bi pomenila konec etike in predajo goli pragmatičnosti ter načelu koristnosti.

VARSTVO OKOLJA JE ENO, ZELENA IDEOLOGIJA PA JE ČISTO NEKAJ DRUGEGA

H. J.

Za nami je eno najbolj vročih poletij v zgodovini meritev, pravijo strokovnjaki. V pasjih dneh so temperature tudi v Italiji ponekod presegle 45 stopinj Celzija. Poleg vročine je lep del sveta pestila tudi dolgotrajna suša. Zato je Italija (kot ena prvih držav v Evropi) celo prepovedala zalivanje njiv in vrtov. Kot se v takih razmerah rado zgodi, je kasneje, ko se je spet pojavil dež, prišlo do silovitih neurij, ki so ne samo v Evropi, pač pa tudi v Italiji povzročila ogromno škode in celo sejala smrt. Skorajda monsunski nalivi so prizadeli tudi naše kraje in sosednjo Slovenijo.

To poletje smo se soočili tudi z obsežnimi požari, ki so uničili lep del našega Krasa. Pri tem pa je treba povedati nekaj, česar običajno mediji (v prvi vrsti iz previdnosti, da ne bi komu dali »navdiha«) ne zapišejo jasno. Res je, da obstajajo nesrečne okoliščine ali malomarna dejanja, ki lahko povzročijo požar. Res je tudi, da obstajajo požigalci, ki uživajo v uničevanju. A taki primeri predstavljajo približno 10 do največ 15 odstotkov celotnega problema. Preostale požare pa je treba pripisati namernim požigom – iz takega ali drugačnega interesa.

Tudi glede novejših pravil gasilcev in civilne zaščite, ki po mnenju mnogih le ovirajo njihovo delo in prispevajo k izgubljanju dragocenega časa, so mnogi imeli številne pomisleke. Slovenski gasilci, ki teh birokratskih ovir niso imeli, vsaj ne v tolikšni meri, so se namreč izkazali za učinkovitejše.

Če naredimo nekaj računov, zlahka ugotovimo, da bi lahko z denarjem, ki smo ga – kot davkoplačevalci – potrosili za gašenje, prispevali za preprečevanje požarov. O ureditvi teritorija se govori že leta, storjenega pa je bilo malo ali nič. Kras je vse bolj zaraščen, že tako zaraščen, da je včasih dovolj le iskra. Ponovno bi morali popraviti kraške zidke in urediti protipožarne poti, na območju pa bi se morala pasti drobnica, ki bi »počistila« podrastje. S tem bi med drugim tudi omejili število klopov, ki jih je vedno več in predstavljajo resno grožnjo zdravju. Če je problem zaraščenosti teritorija prisoten na slovenski strani, je na italijanski strani stanje še veliko slabše. Kras bi morali zato vrniti domačinom in odpraviti vse birokratske ovire, ki so se v teh letih nakopičile do take mere, da je več prepovedi kot pa tega, kar je dovoljeno. Že za najmanjši poseg je – če nekoliko pretiravamo – treba dobiti posebno avtorizacijo na overovljenem papirju.

Požari, ki so naše kraje pustošili to poletje, so za seboj pustili obsežna, črna pogorišča. Za obnovo bo potrebnih več desetletij. Nekateri naravovarstveniki in izvedenci pa se sprašujejo, ali naj si prizadevamo za ponovno čimprejšnjo ozelenitev, ali pa naj »delo« prepustimo naravi sami. Mnenja so deljena. Po eni strani je res, da so posegi, ki jih opravi narava, veliko trajnejši in učinkovitejši. Po drugi strani pa je treba paziti, da se, zlasti v tem obdobju podnebnih sprememb, ne vrinejo kake škodljive tujerodne vrste.

Sicer pa smo v kraško ravnovesje odločno posegli pred več kot 100 leti s posaditvijo črnega bora, ki se je, resnici na ljubo, odlično prijel. Še prej so bili na Krasu listnati gozdovi, ki pa so izginili zaradi izsekavanja. Les so namreč potrebovali za gradnjo mest in ladij. Za nekaj desetletij se je tako to območje spremenilo v pravo kamnito puščavo.

Človek že tisočletja spreminja svet okoli sebe. Le redkokdo se je spraševal, kakšne bodo posledice njegovega početja. Važni so bili le denar, »razvoj«, različni politični in gospodarski interesi in nič drugega. Sedaj pa ne mine dan, da ne bi mediji poročali o posledicah globalnega segrevanja, ki ga sicer ne moremo zanikati, saj je ekstremnih vremenskih pojavov vse več. Združeni narodi ocenjujejo, da bodo vse pogostejši in intenzivnejši vročinski valovi in požari, ki so posledica klimatskih sprememb, tudi močno poslabšali kakovost zraka. S tem pa bo še dodatno ogroženo zdravje ljudi.

Po sprejetju pariškega podnebnega dogovora je v mnogih državah po svetu veljalo veliko zanimanje

za to, kako omejiti škodljive izpuste. Vse je kazalo, da smo tik pred zdajci in da bomo kmalu videli sadove lastnih prizadevanj. Kar zadeva škodljive izpuste, smo tudi upali, da se bo več kot dve leti trajajoče zaprtje oziroma omejitev dejavnosti v času pandemije (ki je bilo, kot sedaj ugotavljamo, uničujoče za gospodarstvo) obrestovalo vsaj na področju varstva okolja. Velikih razlik pa nismo opazili. Toplogredni plini so se v tistem obdobju res nekoliko znižali, a so takoj nato spet poskočili.

Bolj ko mineva čas, bolj se krepi občutek, da se namesto resnega načrta, ki bi ga oblikovali neodvisni znanstveniki in izvedenci različnih panog, vse bolj vsiljuje »zelena ideologija«, ki jo vodijo gospodarski in politični krogi. V zadnjem času se skorajda izključno govori o energentih. To prihaja še zlasti na dan z vojno v Ukrajini in posledičnimi sankcijami proti Rusiji. Iz Bruslja prigovarjajo, da je treba sedaj ljudi navaditi na varčevanje z energijo, saj drugače ne bomo mogli nadomestiti ruskega plina. Težko si je predstavljati, kaj so mislili in kaj so predvidevali evropski voditelji z uvedbo vse strožjih sankcij proti Moskvi. Posledice smo namreč v prvi vrsti občutili prebivalci. V Italiji so zlasti podjetja, pa tudi nekateri zasebniki, prejeli že nore položnice. Tako visoke, da jih ne bodo mogli plačati. Država sicer obljublja ukrepe za pomoč, vendar je verjetneje, da bo skušala le mašiti luknje. Ni rečeno, da se bo naraščanje cen plina ustavilo. Draginja je namreč sad špekulacije. Plin, ki ga tudi v tem kriznem obdobju kljub vsemu dobivamo iz Rusije, plačujemo v skladu s pogodbami, ki so bile sklenjene že prej. Sedanjo ceno plina za nas potrošnike pa določa … borza v Amsterdamu. Špekulacija je torej kriva, da cene tega energenta, ki je bistven za naše vsakodnevno življenje in za naša podjetja, tako vrtoglavo naraščajo. Kot primer naj povemo, da so se prihodki energetske družbe ENI v tem času izredno povišali, in to celo za 600 odstotkov. In še nekaj: medtem ko se govori o cenovni kapici na ruski plin (kot da bi mi lahko postavljali ceno prodajalcu), ne pa tudi na ameriški, pa čeprav je veliko dražji, v Evropi ni slišati predlogov, da bi obdavčili družbe, ki služijo s špekulacijo na račun energentov.

»Špekulacija je torej kriva, da cene tega energenta, ki je bistven za naše vsakodnevno življenje in za naša podjetja, tako vrtoglavo naraščajo.«

V Bruslju že skoraj na glas govorijo, da se morajo evropski državljani čemu odpovedati, če želimo ustaviti globalno segrevanje. Morali pa bi vedeti, da tako drastičen energetski prehod gotovo ni možen v nekaj mesecih, saj gre za procese, ki jih je treba načrtovati veliko prej in jih izvajati postopoma. Tolikšna hitrost pa bo lahko povzročila le gospodarsko uničenje posameznih držav.

In to naj bi bila zelena politika? Tista, ki državljane »uči«, da je konec koncev bolj zdravo, če stanovanj ne ogrevamo preveč. Nobelov nagrajenec za fiziko Parisi nam celo svetuje, naj testenine kuhamo tako, da ko voda zavre, ugasnemo ogenj, potem pa pustimo, da se skuhajo v vreli vodi. Pravijo nam tudi, da se moramo tuširati manj in za krajši čas, da ponesrečenega dovtipa o tem, da bi lahko več dni (brez pranja) nosili spodnje perilo, sploh ne omenjamo. Grozijo nam celo, da bodo sile javne varnosti nadzorovale upoštevanje določil o nižjih temperaturah grelcev v poslopjih. Zdi se, da se uveljavljajo povsem integralistične in za človeka škodljive ideje, ki so nevarne za demokracijo samo.

Po drugi strani pa je spet treba poudariti, da se še vedno sploh ne omenja onesnaženje, ki ga na primer povzroča povečana proizvodnja orožja. Govori se le o tem, čemu bi se lahko odpovedali državljani. Vse bolj se postavlja pod vprašaj tudi sama prehrana prebivalcev. Evropska kmetijska politika je že dokazala, da nikakor ni naklonjena samooskrbi ali manjšim kmetijam. Ves sistem sloni le na velikih dobičkih, kjer posameznik nima besede. In tako smo prisiljeni, da za drag denar (in tudi za ceno večjega onesnaženja) uvažamo hrano, ki bi jo lahko pridelali doma. A sedanji gospodarski model ni nikoli pod vprašajem. Spremeniti pa je treba navade prebivalcev in jih prisiliti v vsestransko varčevanje.

Za boljše razumevanje tega norega časa poglejmo, kdo je v zadnjih dveh letih in pol obogatel in kdo obubožal. Odgovor je zelo enostaven. Bajne vsote so zaslužili orožarska in farmacevtska industrija. V zlatu se kopljejo tudi tehnološke in energetske družbe, številne ničle svojim zaslužkom iz dneva v dan dodaja tudi finančna špekulacija. Istočasno pa je na milijone ljudi po svetu, in tudi pri nas, zdrknilo v revščino, vse več je tudi takih, ki se komajda preživljajo. Občutek je, da doživljamo obdobje, ki se je v zgodovini že večkrat ponovilo, čeprav vselej na drugačen način. Kljub mrzlim grelcem vsem nam grozi izredno »vroča« jesen.

POTRJENA SENATORKA TATJANA ROJC

Na volitvah za obnovitev italijanskega parlamenta je bila 25. septembra potrjena senatorka Tatjana Rojc. Bila je nosilka liste Demokratske stranke za proporčni del volitev v senatnem okrožju Furlanija - Julijska krajina. Politična slika v državi pa se je od prejšnjih volitev korenito spremenila zaradi prodorne zmage desne sredine, tako da bo odslej sedela v klopeh opozicije.

AKADEMIJA MIRKO ŠPACAPAN

Konec avgusta so na tiskovni konferenci v Gorici predstavili niz formativnih srečanj za mlade Izviri naše istovetnosti, dobre prakse za zaveden in zavesten družbeni vsakdan. Pripravljata ga Marjan Drufovka in Erika Jazbar v okviru novoustanovljene Akademije Mirko Špacapan. Gre za mesečna sobotna srečanja z znanimi osebnostmi, ki spregovorijo o svoji življenjski poti in o izbrani temi.

Prvi na vrsti je bil 10. septembra nekdanji minister, publicist prof. Žiga Turk, ki je nastopil v parku Finžgarjevega doma na Občinah. Razčlenil je temo izobraževanja, kritičnega mišljenja in mesta Slovencev v Evropi. Akademija je 17. septembra organizirala avtobus za obisk festivala Stična mladih. Teolog, profesor in publicist prof. Janez Juhant je 15. oktobra v Sedejevem domu v Števerjanu razmišljal o vlogi katoličanov v družbi. V novembru bo protagonist diplomat in predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev Valentin Inzko, ki ga bodo obiskali na Koroškem.

27. KRAŠKA OHCET

(vir: raiplay.it)

Od 24. do 28. avgusta so se v občini Repentabor vrstile prireditve ob 27. Kraški ohceti. Na nedeljo, 28. avgusta, sta se pred župnikom Antonom Bedenčičem v svetišču na Tabru poročila Dana Purič in Ivan Kerpan. Zbralo se je kar 1.060 narodnih noš. Dan prej se je obujanja običajev udeležil tudi slovenski predsednik Borut Pahor. Ljubitelji kraške ohceti, katere začetki segajo v leto 1970, so na letošnjo izvedbo čakali kar devet let, ker sprva ni bilo interesentov za resnično poroko po starih običajih, potem pa je načrte Zadruge Naš Kras, občine in župnije Repentabor prekrižala pandemija.

DVE NAGRADI KAZIMIR HUMAR

V Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici so 19. septembra hkrati izročili dve nagradi Kazimir Humar, ker je slovesnosti sprva ovirala pandemija. Priznanje podelujejo sam Kulturni center, Zveza slovenske katoliške prosvete in Združenje cerkvenih pevskih zborov iz Gorice.

17. nagrado Kazimir Humar, za leto 2021, je prejela dolgoletna šolnica in kulturna delavka, odbornica Goriške Mohorjeve družbe Marija Češčut iz Sovodenj.

18. nagrado Kazimir Humar, za leto 2022, pa je prejela Marinka Lasič Komjanc iz Števerjana, ki pa že dolgo vodi cerkveni pevski zbor in orgla v rojstnih Sovodnjah.

foto Novi glas

Od leve Marinka Lasič Komjanc in Marija Češčut

TELOVADNICA TANIA CERNE

Na Kontovelu je Amatersko športno društvo Kontovel 2. avgusta poimenovalo telovadnico po priljubljeni trenerki, vzgojiteljici in odbornici Tanji Černe, ki je zaradi bolezni prezgodaj umrla pred dvema letoma. Na slovesnosti so nastopili Mladinski orkester, gojenci Glasbenih uric Godbenega društva Prosek in plesno-vokalna skupina Muzikalci. Spregovorili so predsednik društva Kontovel Peter Lisjak, Barbara Ferluga, predsednik Združenja slovenskih športnih društev v Italiji Ivan Peterlin in predsednik tržaške območne odbojkarske zveze FIPAV Paolo Manià.

TEHARJE 2022

V Spominskem parku Teharje je bila 2. oktobra obletna maša za rajne žrtve, pobite na Teharjah in bližnjih moriščih. Daroval jo je generalni vikar celjske škofije Rok Metličar. Nato je zbrane nagovoril predsednik Nove Slovenske zaveze dr. Matija Ogrin.

AVTOBIOGRAFIJA MARTINA KUŠEJA

Gledališki in operni režiser, koroški Slovenec Martin Kušej (1961), ki je po uveljavitvi na več mednarodnih odrih od sezone 2019/20 direktor gledališča Burgtheater na Dunaju, je pri založbi Edition A na Dunaju v nemščini objavil avtobiografijo in razmišljanje z razlago mnogih svojih »provokacij« Hinter mir weiß.

GLAGOL V REZIJI

Padovanska založba Cooperativa Libraria Editrice Università di Padova je za občino Rezija izdala knjigo s petimi razpravami o glagolu v rezijanskem govoru (Studi linguistici sul verbo resiano, Aspetto, Tempo, Taxis, Diatesi). Za različne slavistične revije mednarodnega pomena jih je napisala dr. Malinka Pila, ki od leta 2015 dela na univerzi v Konstanci v Nemčiji.

Avtorica, ki je veliko sodelovala z nizozemskim jezikoslovcem Hanom Steenwijkom, ki zdaj predava na univerzi v Padovi, je med drugim lani s Silvano Paletti prevedla v rezijansko narečje Malega princa Antoina de Saint-Exupéryja.

SLAVISTI V TRSTU

Slovenski slavistični kongres 2022 je bil tokrat v Trstu in Kopru z naslovom Slovenski jezik in književnost med kulturami. Tržaški dan je bil v Narodnem domu 29. septembra in so ga sooblikovali tudi Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, Oddelek za pravne vede, jezikoslovje, prevajanje in tolmačenje ter Oddelek za humanistične študije Univerze v Trstu. O slovenskem jeziku in književnosti v Italiji je predavala cela vrsta tržaških slavistov in drugih poznavalcev. Okroglo mizo Slovenski jezik znotraj izobraževalnega sistema v Italiji pa je oblikovala skupina v zamejstvu delujočih jezikoslovk. Za častnega člana Slavističnega društva Slovenije je bil imenovan Miran Košuta, priznanji za pedagoško in strokovno delo pa sta prejeli Olga Lupinc in Marija Cenda.

JUBILEJ OPENSKE ŽUPNIJE

Župnija sv. Jerneja na Občinah pri Trstu praznuje 400-letnico samostojnosti. Posebno slavnostno je bilo v nedeljo, 2. oktobra, ko so jubilej praznovali s slovesno sv. mašo, pri kateri so sodelovali številni verniki, tržaški župan, pevci, narodne noše in skavti. To je bil višek številnih pobud, ki so jih skupno organizirali župnija, openska društva in organizacije: dva koncerta (nabožne in posvetne glasbe), dve razstavi (o zgodovini Občin in o 200-letnici katastrske mape v Prosvetnem domu, kar sta pripravila Zoran Sosič in Ivan M. Hrovatin; o zgodovini openske župnije v dvorani Zadružne kraške banke, ki jo je pripravila Xenia Nibrandt), razstavljali pa so tudi Slovensko zamejsko numizmatično društvo J. V. Valvasorja (ki je dalo tudi kovati svetinjico v spomin na dogodek) in Slovenski filatelistični klub Lovrenc Košir (ki je izdal razglednico in poskerbel za priložnostni žig italijanske poštne uprave). Društvo Finžgarjev dom je priredilo dve predavanji, in sicer o škofu Scarlichiju, ki ga je imela direktorica nadškofijskega arhiva v Ljubljani Julijana Visočnik, in o zgodovini openske župnije, ki ga je imel Ivan M. Hrovatin.

NOVA DIPLOMATA V ITALIJI

Po odhodu na drug položaj slovenskega veleposlanika v Rimu Tomaža Kunstlja in generalnega konzula v Trstu Vojka Volka sta nastopila njuna naslednika.

Novi veleposlanik je Matjaž Longar, ki je že delal na diplomatskih zastopstvih v Rimu in Berlinu ter bil generalni konzul v Celovcu, veleposlanik na Portugalskem in v Grčiji (ter Cipru), a še prej tudi državni sekretar v Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu. Veleposlaništvo v Rimu je pristojno tudi za San Marino, Malto, Tunizijo, Organizacijo Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo ter za Svetovni program Združenih narodov za hrano.

Novi generalni konzul je Gregor Šuc, ki je že delal v Milanu in Rimu, donedavna pa je bil vodja sektorja za evropske zadeve na zunanjem ministrstvu v Ljubljani. Generalni konzulat v Trstu je pristojen za dežele Furlanija – Julijska krajina, Veneto in Tridentinska – Južna Tirolska.

Oba sta bila že na obiskih tudi pri oblasteh v Furlaniji – Julijski krajini in ustanovah slovenske manjšine.

SLOVO PESNIKA IVANA TAVČARJA

Na svojem domu v Trstu je 9. oktobra po daljšem bolehanju preminil pesnik, pisatelj in publicist Ivan Tavčar. Na drugem mestu mu v tej številki posvečamo spominski članek.

Tavčar se je rodil v Trstu 21. aprila 1943. Po poklicu je bil knjigovodja in špediter, po duši pesnik in raziskovalec. V zadnjih letih je Mladika večkrat poročala o njegovem zelo plodnem ustvarjanju v italijanščini, slovenščini in nemščini. Pri naši založbi je izdal pesniški zbirki Ta mala zemska večnost (1997) in Vrnil bom svoj obraz (2018). Ob številnih literarnih nagradah za objave v italijanščini so mu 8. aprila 2013 v Peterlinovi dvorani v Trstu vročili domačo nagrado Vstajenje za leto 2012 za zbirko Odselitev.

PETER SUHADOLC KOT FILATELIST

Tržaški seizmolog prof. Peter Suhadolc, ki je tudi predsednik slovenskega filatelističnega kluba Lovrenc Košir v Trstu, je bil 9. avgusta na 76. kongresu mednarodne zveze filatelistov FIP v Indoneziji izvoljen za direktorja evropske veje te federacije.

O BORISU PAHORJU V ESPERANTU

Književnik Vinko Ošlak, ki deluje v Celovcu, je za esperantsko revijo Literatura Foiro na željo uredništva napisal članek ob smrti pisatelja Borisa Pahorja. Med esperantskimi bralci Pahor ni neznan avtor. Njegovo najpomembnejšo knjigo Nekropola je v esperanto prevedel Janko Štruc, leta 1993 pa je pod naslovom Pilgrimanto inter ombroj izšla v sozaložništvu mariborske esperantske založbe Interkulturo in celovške Mohorjeve.

MILKO MATIČETOV V TERU

Založba ZRC SAZU je v Ljubljani izdala publikacijo Folklorno gradivo iz Tera - 1940, Terenski zapisi Milka Matičetovega.

Znani etnolog in etnograf je leta 1940 kot študent na padovanski univerzi v Terski dolini pri 42 informatorjih nabral 110 enot folklornega gradiva, ki ga je nato še prevedel v knjižno slovenščino. Knjigo, ki ima tudi povzetka v italijanščini in angleščini, so uredili in opremili s spremnimi besedili Barbara Ivančič Kutin, Rok Mrvi in Monika Kropej Telban. Predstavili so jo 31. julija v Bardu.

ZAPUSTIL NAS JE MSGR. OSKAR SIMČIČ

V Gorici je 3. avgusta umrl dolgoletni nadškofov vikar za slovenske vernike msgr. Oskar Simčič, ki mu na drugem mestu v tej številki posvečamo osebni spominski zapis njegovega naslednika na tem položaju.

Rajni se je rodil 4. maja 1926 v Medani. V duhovnika je bil posvečen leta 1951 v Gorici. V letih 1952–54 je študiral na Gregoriani v Rimu in dosegel magisterij iz teologije. Tja se je vrnil v letih 1972–74, ko je dosegel doktorat iz teologije. Zbližal se je s prof. Vladimirjem Truhlarjem in v luči duhovne teologije prepoznaval tudi slovenski oz. »primorski sluh srca«.

Med prvim in drugim študijem v Rimu je bil kaplan in župnik v Števerjanu, sograditelj Sedejevega doma, duhovni vodja goriških skavtinj, obenem pa je predaval moralno teologijo v bogoslovju v Gorici, Trstu in Vidmu. Po doktoratu je postal kanonik, v letih 1975–87 katehet na slovenskih višjih šolah, profesor v bogoslovju v Vidmu. Leta 1978 ga je nadškof Cocolin imenoval za svojega vikarja za slovenske vernike. To mesto je ohranil tudi pod nadškofoma Bommarcom in De Antonijem do leta 2016. V letih 1987–2013 je bil tudi nadškofijski kancler. Dve desetletji je do leta 2000 mesečno maševal za Slovence v Milanu. Oskrboval je tudi krminske Slovence na Subidi in bil hišni duhovnik Marijinih sester v Gorici. Od leta 1992 do leta 2014 je bil predsednik Goriške Mohorjeve družbe in živahno vpet v kulturno ter publicistično snovanje na Goriškem.

foto: rainews.it

SAMOTNE LJUBEZNI

Pri založbi Goga v Novem mestu je posmrtno izšla zbirka kratke proze tržaškega pisatelja in režiserja Marka Sosiča (1958–2021) Samotne ljubezni. Gre za osem zgodb. Nekatere so bile objavljene v Primorskem dnevniku. Spremno besedo jim je napisal Dušan Šarotar.

V CLEVELANDU

Duhovnik Janez Retar, ki je 13. avgusta uradno prevzel župnijo sv. Vida v Clevelandu, je junija spremljal po Sloveniji 10 dijakov župnijske slovenske šole.

UMRL JE ODDO LESIZZA

Znani beneški amaterski fotograf in zbiralec ljudskega blaga Oddo Lesizza je 24. avgusta umrl. Rodil se je leta 1938 v Obuorčah v Idarski dolini. Kot bolničar je delal 35 let, prej v Piemontu, nato v Čedadu. Po upokojitvi se je posvetil fotografiranju. Sodeloval je z listom Dom in objavil dve dokumentarni knjigi: Segni devozionali delle Valli del Natisone (Società Filologica Friulana, Videm 2007) in Korita in napajalniki v Idrijski in Nadiških dolinah (Slovenci po svetu, Čedad 2013).

V okviru muzejske mreže za projek Zborzbirk je zbral več kot 200 likalnikov in drugih starih predmetov iz vsakdanjega življenja.

ŽRTVE TOTALITARIZMOV

foto: twitter.com/borutpahor

Ob evropskem dnevu spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov, 23. avgusta, so bile spominske slovesnosti tudi v Ljubljani, in sicer v organizaciji Študijskega centra za narodno spravo in ob sodelovanju Urada predsednika Republike Slovenije, Vojaškega vikariata Slovenske vojske in stolne župnije sv. Nikolaja.

Spominski dan, ki ga je uvedel leta 2009 Evropski parlament z Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu, je slovenska vlada leta 2012 razglasila za uradni spominski dan tudi v Sloveniji. Letos so ga obeležili že štirinajstič.

Direktor Študijskega centra Tomaž Ivešić je položil venec pred spominsko ploščo pri ameriškem veleposlaništvu. Delegacija je nato položila venec pred stavbo na Beethovnovi 3, v kateri so še vedno zaporniške celice iz obdobja komunizma.

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je položil venec k Spomeniku vsem žrtvam vojn in z vojnami povezanim žrtvam na Kongresnem trgu in imel globok govor. Pred spomenikom, ki je bil slovesno predan namenu 13. julija 2017, so bili navzoči tudi visoki predstavniki petih največjih verskih skupnosti v Sloveniji: ljubljanski pomožni škof Anton Jamnik, evangeličanski škof Leon Novak, islamski mufti Nevzet Porić, škof pomočnik patriarha srbske pravoslavne Cerkve Sava in judovski rabin Ariel Haddad.

Nato je bila v ljubljanski stolnici maša za žrtve totalitarnih in avtoritarnih režimov. Somaševanje je vodil ter pridigal ljubljanski nadškof Stanislav Zore. Prisoten je bil tudi predsednik Pahor.

Sledila je akademija, ki jo je pripravil Vojaški vikariat Slovenske vojske. Slavnostni govornik je bil zgodovinar in politični komentator Aleš Maver.

LIGOJNA V PLAMENIH

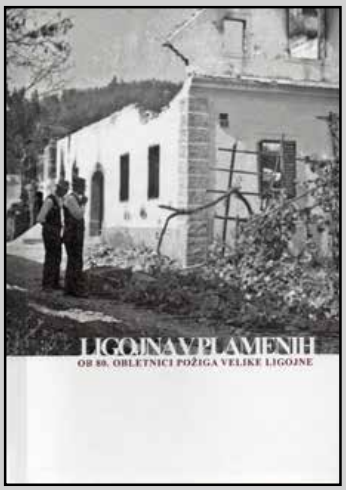

Dne 8. julija je minilo 80 let, kar so italijanski vojaki požgali večji del Velike Ligojne pri Vrhniki in ustrelili tri vaščane. Društvo Nauportus viva z Vrhnike je ob obletnici izdalo zbornik Ligojna v plamenih, Ob 80. obletnici požiga Velike Ligojne. Uredili so ga Marta Samotorčan, Miro Verbič in Jože Kurinčič. Po uvodnih in spremnih besedah ter daljši študiji Marte Kersič o Ligojni med drugo svetovno vojno je objavljenih 25 pričevanj o tragičnem obdobju pod italijansko in nemško okupacijo, med revolucijo in v času povojnih pobojev.

BARAGOVI DNEVI

Letošnje Baragove dneve v Severni Ameriki so izpeljali 3. in 4. septembra v Torontu v Kanadi. V imenu Slovenske škofovske konference se jih je udeležil ljubljanski pomožni škof dr. Anton Jamnik, ki je imel predavanje o svetniškem kandidatu, misijonarju in škofu Baragi, ter je 3. septembra daroval mašo v slovenščini. Naslednjega dne je somaševanje štirih škofov in več duhovnikov v angleščini in slovenščini vodil 12. Baragov naslednik na čelu škofije v Marquettu John F. Doerfler. Sledil je kulturni program.

170 MOHORJEVE

Mohorjeva v Celovcu je ob 170-letnici svoje ustanovitve izdala razkošen zbornik v slovenščini in nemščini 170 Mohorjeva, 17 pogovorov v prelomnih časih. Uredil ga je bivši glavni urednik tednika Nedelja Hanzi Tomažič. Po predgovorih predsednika Mohorjeve, duhovnika Ivana Olipa, in pa urednika sledi 17 pogovorov o aktualnih temah od vloge Mohorjeve in založništva do šolstva, gospodarstva in življenja skupnosti. Na pogovore so bili povabljeni slovensko in nemško govoreči predstavniki iz Koroške, Slovenije, Trsta in Južne Tirolske.

UMRL JE SALEZIJANEC ANTON RANT

V bolnišnici sv. Janeza od Boga v Lujanu v Argentini je 5. septembra umrl salezijanec Anton Rant. Rodil se je 28. junija 1935 v Kranju. V noviciat je stopil leta 1954, leta 1963 pa je bil posvečen v duhovnika v Cordobi. Kot profesor, župnik, graditelj štirih cerkva, urednik cerkvenih listov, generalni vikar škofije Rio Gallegos, in še bi lahko dolgo naštevali, je služboval v številnih krajih na območju Buenos Airesa in 16 let na skrajnem jugu Argentine.

NA KRASU 1915

Pri založbi Gaspari Editore v Vidmu je izšla nova knjiga o prvi svetovni vojni, ki jo je v italijanščini napisal goriški raziskovalec in publicist Mitja Juren (Carso 1915, L'ingresso nell'inferno, Le prime battaglie tra il San Michele-Debela Griža e le alture di Selz). Tokrat sta soavtorja Nicola Persegati in Paolo Pizzamus, skupno pa opisujejo začetne boje na doberdobski in vrhovski planoti po italijanski vojni napovedi Avstro-Ogrski leta 1915.

41. STIČNA MLADIH

Kljub slabemu vremenu se je kakih 3.500 mladih 17. septembra zbralo na že 41. srečanju Stična mladih, ki ga prireja Katoliška mladina. Med njimi je bil tokrat na pobudo Akademije Mirka Špacapana in v sodelovanju z Mladinskim domom Gorica ter prireditelji Drage mladih tudi kakih 40 udeležencev iz Gorice in Trsta. O tem sami poročajo v naši prilogi Rast.

Letošnje geslo srečanja je bilo Izberi vihar. Prisotne sta nagovorila mariborski nadškof Alojzij Cvikl in predsednik republike Borut Pahor, somaševanje pa je vodil koprski škof Jurij Bizjak.

Popoldne so bili na sporedu številne delavnice, športne tekme, družabne igre, razni "izzivi" in glasbeni sporedi.

POLETNI SEMINAR ZCPZ

Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta je imela v Radencih od 1. do 6. avgusta svoj tradicionalni poletni seminar. Udeležencev je bilo 72. V petih delavnicah so se pod vodstvom strokovnjakov posvetili cerkvenemu petju, vokalni tehniki za mlajše in za starejše, pritrkovanju za mlade in orglanju. Za konec je bil na vrsti še nastop v cerkvi sv. Cirila in Metoda.

RAJNI DUHOVNIKI

Na isti dan, 9. avgusta, so umrli kar trije duhovniki koprske škofije: Milan Nemac, Ivan Maslo in Ivan Premrl.

Milan Nemac, ki mu na drugem mestu posvečamo poseben spominski članek, se je rodil 9. junija 1946 v Koštaboni, v duhovnika pa je bil posvečen leta 1973 v Kopru. Po nekajletnem službovanju v Istri je leta 1981 priskočil na pomoč tržaškim Slovencem in ostal do smrti dušni pastir pri Sv. Ivanu, svojčas tudi v Podlonjerju. Bil je tudi hišni duhovnik v provincialnem domu šolskih sester, veroučitelj, dejaven v Marijinem domu pri Sv. Ivanu, v skavtski organizaciji, Društvu slovenskih izobražencev in drugje. Umrl je v bolnišnici na Katinari.

Tržaške in goriške Slovence so tako letos zapustili kar štirje duhovniki: Franc Vončina, Ivo Miklavc, Oskar Simčič in Milan Nemac.

Ivan Maslo, ki se je rodil 29. marca 1942 v Ilirski Bistrici, je bil posvečen v duhovnika leta 1968 v Kopru. Od leta 1975 do 1992 je bil župnik v Sežani, nato do nedavna v Batujah.

Ivan Premrl, rojen 14. oktobra 1930 v Šmihelu pod Nanosom, je bil posvečen v duhovnika leta 1958 v Ljubljani. Svojo službo župnika je nazadnje opravljal na Premu (1985–2006).

UMRL JE AMERIŠKI SLOVENEC ODV. EDMUND TURK

V Clevelandu je 4. oktobra umrl vidni ameriški Slovenec, odvetnik in politik Edmund John Turk. Rodil se je v Clevelandu 7. januarja 1925. Šolal se je pri Sv. Vidu, med vojno služil med marinci na Japonskem, nakar je doktoriral iz prava in postal odvetnik. Vrsto dvoletnih mandatov je bil v Clevelandu občinski svetovalec (1959–73) in zadnji dve leti predsednik občinskega sveta. Dve leti je bil kasneje občinski sodnik. Bil je tudi član kabineta guvernerja Ohia ter številnih delovnih teles na občinski, državni in zvezni ravni. Pri Sv. Vidu je bil član župnijskega sveta in nekaterih katoliških organizacij.

Ko so v Clevelandu 1. julija 1991 predstavniki številnih ustanov, društev in župnij ustanovili odbor za pomoč Sloveniji in za njeno mednarodno priznanje Združeni Američani za Slovenijo (UAS – United Americans for Slovenia), je bil izvoljen za predsednika. Sicer so v vrstah povojnih emigrantov že prej ustanovili Slovenski ameriški svet (Slovenian American Council) za podporo demokratizaciji in neodvisnosti, vendar sta obe združenji opravili veliko delo: zbiranje denarja, peticije, dopisnice in telefonski klici za predsednika Busha s pozivom, naj prizna Slovenijo. Turk je bil slavnostni govornik na slovenskih prireditvah in ob obiskih slovenskih državnikov. UAS so razpustili leta 2006. Letos poleti je Turk prejel vladno spominsko medaljo »30. obletnica samostojne in neodvisne države Republike Slovenije«.

SKOZI MOJE OČI

V Ajdovščini so 23. septembra predpremierno predstavili igrano-dokumentarni film o slikarju in fotografu Venu Pilonu v Parizu, epicentru sodobne umetnosti ob prelomu stoletja. Za scenarij in režijo je poskrbel Igor Vrtačnik.

34. ROMANJE TREH SLOVENIJ

Rafaelova družba in Zveza slovenskih izseljenskih duhovnikov v Evropi sta 7. avgusta priredili na Sv. Višarjah 34. Romanje treh Slovenij. Po pozdravu predsednika Zveze msgr. Janeza Puclja je imel na prostem predavanje beneški časnikar in zgodovinar Giorgio Banchig (Oglejski patriarhat kot model sožitja za današnji čas). V svetišču je somaševanje izseljenskih duhovnikov vodil ljubljanski pomožni škof msgr. Franc Šuštar. Sledil je, spet na prostem, kulturni spored. Nastopila sta Mladinski pevski zbor Utrip iz Besnice pri Kranju in Kvartet klarinetov Godbe ljubljanskih veteranov, Erika Jazbar pa je predstavila novo izdajo knjižice Svete Višarje, ki jo je leta 1910 napisal dr. Lambert Ehrlich pod psevdonimom Marijin častilec.

ŠOLSKA SEMINARJA

V Izoli je bil od 24. do 26. avgusta poletni seminar za vzgojitelje, učitelje in profesorje vrtcev in šol s slovenskim in dvojezičnim poukom v Italiji.

Od 2. do 9. septembra pa je bil s slovesnim začetkom v Gorici in nadaljevanjem s predavanji na daljavo za ciljne skupine 57. jesenski seminar za šolnike. Uvodno predavanje je imel publicist in pesnik dr. Miha Kos, ki je leta 1996 v Ljubljani ustanovil Hišo eksperimentov.

Na slovenskih šolah v Italiji je bilo ob začetku šolskega leta predvidenih 561 mest za učno osebje, dejansko je bilo 482 redno nameščenih šolnikov, 74 jih je bilo nameščenih za določen čas, 50 mest pa je bilo še nekritih.

POSVET O JOŽETU PUČNIKU

Prva okrogla miza na posvetu. Od leve Lojze Peterle, Spomenka Hribar, Dimitrij Rupel, Janez Janša in Alenka Puhar. V prvi vrsti poslušalcev sedita od leve Željko Oset in predsednik Borut Pahor. (Vir: Muzej slovenske osamosvojitve, foto: Tatjana Splichal)

Muzej slovenske osamosvojitve je v prostorih Slovenske matice v Ljubljani 3. in 4. oktobra priredil posvet Jože Pučnik v spominu sodobnikov in zgodovinskem spominu. Na njem je imel po uvodnih besedah direktorja Muzeja Željka Oseta osrednji nagovor slovenski predsednik Borut Pahor, ki se je globoko priklonil Pučniku. Nato se je zvrstilo 22 pričevanj in referatov v sklopih Pučnikov profil, Nova revija in Demos; Formativna doba; Kritična generacija; Nova revija in družbena gibanja; Pučnikova komisija in evropske primerjave; Oblikovanje zgodovinskega spomina v Sloveniji; Oblikovanje zgodovinskega spomina v zamejstvu in izseljenstvu. Med pričevalci je bil tudi Pučnikov sin Gorazd iz Trsta.

Posvet o enem izmed najbolj zaslužnih tvorcev demokratizacije in osamosvojitve Slovenije, sociologu, publicistu, disidentu in politiku dr. Jožetu Pučniku, ki se je rodil marca pred 90 leti, umrl pa je leta 2003, je imel velik odmev v javnosti tudi zaradi nekaterih polemičnih posegov. Muzej slovenske osamosvojitve, ki ga je lani ustanovila slovenska vlada, da bi kot javni zavod sistematično raziskoval, zbiral, ohranjal, razstavljal in proučeval gradivo ter živa pričevanja v zvezi z osamosvojitvijo in nastankom samostojne slovenske države, je pripravil tudi razstavo o Pučniku in bo gradivo s posveta objavil v posebni publikaciji.

DEPORTACIJE IZ GORICE

Pri Furlanskem inštitutu za zgodovino odporniškega gibanja je Luciano Patat izdal študijo z naslovom I treni per i lager – La deportazione dal carcere di Gorizia (1943-1945) o deportacijah iz goriškega zapora v Nemčijo v letih 1943–45. Skozi zapor je šlo med vojno kakih 7.000 političnih zapornikov. 1.898 so jih poslali taborišča (od tega je bilo 1.355 Slovenk in Slovencev), 1.187 na delo v rajh (od tega je bilo 810 Slovencev). V taboriščih jih je umrlo 718 (od tega 113 žensk).

NOVI KNJIGI MIRE SUŠIĆ

Tržaška šolnica prof. Mira Sušić je pri založbi Ekslibris v Ljubljani izdala dve novi zbirki pesmi za otroke: Pesmice na prepihu in Rimane pesmice. Ilustrirala ju je Jelena Lasan. Obe sta na voljo tudi kot zvočni knjigi. Avtorica je v slovenščini in italijanščini izdala že vrsto knjig pravljic, otroških pesmi in zgodb, a tudi šest knjig v italijanščini o drugi svetovni vojni in zgodovini 20. stoletja.

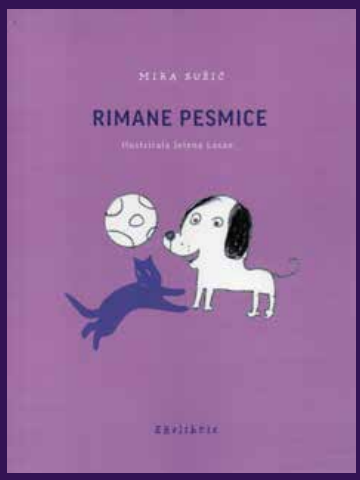

BAZOVICA 2022

Na gmajni pri Bazovici je bila 11. septembra osrednja spominska prireditev pred spomenikom bazoviškim junakom ob 92-letnici njihove ustrelitve. Ob recitacijskem in glasbenem sporedu, ki ga je režirala radijska programistka in kulturna delavka Marija Brecelj, so spregovorili predsednik Odbora za proslavo bazoviških junakov Milan Pahor, tržaški župan Roberto Dipiazza, minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Matej Arčon, predsednik Društva TIGR Gorazd Humar ter osrednja govornika, v italijanščini predsednik partizanskega združenja ANPI-VZPI v Trstu Fabio Vallon, v slovenščini pa beneški časnikar in zgodovinar Giorgio Banchig. Njegov govor je bil pravi krik bolečine iz Benečije.

Tudi letos je bilo več spremnih slovesnosti, predvsem naslednje: 6. septembra sta spregovorila pred grobom junakov pri Sv. Ani v Trstu devinsko-nabrežinski občinski svetovalec Jakob Terčon, po večerni maši zadušnici, ki jo je v Bazovici daroval župnik Žarko Škerlj, pa Marija Brecelj; pred spomenikom pred rektoratom univerze v Ljubljani sta 9. septembra spregovorili predsednica Narodne in študijske knjižnice Mariza Škerk ter državna sekretarka v Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu Vesna Humar, pred spomenikom v Kranju pa so govorili podžupan Janez Černe in devinsko-nabrežinski župan ter deželni tajnik Slovenske skupnosti Igor Gabrovec.

(foto Novi glas)

UMRL JE P. RAFKO ROPRET

(vir: svdp-trieste.it)

Dne 12. oktobra se je poslovil duhovnik, zakramentinec (ali evharistinec) p. Rafko Ropret, ki je 16 let dušnopastirsko deloval med tržaškimi Slovenci, nazadnje kot sožupnik na Katinari, od koder se je leta 2016 pomaknil v župnijo Sv. Križ na Žalah v Ljubljani, julija 2019 pa zaradi zdravstvenih težav v Dom Marije in Marte v Logatcu.

Rodil se je 5. novembra 1935 slovenskima priseljencema v Clevelandu v ZDA. Njegovo uradno ime je bilo Ralph Roberts. V duhovnika je bil posvečen leta 1975 v Rimu. Sledila je za tako umirjenega človeka dokaj razgibana duhovniška pot, saj je bil med drugim 16 let misijonar na Filipinih, 3 leta pa v Ugandi. Na Tržaškem je v letih 2000–2016 pomagal v dušnem pastirstvu med Slovenci pri Sv. Jakobu, v Barkovljah, pri Sv. Vincenciju, v Borštu, Boljuncu, Mačkoljah in morda še kje, najdlje na Katinari, kjer se je ljudem priljubil s svojim močnim ameriškim naglasom, a živo narodno zavestjo, mesečnimi druženji in drugimi pobudami.

DVE KNJIGI O SV. VIŠARJAH

Pri založbi Družina je poleti v sodelovanju z Rafaelovo družbo izšel obogateni ponatis knjižice Svete Višarje, ki jo je leta 1910 v Celovcu podpisal »Marijin častilec«, s pravim imenom dr. Lambert Ehrlich, ki je bil kot Žabničan posebno navezan na to božjo pot. Uvodno besedo je prispeval Matija Ogrin, spremno študijo o Lambertu Ehrlichu pa Helena Jaklitsch. Slike so iz različnih virov. Publikacijo sta uredila Erika Jazbar in Lenart Rihar.

Tednik Novi glas iz Gorice pa je izdal potopis/vodnik Po Nebeški poti, Peš od Ogleja do Svetih Višarij, ki ga je napisal Nace Novak. Besedilo je izhajalo kot podlistek v omenjenem tedniku. Spremno besedo je prispeval njegov odgovorni urednik Jurij Paljk.

PASTORALNE NOVICE

Tržaški škof msgr. Giampaolo Crepaldi je 29. septembra obhajal 75-letnico, zato je v skladu s cerkvenimi pravili po 13 letih škofovanja v Trstu ponudil papežu odstop. Spletni tednik tržaške škofije Il domenicale di San Giusto mu je 2. oktobra posvetil skoraj vso številko.

Škofov vikar za slovenske vernike v goriški nadškofiji Karlo Bolčina je bil 24. septembra imenovan za kanonika stolnega kapitlja.

Po smrti g. Milana Nemaca je prišlo do sprememb v verski oskrbi Slovencev v Trstu. Tomaž Kunaver je prevzel mesto kaplana pri Sv. Ivanu in ohranil skrb za Novi sv. Anton. Za slovensko službo božjo v Barkovljah skrbi zdaj Jože Bajzek, ki ohranja skrb za Rojan. V Borštu je novi župnijski upravitelj Adrian Mates.

NOVA ZVEZKA NSBL

Pri Založbi ZRC sta izšla četrti in peti zvezek Novega Slovenskega biografskega leksikona, ki ga izdaja Inštitut za kulturno zgodovino pri ZRC SAZU, njegova glavna urednica pa je Barbara Šterbenc Svetina.

Četrti zvezek opisuje osebnosti s priimki na črko C in vsebuje 152 gesel, ki jih je napisalo 105 avtorjev.

Peti zvezek opisuje osebnosti s priimki na črko Č in vsebuje 116 gesel, ki jih je napisalo 80 avtorjev.

Prvi zvezek NSBL je izšel leta 2013. Tiskano izdajo dopolnjuje spletni portal Slovenska biografija (www.slovenska-biografija.si), ki ga ureja Petra Vide Ogrin iz Biblioteke SAZU.

75-LETNICA RAZMEJITVE NA PRIMORSKEM

Študijski center za narodno spravo (SCNR) in Društvo slovenskih izobražencev (DSI), ki sta že lani pripravila uspešen posvet Svoje slovenstvo so izpričali v širnem svetu, sta 23. septembra priredila v Peterlinovi dvorani v Trstu znanstveni posvet Ob 75-letnici Pariške mirovne pogodbe: posledice za primorski prostor.

Uvodna nagovora sta imela direktor SCNR dr. Tomaž Ivešić in predsednik DSI Sergij Pahor. Nato so se zvrstili referati, ki so jih imeli dr. Jernej Vidmar, prof. Erika Jazbar, dr. Renato Podbersič, sicer odsotna dr. Tamara Griesser Pečar, prof. Tomaž Simčič, Ivo Jevnikar, dr. Helena Jaklitsch in dr. Matic Batič. Niso se dotikali mednarodnih odnosov in diplomatskih bojev, temveč stvarnih posledic »na terenu«. Govor je bil o represiji komunističnega režima proti resničnim ali domnevnim nasporotnikom in proti Cerkvi, o samostojnem političnem nastopanju v zamejstvu, šolstvu, vlogi in usodi beguncev ter o spremembah v kulturni krajini.

Jernej Vidmar in Ivo Jevnikar, stoji Tomaž Ivešić (foto Jože Potrpin)

MOJ GALLUS

Tržaški šolnik, pesnik in pisatelj, navdušeni pevec in nekdanji župan v Dolini Boris Pangerc je ob svoji 70-letnici v samozaložbi izdal knjigo Moj Gallus. S tem zborom je pel deset let in na predstavitvi mu je zbor tudi zapel pod vodstvom Marka Sancina.

ŠKRJANČKI V SLOVENIJI

Otroški pevski zbor Škrjančki iz Mendoze v Argentini je septembra s pomočjo Izseljenskega društva Slovenija v svetu opravil desetdnevno turnejo po Sloveniji. Vodi ga Angelca Bajda, v njem pa poje 19 izmed njenih 20 vnukinj in vnukov. Dvajseti je namreč še dojenček. Tako kot mož Jernej Bajda, s katerim imata štiri otroke, je dirigentka rojena v Argentini v skupnosti povojnih emigrantov. Zbor je imel vrsto javnih nastopov in pa seveda ogledov slovenskih znamenitosti.

VERSKA SHODA NA TRŽAŠKEM

Od 13. do 16. avgusta je bilo na Repentabru tradicionalno praznovanje velikega šmarna. Osrednji verski shod je vodil tržaški škof msgr. Crepaldi. Razstavo v srenjski hiši Svete podobice – pildki skozi čas je pripravila Jelka Daneu Cvelbar.

Na Opčinah je bil 11. septembra 74. Marijanski shod s procesijo po vasi in somaševanjem, ki ga je vodil škofov vikar za Slovence v tržaški škofiji Anton Bedenčič. Močno prisotni in dejavni so bili skavtinje in skavti, ki so imeli nato še svoje srečanje za skupno podoživljanje poletnih taborjenj.

UMRL JE IGRALEC RADKO POLIČ

Dne 15. septembra je umrl gledališki in filmski igralec Radko Polič - Rac. Rodil se je 18. avgusta 1942 v Črnomlju in začel nastopati leta 1961. Najdlje je delal v Slovenskem narodnem gledališču Drama v Ljubljani. Leta 2002 je prejel Borštnikov prstan, leta 2007 pa Prešernovo nagrado. Leta 2020 je Petra Pogorevc po njegovi pripovedi izdala knjigo Rac, Biografski roman o življenju Radka Poliča.

TIGR IN 95-LETNICA NANOSA

Društvo TIGR Primorske, ki ima zdaj nov sedež (Goriška cesta 17, 5270 Ajdovščina), je 27. septembra priredilo v Novi Gorici slavnostno akademijo ob 95. obletnici ustanovitve TIGR-a na Nanosu. Udeležence so pozdravili predsednik društva Gorazd Humar, župana Nove Gorice in Mirna – Kostanjevice Klemen Miklavič in Mavricij Humar ter minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Matej Arčon. Slavnostni govornik je bil tržaški zgodovinar Milan Pahor.

Ob tej priložnosti je društvo izdalo zelo okusno oblikovan zbornik na 104 straneh Ko so ječali tečaji Evrope, O pesniku Dragu Bajcu in tigrovcih iz goriškega podurednictva časopisa Edinost. Uredili so ga Gorazd Humar, Savin Jogan in Manuela Polanc.

POSLOVIL SE JE MARIO ŠUŠTERŠIČ

Po daljši bolezni je 29. julija v Trstu umrl športni delavec, časnikar in publicist Mario Šušteršič. Rodil se je v Trstu 13. septembra 1941. Športno pot je začel kot telovadec na Stadionu 1. maja v Trstu in bil leta 1959 med ustanovitelji Športnega združenja Bor, kjer je bil odbojkar, trener in odbornik. Sodeloval je pri Slovenskih športnih igrah in bil tesen sodelavec prof. Bojana Pavletiča.

(vir: TDD rainews.it)

Od leta 1969 je sodeloval s Športnim uredništvom Radia Ljubljana, nato Radia Slovenija, tako da je matično občinstvo seznanjal s športnim življenjem in dosežki Slovencev v Italiji. Pisal je za Primorski dnevnik. Od leta 1972 do upokojitve je redno sodeloval pri oddajah Radia Trst A Šport in glasba, od leta 1995 dolgo tudi s slovensko televizijo RAI v Trstu.

Leta 2008 je izdal knjigo Sledovi, Po poteh slovenske prisotnosti v Trstu, ki je leta 2011 izšla tudi v italijanščini. Leta 2013 je uredil zbornik Primorski sokoli bodo še leteli, Življenje in delo Bojana Pavletiča. V spomin na reporterja Radia Slovenije je uredil brošuri Urekov pohod na Goro in Spomini na Staneta Ureka.

Dolgo je bil v vodilnih organih italijanske zveze športnih časnikarjev USSI, podpredsednik Društva športnih novinarjev Slovenije, član odbora za podelitev Bloudkovih priznanj. Tudi sam je leta 1998 prejel Bloudkovo plaketo.

DVA SHODA ZA DRUŽINO IN ŽIVLJENJE

V Ljubljani sta bila dva velika shoda proti novi družinski zakonodaji in pa za pravice nerojenih otrok.

Velikega družinskega shoda za zaščito otrok in družin, ki ga je sklicala koalicija Za otroke gre, se je 27. septembra udeležilo kakih 10.000 ljudi, ki so izrazili nasprotovanje spremembam Družinskega zakonika, ki jih je ravno obravnaval parlament. Na zborovanju so govorili Meta Zevnik, Aleš Primc in drugi. Ker je državni zbor 4. oktobra z izidom glasovanja 47:29 sprejel popravke, ki predvidevajo izenačitev partnerjev v istospolnih in raznospolnih zvezah, vključno z možnostjo posvojitve otrok za istospolne partnerje, so pobudniki shoda takoj zbrali več kot 30.000 podpisov za referendum. Družinski referendumi so že v letih 2001, 2012 in 2015 pokazali, kaj mislijo Slovenci o nasprotnikih tradicionalnih družinskih vrednot, vendar se je ustavno sodišče nedavno odločilo za čisto drugačno tolmačenje ustave.

3. Pohod za življenje pa je šel po ljubljanskih ulicah 1. oktobra pod geslom Enakopravnost se začne pred rojstvom. Priredil ga je koordinacijski odbor pod vodstvom Urše Cankar Soares, ki je bila tudi osrednja govornica. Kakih 5.000 udeležencev se je zavzelo za dejansko zaščito človeškega življenja od spočetja do naravne smrti.

KONEC POSTAJE TOPOLOVE

Ob izteku 29. Postaje Topolove je umetniški vodja festivala Moreno Miorelli sporočil, da se ta pobuda zdaj končuje. V beneški vasi pa bo še naprej delovalo društvo Robida, ki od leta 2015 letno izdaja časopis v italijanščini, slovenščini in angleščini Robida.

UMRL JE PROF. MENCINGER

Na Pelješcu na Hrvaškem je 26. avgusta umrl pravnik in ekonomist dr. Jože Mencinger. Rodil se je 5. marca 1941 na Jesenicah. Študiral je v Ljubljani in Beogradu ter doktoriral na Univerzi Pensilvanije. Predaval je na Pravni fakulteti v Ljubljani, bil sedem let rektor ljubljanske univerze in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. V prvi demokratično izvoljeni slovenski vladi je bil v letih 1990–91 kot predstavnik Socialdemokratske zveze Slovenije podpredsednik in minister za gospodarstvo. Odstopil je aprila 1991 zaradi nesoglasij o vodenju gospodarstva in privatizaciji.

TRI MOHORJEVE IN SPOMIN NA DR. EHRLICHA V ŽABNICAH

Srečanje treh sestrskih Mohorjevih družb, ki delujejo v Celovcu, Celju in Gorici, je letos potekalo 7. oktobra na sedežu društva Don Mario Cernet v Ovčji vasi.

V cerkvi sv. Tilna v rojstnem kraju Lamberta Ehrlicha, v Žabnicah, je nato bila večerna maša v slovenskem jeziku. Somaševanje je vodil prof. Janez Juhant, avtor monografije Lambert Ehrlich prerok slovenskega naroda, ki so jo skupno izdale tri Mohorjeve družbe skupno z Združenjem ob lipi sprave in s Teološko fakulteto v Ljubljani. Somaševali so predsednika goriške in celovške Mohorjeve, msgr. Renato Podbersič in dekan Ivan Olip, prof. Roman Globokar in domači župnik Alan Jacoponi. Na koru je pel domači zbor.

V cerkvi je sledila predstavitev monografije. Pogovor z avtorjem je vodila časnikarka Erika Jazbar, sodelovala sta še zgodovinarka dr. Helena Jaklitsch in nekdanji župan Ali Oman, ki je spregovoril o prizadevanjih, da bi po znanem domačinu poimenovali ulico, ki pelje ob žičnici za Sv. Višarje in se nadaljuje z romarsko stezo, ki jo je Ehrlich še posebej ljubil.

Srečanje so vključili kot prvo točko v spored 20. Koroških kulturnih dnevov na Primorskem.

Predstavitev monografije o dr. Lambertu Ehrlichu v župnijski cerkvi v Žabnicah. Od leve: Erika Jazbar, Janez Juhant, Helena Jaklitsch in Ali Oman.

SERGIJ TAVČAR O KOŠARKI

Tržaški športni časnikar in komentator Sergij (Sergio) Tavčar je v italijanščini pri založbi Bottega Errante v Vidmu izdal novo knjigo o košarki, zlasti o njenih zlatih časih v Jugoslaviji (L'uomo che raccontava il basket). Gre za posodobitev knjige iz leta 2010, ki jo je izdal v samozaložbi (La Jugoslavia, il basket e un telecronista, Storia della pallacanestro jugoslava raccontata dalla voce di Telecapodistria). Predgovor je prispeval nekdanji znani nogometaš Gigi Riva.

Tavčar, letnik 1950, je že leta 1971 začel sodelovati z italijansko televizijo v Kopru, ki je bila ravno zaradi športnih prenosov in drugačne medijske zakonodaje izredno popularna po vsej Italiji.

MOJCA PETAROS IN ALEX DEVETAK

Mlada tržaška ustvarjalka Mojca Petaros je 10. septembra v Materi prejela literarno nagrado »energheia slovenia 2022«.

Prvo nagrado je prejela na literarnem natečaju Zveza kulturnih društev Slovenije, revije Primus in Kulturno-gledališkega društva Reciklaža Al lepše od Urške bilo ni nobene?

Na natečaju revije Mentor za mlade literarne ustvarjalce in ustvarjalke se je med 87 mladimi ustvarjalci iz matice in zamejstva uvrstila med peterico finalistov za nagrado Urška 2022.

Lanski uršljan, Alex Kama Devetak iz Gorice, je medtem prišel do knjižne objave. Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti in njegova revija Mentor sta mu izdala zbirko kratke proze Nedaleč. Spremno besedo ji je napisala Nataša Kramberger.

75-LETNICA »VRNITVE PRIMORSKE«

V Portorožu je bila 14. septembra državna proslava ob 75-letnici združitve večjega dela Primorske z matično domovino. Režirala jo je Yulia Roschina, povezana pa je bila s spominom na pisatelja Borisa Pahorja. Slavnostna govornica je bila predsednica Državnega zbora Urška Klakočer Zupančič.

Udeleženci na Sv. Višarjah v priložnostnih jubilejnih majčkah

SKAVTSKI TABORI

Slovenska zamejska skavtska organizacija je poleti priredila vrsto taborov.

Goriški steg je pripravil tabora za volčiče in volkuljice pri Lokavcu ter za izvidnike in vodnice pri Škofji Loki, klan roverjev in popotnic pa je odšel na služenje v Abano Terme.

Tržaški steg je imel tabore vseh treh vej skoraj sočasno in v neposredni bližini pri Postojni.

Kraški (prav tako tržaški) steg je imel ločena tabora za najmlajše in za srednjo starostno vejo, medtem ko so roverji in popotnice izvedli potovalni tabor služenja v Brescii in Milanu.

Na Sv. Višarjah je bilo 20. in 21. avgusta jubilejno skavtsko srečanje, vrh prireditev ob 70-letnici ustanovitve prve slovenske skavtske skupine v sedanjem zamejstvu. Posebna delovna skupina, Trop za 70-letnico Slovenskih tržaških skavtov, ki jo vodita bivša tržaška načelnika SZSO Vlasta Novak in Matia Premolin, je namreč pripravila vrsto jubilejnih pobud, ki se bodo jeseni še nadaljevale. Okoli božjepotnega svetišča se je pod geslom srečanja “Naj skavtski duh kraljuje!” zbralo kakih 130 sedanjih in nekdanjih aktivnih skavtinj in skavtov, družinskih članov in prijateljev iz Trsta in Gorice. Ob ostalih dejavnostih je zahvalno daritev v kraju, kjer je bil leta 1952 prvi skavtski tabor, je daroval tržaški skavtski duhovni vodja, škofov vikar za Slovence Anton Bedenčič.

Izšla je tudi obsežna pesmarica Nova Skavtska pesem.

13. NAGRADA NADJA MAGANJA ZA DR. ALESSANDRO COIN

V parku Finžgarjevega doma na Občinah so 8. septembra vročili 13. nagrado Nadja Maganja 51-letni geriatrinji zdravstvenega podjetja iz Padove Alessandri Coin, ki je že 31 let na čelu Skupnosti sv. Egidija v Venetu. V imenu odbora, ki za pobudnike (Društvo slovenskih izobražencev, Slovenska zamejska skavtska organizacija, družina Nadje Maganje Jevnikar in Skupnost sv. Egidija iz Trsta) podeljuje letno nagrado ženski, ki deluje v duhu vrednot rajne Nadje Maganje, je najprej spregovorila Maja Lapornik. Bivša skavtska načelnica Vlasta Novak je obudila spomin na Maganjevo, ki je preminila leta 2006, predstavnica Skupnosti sv. Egidija Federica Marchi pa je predstavila nagrajenko, ki se posveča ostarelim, šibkejšim in ranljivim ljudem, ki izgubljajo spoznavne sposobnosti, odpravlja se na misije v Afriko za boj proti aidsu in v Bosno za pomoč beguncem, v zadnjem času pa pomaga tudi beguncem iz Ukrajine, ki potrebujejo dializo. Končno se je oglasila še nagrajenka Alessandra Coin, ki je poleg denarne nagade iz rok Ivana Jevnikarja prevzela še umetnino akademske kiparke Zalke Arnšek Angel sočutja. Za kulturni del večera je poskrbela violončelistka Andrejka Možina.

Prejemnica 13. nagrade Nadja Maganja dr. Alessandra Coin iz Padove, sedi Andrejka Možina.

UMRL JE IVO HVALICA

V Solkanu je 28. avgusta preminil politik Ivo Hvalica. Rodil se je 18. maja 1936 v Kanalu. Kot gradbeni tehnik je delal doma in v tujini. Leta 1989 se je včlanil v Socialdemokratsko zvezo Slovenije (danes Slovenska demokratska stranka). Bil je član njenega predsedstva in poslanec v državnem zboru v letih 1992–2000, ko je zaslovel kot govornik. Razšel pa se je s strankinim vodjo Janezom Janšo in se umaknil iz politike. Svoje spomine in poglede na slovensko politiko je leta 2002 predstavil v knjigi Zadnja replika. Dosledno se je zanimal za Slovence v zamejstvu in obiskoval politične ter kulturne dogodke med Slovenci v Italiji.

MATTARELLOVA ODLIKOVANJA

Z običajnim zamikom je prišla v javnost vest, da je italijanski predsednik Sergio Mattarella na dan republike, 2. junija, podelil celo vrsto različnih državnih odlikovanj tudi slovenskim osebnostim, in to zaradi zaslug za dobre odnose med Italijo in Slovenijo. Tako so bili na najvišjo stopnjo Viteškega reda za zasluge za Republiko Italijo imenovani nekdanji zunanji minister Anže Logar, nekdanja ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch, nekdanji veleposlanik v Rimu Tomaž Kunstelj in nekdanji generalni konzul v Trstu Vojko Volk.

NEKROPOLA KOT STRIP

Ob 109. obletnici rojstva tržaškega pisatelja Borisa Pahorja je Mladinska knjiga izdala knjigo Nekropola, Roman v stripu. Besedilo je predelal v strip 25-letni Jurij Devetak iz Nabrežine. Spremno besedo je prispeval Zdravko Duša.

Lidija Golc

Majda Artač Sturman

Prozornosti odčaranega zaliva/Trasparenze di un golfo disincantato

Mirno je moje iskanje

Kaj naju povezuje? Njena lirika, dolgoletna predana profesura, mentoriranje kreativnega pisanja, ljubezen do gledališča, raziskava Simona Gregorčiča, esejistika, recenzije, … primejstvo. Zaradi nje izpisujem zanimivosti iz *Sodobnih tržaških pesnic* Vilme Purič. Sočasno berem tudi *Žensko literarno ustvarjalnost na Primorskem*. Pila sem pesniško zbirko pesničine mame Srečke Černe Artač, *Drobtinice življenja,* pa roman njenega očeta Ivana Artača *Nebo je žarelo*.

»*Mirno je moje iskanje*,« pravi pesnica v pesmi *Delfska prerokba* (PZ *Tintinnantia*, str. 22). Ta zbirka je zapisana v mnogih jezikih, kot bi avtorica hotela, da si jeziki in bralci podamo roke v naravnem odkrivanju pomenov, zvenov, svojih iskanj in spoznanj. – Preberite pesem *Čardaš* v tej PZ in v *Prozornostih odčaranega zaliva*, str. 26: aliteracije (češnje, čutijo, češnjevec, čeveljci čakajo, čirikanje, noč, čaren večer) se ti igrivo lomijo na jeziku in cvrkutajo v objemih plesne noči.

Prevajanje iz izkušnje srca

Rdeča nit letošnjega srečanja pisateljev na Bledu je bil mir, a tudi pogovor o meji v smislu ideje *Identificiram se z mejo, ne z eno ali drugo stranjo meje, ampak z mejo kot krajem srečevanja, izmenjave in prehajanja* (Werner Wintersteiner). Prav zato na primer na Koroškem kar po vrsti izhajajo dvojezične knjige: Unser Kärnten/Naša Koroška; Koroška na novo – Kärnten neu; Die Erinnerung ist das einzige Paradises, Spomin je edini paradiž; Solidarität an der Grenze / Solidarnost ob meji; Kakor roke v objem: pesmi = Wie Hände zur Umarmung: Gedichte … Vsaka od naštetih knjig s svojo osebno izkaznico in s svojo zgodbo kar kliče po branju in odmevanju nanj. Ne odmevu, odmevanju. Majda Artač Sturman prevaja *brez slovarja, na pamet, iz izkušnje srca* (str. 18).

S spoznavanjem različnih jezikov se mi nenehno odpirajo novi svetovi, polni barv, odtenkov in nians.

V sebi čutim utrip Mediterana, a obenem ozemljenost Srednje Evrope. Ob svojem jezikovnem in kulturnem iskanju vse bolj čutim in poglabljam bogastvo maternega jezika, čutim lepoto, prožnost in bogato izraznost slovenščine.

Zavedam se svojih korenin, ki po mamini strani poganjajo v uporno tolminsko zemljo in zasanjano, otožno lepoto Goriške, po očetovi strani pa v sivo megličavost Ljubljanskega barja, trdoto in klenost Gorenjske.

A ljubezen se je naselila na Kras, med gorečke, sivko, žajbelj in rožmarin.

Vem, kje je moj prostor (Mozaik v kovčku, str. 104, 105, Mladika 2012).

Tudi Majda Artač Sturman je oblikovala dvojezično pesniško zbirko. *Prozornosti odčaranega zaliva/Trasparenze di un golfo disincantato* je izšla 2021 v tržaški Mladiki s spremnima besedama Raffaele Cervetti in Jurija Paljka, za subtilno naslovnico je poskrbel Fabio Sturman, za oblikovanje pa Naomi Škerk. Odčarani (neimenovani!) zaliv je in ni prozoren, le ker ga takega opazujemo; takega zmore razumeti in doživeti tudi naše branje, naš pogovor s pesmimi: z vsako pesmijo posebej in s celotno zbirko. Kot je naslovnica konkretno-abstraktna, je rahla, a v barve realnosti odeta tudi lirika, ki se ji približujemo. Ko jo predihamo, začnemo znova.

Uvodne besede v to zbirko niso dosledno dvojezične, saj **predvideva dvojezičnega bralca**.

Cervettijeva v uvodu v *Prozornosti odčaranega sveta* v italijanščini pove bralcu, kako je z avtorico sodelovala na delavnicah kreativnega pisanja, posebej so se ji vtisnile v spomin tiste delavnice, na katerih so sodelovali slovensko in italijansko govoreči najstniki, stari od dvanajst do štirinajst let. Zaključuje pa tako: naj bo poezija, ki jo alegorično predstavlja vila, pesem upanja, naj nas iskanje povednosti besed osvobaja poprečnosti, ki nas razdvaja.

Avtorica sama v uvodu italijansko pripoveduje, da je zanjo pesem melodija, ritem, zvočnost, ki ji pomagajo pripovedovati. Pri prevajanju se vedno izogne dobesednosti in literarne prvine originala prevede sočasno s pomenom. Zrasla je ob pesmih in ljubezni, spoštovanju do jezika; učila se je med drugim novo grščino, ruščino, francoščino. V času zaprtosti zaradi pandemije se je še bolj zavedla človeške krhkosti in realnosti sveta, ki jo poimenuje odčaranost.

Res male teme?

Na letošnjem srečanju PEN-a (Bled, 11., 12. in 13. 5. 2022) smo govorili o vélikih temah in iskali izhode in konkretno pomoč za rane, ki jih ljudje prizadevajo drug drugemu. Ob prebiranju pesmi Majde Artač Sturman se zavemo, kako so vse »male«, carverjanske teme, v resnici bistvo, srž našega bitja in žitja. Če bi jih pravočasno zaznali, o njih govorili, jih empatično razgrnili, osvetlili in opazovali z vseh možnih zornih kotov, na primer tudi s Krasa nad zalivom (ali katerega-koli drugega zaliva): ali bi do velikih kriz sploh prišlo?

Ciklusi *Prozornosti odčaranega zaliva/Trasparenze di un golfo disincantato*

Fata Morgana

Vila Morgan ima zmožnost spreminjanja svoje oblike, po njej se imenuje zračno zrcaljenje zaradi lomljenja svetlobe, zaradi katerega se lomijo sončni žarki, se odbijajo in lahko spremenijo smer. – Tako se vila lahko poigra z nedoločniki, se obuje v zlate čeveljce, ko čaka princa, v čarnem večeru pleše čardaš, se guga od nedelje do nedelje, ko se spominja otroštva, skratka: veter jo poganja v čolničku fantazije.

Krhlji svetlobe

Avtorica v jabolku dneva išče krhlje svetlobe: v ogledalu sanj, v februarski svečnici, v vseh popoldanskih

svetlobah, julijskih ali decembrskih, v gozdu ali na soncu.

Miti

Mitologija ne zanima le mitografov in pesnikov, ampak celotno družbo. Majda Artač Sturman nas spomni na ljubezen Tezeja in Ariadne, na Apolona, na antičnega grškega kiparja Fidija, na prostor zbiranja agoro, na pokrajino Argolido na Peloponezu, na nezanesljivo prerokinjo Pitijo in še na koga. Seveda ne gre za preproste aluzije, ampak za vpetost mitov v pesnjenje, za njihovo nevsiljivo podporo v doživljanje in pogled na svet, za *sled za sledjo/po stopinjah/sedanjosti/v čas* (Argolida, str. 60). Ugotovi, da *Apolon molči, Pitije ni*, le Demetra ve vse, ona pa se tudi v tej družbi zaveda: *Mirno je moje iskanje.*

Glasovi

Ker imajo stvari največjo vrednost v primerjavi, se ciklus začne s pesmijo *Živa je tišina*, nadaljuje pa s šuštenjem listja in z drsenjem pikapolonice po hrapavi tkanini ter z glasnejšim ranjenim oglašanjem vrane, metulji pa spet letijo neslišno. Sledi sinestetična slika slike Valentina Omana: *Ženske Marakeša*.

Spomnim se Omanove »sobe za prevajanje«, zvočne inštalacije, ko je avtor sam prebral okoli devetsto krajevnih imen na Koroškem v nemškem in slovenskem jeziku. Tudi njegova hiša v Bekštajnu je polna dvojezičnih napisov. Tihi in glasni glasovi, povezani z govorečimi barvami, nekatere so tihe, druge glasne … Da, umetnost ni ena sama, vedno jih je več, tako so bolj očitne, včasih bolj očitajoče. Ta ciklus lahko beremo vzporedno z zadnjim v tej zbirki.

Prozornosti

(Iz: zreti, prozor, hrv. okno). Okno v svet brez zaves; odstiranje, odprtost. Čakanje na burjo, da odprtost pripiha. Jo bodo mladi počakali, ali bodo odsanjali na sever ali jug? Jo je, odprtost, svobodo, možno videti s pomočjo sonca, skozi te prašne šipe tramvaja? Bi ob cesti odprtosti spili čaj s Kitajci?

Ambienti

Umetnost vsakdanjika (na prostem sušeče se nogavice), želja po skodelici kave, gospodinjska opravila (ne da pozabiš na svoj kovček sanj), pomisel na ekološkega angela smeti, najmlajšega med brati; sladko dišeče majnice (španski bezeg ali lipovka) pesnico šaljivo spomnijo na hrano, dedova krušna peč pa tudi na avgust na Krasu. November ji nasuje peharje orehov, pobranih pod drevesom, sladki sad, nasuje pa ji tudi pehar zrelosti. – V zadnji pesmi tega cikla sprehajalci potegnejo *noge iz omar, roke iz predalov, otroke izpred televizije in se veselijo slutnje pomladi* (Nebo na nagibu, str. 108). Vsak ambient je vreden opazovanja in upesnjevanja.

Allegro moderato

Zmerno hitro, umirjeno veselo pesnica s slastjo ustvarja ali ustvarjanje občuduje: *Užitek, slast/ustvarjanja kot harfa/pljuska v pljuča mi/občutek večnosti* (str. 128, *Poj mi harfa, poj* …). Naj gre za pisanje (spomin na Ireno Žerjal, *Kreda in hijacinte*, str. 116), ples, odraščanje in odhajanje svoje hčerke, občudovanje suite Hrestač med vožnjo, takte harmonike, ko v sobotnem jutru igra tango, pljuskanje harfe v brezvetrju Trsta: *Užitek tvoj je, glasbenik, užitek je kiparja gib* (str. 126) ali filigransko potrpežljivo delo zlatarke.

Zlatarka (str. 112)

Prvoosebna lirska subjektka skozi izložbeno okno gleda nastajanje ogrlice in občuduje potrpežljivo, natančno umetnico. Z verzi *V mislih/vidim zlatarko besed* preide v primerjavo z delom pisateljice, ki nemirno pretika besede, dokler jih ne stke … Poklic ali poklicanost? **Izbor besedja, nasprotja, barvi** (bela halja, beli prsti, beli členki, bela roka, bel papir … zlata sponka, zlato kot pramen) nevsiljiva **rima** na vsebinsko izpostavljenih mestih (manjšo–tanjšo; izbranih–pretkanih, pretika–premika), **stopnjevanje** v drugi kitici (večjo–še večjo, manjšo in še tanjšo), zvočno slikanje, predvsem **ujemanje samoglasnikov**, se pravi asonanca (vgravi**r**a s fi**li**gansko prec**i**znostjo, dv**i**gne … s p**i**ncet**o** dr**o**bn**o** sp**o**nk**o … p**o**b**o**ža bel**o** r**o**k**o … o**grlica **o**kr**o**glih … k**o**rald … pr**e**tika, pr**e**mika, st**e**klene, ljublj**e**ne koralde b**e**s**e**d; zl**a**t**a**rk**a).**

Če bela v resnici simbolizira nedolžnost, jasnost in čistost, popolnost, ponos in večnost, zlata pa razumevanje in visoke ideale (vir: wikipedija), ti barvi v avtoričini pesmi ne nastopata slučajno in si ne nasprotujeta.

Zlatarko pesnica pozlati z odprtostjo, zvenom; pomen s tem nevsiljivo, elegantno poudari in izbrusi.

Ustvarjanje je poklic in poklicanost, potrpežljivo delo in slast.

Lep je poklic zlatarke. / Ker jo je nekdo poklical, / da pretika, da premika steklene, ljubljene/dragocene koralde besed (str. 114).

Naša pesnica niza koralde besed, pod njenim spajkalnikom nastane rahlo speta ogrlica besed, te ogrlice večkrat prebiramo in vedno bliže so nam.

Odkrivanje plasti

Izbrušena metaforika, jasne misli, večjezičnost, zvenenje pomenov, povezovanje tem, ustvarjalna igra, antiteze … koralde njenih besed se mirno nizajo in valovijo v kratkih pesmih, v katerih ni nobene besede preveč; odprte so in ravno toliko (ne)dorečene, da ob večkratnem branju odkrivamo vsebinske in jezikovne plasti, ki jih ob prvem branju nismo.

Dr. Irena Brumat Vrtovec o stricu, msgr. Mirku Brumatu

»VIŠEK BRIDKOSTI SO MI PRIPRAVILI TISTI, KI SO ME PROGLASILI ZA NARODNEGA IZDAJALCA«

Erika Jazbar

Dr. Irena Brumat, vdova Vrtovec (1940) me je v dneh, ko je Gorico pestila nemogoča sopara, sprejela na svojem domu v središčni ulici ob Korzu. Bilo je prvega avgusta. V reviji Mladika sem prebrala zapis, ki ga je posvetila stricu msgr. Mirku Brumatu (1897–1950), ki je bil ena ključnih osebnosti v najbolj zapletenih desetletjih, ki smo jih doživeli Slovenci na tem koncu, v času fašizma, vojne in prvih povojnih let. Njegovo ime se v člankih, pa tudi v pričevanjih neštetokrat pojavlja, bil je vodilna osebnost takratne slovenske duhovščine na Goriškem, ki je določala tempo tudi laikom, večkrat sem se spraševala, zakaj si ni zaslužil poimenovanja dvorane, nagrade, društva, zbora, zakaj nima doprsnega kipa. Odgovor bi nas speljal s poti.

Msgr. Mirko Brumat je umrl 20. novembra 1950, star komaj 53 let, v rešilcu na poti iz Milana v Gorico, nam je povedala dr. Brumatova, ki je svoje spomine na strica z mano delila več ur.

Več mesecev so ga mučili močni glavoboli, imel je zelo visok pritisk, ki je bil verjetno posledica skrbi, dela na preveč področjih, cele noči je tudi pisal za tednik *Slovenski Primorec*, ga urejal. V tistih letih je doživel več razočaranj in nizkih udarcev, nabralo se je. Zdravnik mu je svetoval specialistični pregled v Milanu z aparaturami, ki jih pri nas ni bilo, tam je živela tudi njegova sestra, teta Mara. Bila je ena izmed tolikih slovenskih učiteljic, ki so jih med fašizmom preselili daleč od doma. Teta je bila poročena s stricem duhovnika Mirka Mazore, ki je bil stričev velik prijatelj.

No, v Milanu mu je med pregledom, ko so mu vbrizgnili tekočino v ožilje, počila žila in zanj ni bilo več pomoči. Ko je to razumel, je naročil, naj ga takoj prepeljejo v Gorico, "dopolnjeno je", je rekel. Umrl je na poti domov.

Levo zgoraj: dr. Irena Brumat Vrtovec;

tu levo: msgr. Mirko Brumat

Stric je živel v duhovniškem domu na trgu pred goriško stolnico, v *kanoniki*, smo pravili. Stavba je bila čisto drugačna od današnje, kasneje so jo podrli in nanovo zgradili. Nadstropje pod njim je imel svoje stanovanje dr. Kazimir Humar.

Ste se udeležili stričevega pogreba?

Stara sem bila 10 let, stričev pogreb v goriški stolnici je bil veličasten, prisotna je bila nepopisna množica Slovencev, Italijanov, Goričanov, ljudi z vseh koncev. Sprevod se je peš vil do Tržaške ceste, kjer so bili parkirani avtobusi, ki so pogrebce nato peljali na glavno goriško pokopališče. Družina je tu uredila novo grobnico, saj je bila naša družinska grobnica v Šempetru. Na nagrobnik so napisali v slovenskem jeziku: *Vsi bomo vstali*. Kamen je bil izvorno bel, ker je kasneje počrnel, smo ga zamenjali z granitom. Načrt je podpisal arhitekt Maks Fabiani, s stricem sta bila prijatelja.

Pogrebni govor je imel v stolnici stričev prijatelj še od mladih nog in sošolec v Innsbrucku, po vojni pa stolni župnik msgr. Luigi Velci, ob grobu pa se je od njega poslovil prijatelj g. Mirko Mazora.

Stričeva smrt je v naši družini pustila globoko vrzel in rano, za njim so žalovali tudi Goričani. Ob obletnicah smrti so se ga goriški Slovenci spominjali vrsto let, posthumno je leta 1951 izšla *Zlata knjižica krščanske služabnice*, tekst, ki ga je napisal tik pred smrtjo, izdala ga je Goriška dekliška Marijina družba. Ob naslednjih obletnicah so prirejali koncerte, leta 1990 je pri Združenju cerkvenih pevskih zborov izšla pesmarica z njegovimi cerkvenimi skladbami, pisali so spominske članke, in še bi lahko naštevala.

Brat Julij se menda bratovega pogreba ni mogel udeležiti.

Stric Julij je živel na Jesenicah. Na dan bratovega progreba, 22. novembra 1950, je lahko prišel le do mejnega prehoda, dokumente je sicer imel, miličnik pa je na njih prebral priimek Brumat, zvonovi so zvonili po vsej Gorici, stric je bil v joku. Vprašal ga je, kam da je namenjen. Odgovoril mu je, da gre na bratov pogreb.

"Kaj, na pogreb msgr. Brumata?" ga je vprašal miličnik.

"Da," mu je odgovoril stric Julij.

In ga ni pustil čez mejo. Niso mu dovolili, da bi se od brata še zadnjič poslovil! Stric Julij se je zato vrnil na Jesenice …

… kjer je bil delavec v železarni, ki jo je nekoč vodil …

Bil je inženir, po vojni ga je režim degradiral. Med vojno so ga Nemci sicer zaprli, a kljub temu ni bil "pravi". Tako je v železarni od direktorja postal navaden delavec, odpustili ga niso, ker so potrebovali njegovo strokovno pomoč. Na vodilno mesto so namreč postavili zaupnega človeka, ki je dokončal le osnovno šolo, zato ga je moral stric vedno spremljati, mu svetovati, ga učiti. Ob nedeljah ob 9. uri so običajno sklicali seje, da bi se krile z nedeljsko mašo, stric Julij pa je bil značajski in se ni bal izpostavljanja, nekaj minut pred 10. uro je vstal in rekel, da gre k sveti maši.

Ponudili so mu tudi odlično službo v Bologni, a jo je odklonil. "Svoje Slovenije ne bom zapustil," je pravil. Delavec je ostal do upokojitve. Na njegovem pogrebu, ki je bil na Jesenicah, je bilo ogromno ljudi, visoko so ga cenili.

Zanimiva je tudi njegova družinska zgodba …

Stric je imel v Trstu zaročenko, ki se je zdravila za tuberkulozo in umrla. Ko se je z vlakom vračal s pogreba v Gorico, kjer je imel parkiran avto, je v vagonu sedel z dvema

Zadnji tekst izpod peresa msgr. Mirka Brumata, knjižica je izšla posthumno.

Spodaj: inž. Julij Brumat

dekletoma, ki sta vso pot šepetali in o njem govorili, da deluje kot kak nemški vohun. Prepričani sta bili, da ju ne razume. Bili sta Marijini družbenici, namenjeni k msgr. Mirku Brumatu, ki je vodil Marijino družbo v goriški nadškofiji. K msgr. Brumatu, bratu, pa je bil namenjen tudi stric Julij. Nagovoril je dekleti v slovenščini in ju povabil, naj prisedeta v avto. No, eno od teh deklet je stric kasneje poročil.

Prvo sv. obhajilo Brumatovih nečakinj v Šempetru v času fašizma. Da bi maša lahko bila v slovenščini, je bila ob zori.

Kaj bi povedali o drugih članih družine Brumat?

Brumat je francoski priimek, v naše kraje so predniki prišli kot Napoleonovi vojaki. Moj oče Ivan je bil na brata Mirka zelo navezan, bila sta kot dvojčka, med njima je bilo le leto razlike. Oba sta študirala na Avstrijskem, oče inženirstvo na Dunaju, Mirko pa bogoslovje v Innsbrucku. Ko se je začela prva svetovna vojna, so očeta vpoklicali, poslali so ga na fronto, postal je oficir, bil je ranjen. Univerzo je zamudil, zato je opravil učiteljsko maturo, nato ni poučeval, na Rafutu so kupili hišo in odprli trgovino.

Tam je delal do zgodnje smrti, za trgovino je nato skrbela mama Ivanka Pavlič (Paoli). Bila je Tržačanka, doma iz Rojana, kjer je bila tudi predsednica tamkajšnje Marijine družbe. Vse življenje je ostala navezana na Trst, na njegovo burjo, čutila je veliko domotožje. Družina se je odselila zaradi fašizma, vsi njeni družinski člani so izgubili službo.

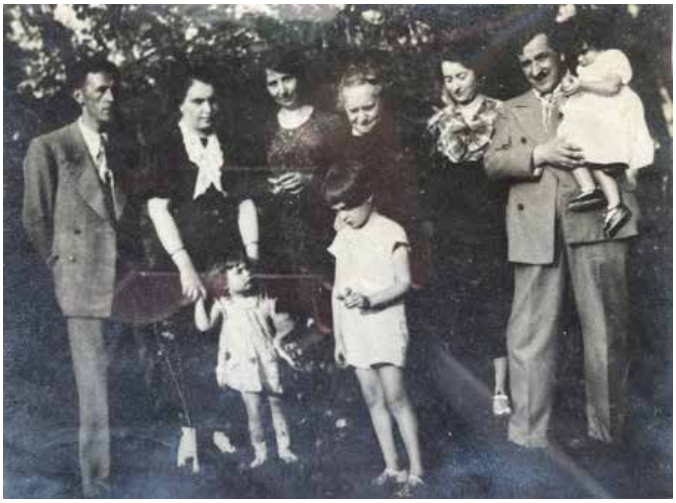

Družina Brumat leta 1935: prvi z desne Ivan Brumat s hčerko Mirjam, Emy, Emilija Goffi, Ivanova žena Ivanka, Mara in Amedej, spredaj otroka Brumatove sestre Mete

Oče Ivan je umrl šest let po bratu Mirku. Po njegovi smrti je vsak dan s kolesom šel do pokopališča obiskat bratov grob. Stric Mirko je ostal močno prisoten v družinskem spominu.

Stric Mirko je bil ob izbruhu velike vojne v semenišču in je bil oproščen vojaščine. Ko so ga posvetili v univerzitetni kapeli v Innsbrucku, je bil star 22 let. Ostal je na tistem koncu in leto kasneje doktoriral iz teoloških ved. Novo mašo je na veliki šmaren pel pri kapucinih v Gorici, šempetrske cerkve do tistega 15. avgusta 1920 še niso obnovili.

V družini je bil še tretji brat, Amedej, ta je ostal na posestvu v Šempetru, kjer je imela družina Brumat veliko zemlje, domačija pa je bila tam, kjer je danes pošta. Družinska grobnica je bila v Šempetru tik Coroninijeve. Babica je bila Italijanka, ki se je naučila slovensko, pisala se je Emilia Goffo, skupaj s sinom Amedejem in hčerko Emy, ki se ni poročila, je ob nastopu režima v Jugoslaviji zapustila Šempeter in se preselila v Gorico. Posest je režim nato podržavil.

Kako pa je bilo z družino maja 1945? Msgr. Mirko Brumat je bil izpostavljen, ostro je napadal komunizem, verjetno je bil na spisku.

Stric Julij je imel nalogo, da strica Mirka prepriča, naj pred prihodom partizanov maja 1945 zapusti Gorico. Zato je tudi prišel z Jesenic v Gorico, v noči od 2. na 3. maj ga je v stanovanju, ki je gledalo na stolnico, nagovarjal, naj že vendar odide. Stric Mirko

pa je bil neomajen, vztrajal je, da bo ostal s svojimi ljudmi, da ne bo bežal, umrl bo, če bo potrebno. Brat Julij ga je naposled le prepričal, ko mu je dejal, da mama prejoče vse noči v bojazni, da bo izgubila sina. "Ker ve, kakšna bo tvoja usoda, če ostaneš v Gorici," je dodal.

No, tisto noč se je stric Mirko pustil prepričati in je zapustil Gorico. Najprej je šel do goriškega nadškofa Margottija, ki je bil izgnan v Vidmu, peš je šel preko Soče in skozi Furlanijo, ob cesti so ležali mrliči eden za drugim. Nato se je napotil v Milan.

Tako se je rešil.

OZNA ga je v tistih dneh verjetno iskala.

Prišli so nekaj ur kasneje, še tistega 3. maja, napotili so se v "kanoniko". Že nekaj let je bil na spisku za likvidacijo, večkrat so ga že iskali, mu grozili, po njem poizvedovali, širili so glas, da ga bodo "razrezali na koščke". Če bi ga takrat našli doma, ne vem, če bi mu prizanesli.

Ker strica Mirka niso našli, so šli do družinske posesti v Šempeter, kjer so živeli babica, stric Amedej in teta. Brata in sestro so prijeli, ju odvedli peš na Trnovo, da bi ju likvidirali. Ker se je medtem zmračilo, so ju nekje pri Trnovem zaprli v dva kurnika. Naslednje jutro bi ob zori verjetno bila likvidacija. K sreči je bil stric dovolj močan, da je vlomil vrata in se rešil, osvobodil sestro, skupaj sta nato ponoči skozi gozdove, čez drn in strn, pritekla domov v Šempeter. Naslednje jutro so ju ponovno obiskali v Šempetru, strica so pretepli do krvi, niso pa ga odpeljali.

Takrat je padla tudi dokončna odločitev, da zapustijo domačijo in se preselijo v Gorico. Kupili so manjšo hišo, stric Amedej je kmalu zbolel in umrl nekaj tednov pred bratom Mirkom, babica pa je umrla že leta 1948.

Tudi očeta Ivana so med 40-dnevno jugoslovansko upravo prišli iskat na dom na Rafutu. Odvedli so ga na Travnik, v prostore današnje prefekture. Tam so ga pričakali Aleš Bebler, Rudi Bratuž, ki je imel daleč naokrog znano kavarno, in France Bevk, slednji ga je prepoznal in takoj rekel, naj ga spustijo. In se je vrnil domov.

Doma smo imeli trgovino, moj oče pa ni nikoli imel fašistične izkaznice. Več takih, ki so potem paradirali po mestu s titovko, pa so jo imeli. No, starša po vojni nista nikoli prestopila praga kavarne Bratuž.

Kdaj se je msgr. Brumat vrnil iz begunstva?

Takoj poleti, ko je le mogel, že meseca julija, odklonil je tudi vabilo, da bi se odselil v ZDA. Avgusta so mu pripravili poseben sprejem, na veliki šmaren 1945 je namreč praznoval srebrno mašo. Slovesno je bilo med mašo v stolnici, v dvorani so potem zrežirali tudi predstavo, skupaj s sestro sva deklamirali, stara sem bila pet let, še danes lahko recitiram Cicibana, ki sprašuje čebelico – mojo sestro: *Čebelica, od kod in*

Zgoraj: duhovne vaje za 72 žena na Sveti Gori septembra 1935

Spodaj: udeleženke duhovnih vaj v Trstu novembra 1935

Levo: nastopi v Domu Brezmadežne na Placuti. Na sliki je dekle s palmo v roki Lojzka Bratuž;

desno: Marijina družba z msgr. Brumatom na veliki šmaren leta 1928

kam te peljejo peroti, po zračni, zlati poti, čebelica, od kod in kam?

Sprejem je bil v prostorih palače Lantieri na Trgu sv. Antona, kjer so že med vojno pod nemško upravo potekali slovenski dogodki Marijine družbe. Stric je v tistih težkih letih dosegel, da so tudi uršulinke in notredamke dajale na razpolago svoje prostore.

Doma Brezmadežne na Placuti takrat še ni bilo, uredili so ga po vojni, ko je občinsko gledališče Giuseppe Verdi po odhodu zaveznikov in nastopu italijanske uprave postalo Slovencem nedostopno. Na Placuti je stric uredil vse potrebno, da so prostore nad tiskarno prilagodili zakonskim določilom, daroval je tudi svoj klavir, da je lahko učil glasbo. Plačila za ure in ure, ki jih je posvetil glasbi na Placuti, ni nikoli zahteval.

Marijine družbenice je učil petja tudi v "kanoniki", med vojno so v poletni vročini držali zaprta okna, da se slovensko petje ne bi slišalo na ulici, saj je bila kvestura za vogalom.

Kako se je msgr. Brumat odzival na očitke izdajstva in na blatenje?

Doživel je veliko krivic, prejemal je tudi grozilna pisma. V njegovi zapuščini sem našla besedilo, ki ga je prebral med srebrno mašo v stolnici in je pretresljivo. Med drugim takole pravi: "Prestal sem v zadnjih časih vse polno bridkosti, bilo jih je mnogo več, kot si jih lahko predstavljate. Bridkosti, ki so mi jih povzročile nahujskane svetne in cerkvene oblasti, moji sobratje in nehvaležni ali zapeljani verniki. Višek bridkosti pa so mi pripravili tisti, ki so mene, ki sem se morda kot nihče drug potegoval za pravice in koristi svojega ljudstva, proglasili za narodnega izdajalca in me kot takega blatili in zahtevali zame celo smrt!! Dobro so vedeli, da v meni preganjajo Kristusa, ker potegoval sem se samo za vero in za božje kraljestvo, oni pa so bili sovražniki Cerkve. Kljub temu vsem odpuščam."

Kljub prestanemu ga nisem nikoli slišala, da bi o kom govoril s sovraštvom, ali da bi bil pretirano jezen, verjamem pa, da je zelo trpel. Balzam za dušo pa so zanj bila številna pisma podpore, zahval, visokega spoštovanja, ki jih je prejemal z vseh koncev sveta, tudi iz Afrike, kamor je brez prestanka pošiljal pomoč in pomagal številnim zavodom, pa seveda Evrope, Italije, ZDA, Slovenije.

Kaj pa bi povedali o njegovem značaju?

Imel je izredno srce, stalno je na vse konce pošiljal pomoč, njegov dom je bil

Marijin vrtec s spremljevalkami na češnjah v Štmavru maja 1949

vedno odprt, živel je skromno, vse razdajal revnejšim, beračem, lačnim, vsakemu, ki ga je prosil. Francka, ki mu je gospodinjila, je zaradi tega pogosto godrnjala, on pa je vztrajal, da je treba vedno pomagati. Njegovo duhovniško geslo je bilo: "Ljubimo Boga in bližnjega!"

Bil je globoko veren in narodno zaveden, pa čeprav je bila njegova mama Italijanka. Oznaka *izdajalec* ga je zelo prizadela, saj je bil zaradi zagovarjanja slovenskih pravic med fašizmom neštetokrat na kvesturi, tudi na prefekturi, da bi branil slovensko mašo, tiskano besedo, ljudi, tudi pod nemško upravo se je podal na esesovski štab v Gorici in zahteval izpustitev nekaterih partizanskih kurirk.

Stric Mirko je tudi dosegel, da je imela Marijina družba vsak dan ob 6. uri slovensko sveto mašo v stolnici, neprekinjeno in skozi ves čas fašizma. Drugih slovenskih maš takrat ni bilo.

Stric Mirko je v goriški stolnici že leta 1935 zasedel pomembno mesto kanonika penitenciarija, leta 1945 pa ga je Sv. stolica s papeško bulo imenovala za kanonika sholastika, kar je tretja digniteta v kapitlju, tako je dosegel najvišji čin izmed vseh slovenskih duhovnikov v nadškofiji.

Kakšni spomini Vas vežejo na strica?

Neskončno sem ga spoštovala. Vedno je bil v talarju, tudi v poletni vročini. Vsak petek je prihajal k nam na Rafut, peš, z Alojzijem Novakom in Mirkom Mazoro, s šempetrskim župnikom Alfonzom Berbučem. Veliko smo se družili na domači terasi. Bil je vedrega značaja, družaben človek, zelo rad je igral klavir, ob njegovi spremljavi smo peli, veselo je bilo. Včasih je z njim prihajal tudi Jožko Bratuž, takrat pa je zadonel njegov čudoviti glas, stric ga je spremljal.

Za svoj rojstni dan je štiri nečake in nečakinje povabil v "kanoniko", kjer nam je Francka pripravila praznično kosilo. Od nas je zahteval, da se lepo obnašamo, da molimo, pravil pa je tudi, da moramo biti veseli, kristjan ni turoben ali zagrenjen, izžarevati mora veselje sporočila.

Kaj pa njegovo delo pri tedniku Slovenski Primorec?

Pri časopisu je bil od vsega začetka in z vso dušo, pisal je in ga urejal podnevi in ponoči. Prvi urednik tednika, ki je začel izhajati takoj po vojni, je bil Alojzij Novak, izbran je bil tudi zato, ker je imel nečaka, ki je bil visoko v OF in bi lahko posegel, če bi prišlo do česa hujšega. Stric je zelo ostro nastopal proti komunizmu, za komuniste je bil velik nasprotnik. Antikomunistov sicer med Slovenci takrat ni manjkalo, stric Mirko pa je bil tisti, ki se je najbolj izpostavljal, tudi s prižnice v stolnici. Bil je odličen pridigar, govornik, spovednik, vodil je ljudske misijone, duhovne vaje, sam je priznal, da jih je vodil več kot 120.

Msgr. Novak mu je ponavljal, naj se preveč ne izpostavlja, pa ga stric ni poslušal. "Te stvari moram povedati svojim vernikom, kako naj se obdržijo, in jih tudi nagovarjati, naj se ne bojijo", je ponavljal. Fizično ga sicer niso nikoli napadli, po ulici pa so ga ošvrknili. Po razmejitvi je bilo nekoliko manj nevarno in je postal urednik tednika, vendar se je podpisoval s psevdonimom Bonaventura Mahnič. Ko je iz *Slovenskega Primorca* nastal *Katoliški glas*, je bil še naprej in vse do smrti trdno v ekipi, pri časopisu je bil tudi med lastniki.

Na vrhu: pri msgr. Antonu Berlotu v Kanalu leta 1938 na predvečer njegovega 79. rojstnega dne

Levo: dekliški shod v Drežnici oktobra 1935

IZBOR DOKUMENTOV

Dr. Brumatova mi je med obiskom na svojem domu zaupala tudi večjo mapo, v kateri je zbrano raznovrstno gradivo o msgr. Mirku Brumatu. Veliko je spominskih člankov in drugih zapisov, pisem, čestitk, pa tudi izbor zanimivih dokumentov.

Spomenica o slovenskih vernikih za goriškega nadškofa Margottija (1934)

Posebno pozornost si zasluži pismo, ki ga je msgr. Mirko Brumat naslovil 31. oktobra leta 1934 novemu goriškemu nadškofu Carlu Margottiju, ki je v Gorico prišel konec septembra. Na enajstih straneh piše zelo spoštljivo, a tudi neposredno o prizadetosti slovenskih vernikov, ki zaradi kratenja narodnih pravic tudi s strani Cerkve izgubljajo zaupanje vanjo, se od nje oddaljujejo. Toži, da je tudi med italijanskimi duhovniki in redovniki veliko žaljivih besed do vsega, kar je slovensko, nadškofovo namero, da bi slovenske organizacije spojil z italijanskimi, pa gladko odklanja, češ da bi bila taka izbira za slovensko občestvo pogubna. “Qui bene distinguit, bene docet,” podučuje novega goriškega nadškofa.

Glede raznarodovalne politike poudarja, da spada uporaba maternega jezika med naravne pravice vsakega človeka, tudi za vernost je materni jezik edini, ki seže do srca. Nasprotniki Cerkve vedo, kako se temu streže, še piše msgr. Brumat. Italijanski komunisti delijo med slovenske ljudi letake v slovenščini in obljubljajo svobodo izražanja, nadškof pa je poslal vernikom svoje prvo pastoralno pismo samo v italijanskem jeziku …

Tudi glede “romanizacije” ima msgr. Brumat več pomislekov. Glede obrobnih zadev, med katere spada tipologija duhovniške obleke, se pretirano ne sekira, čisto drugače pa je, ko skuša nadškof poseči v same konstitutivne temelje slovenske vernosti, v slovensko ljudsko petje ali molitev. Da bi Slovenci peli in molili v latinščini, je nepojmljivo. “Že papež Benedikt XV. je v pismu škofom našega ozemlja jasno napisal, da duhovščina ne sme sodelovati pri raznarodovalni politiki,” piše msgr. Brumat. Muči me, ko opazujem, kako narod trpi zaradi pristranskosti Cerkve; narodne manjšine so pomembne tudi za mir med državami, zaključuje svoje pismo novemu goriškem nadškofu Margottiju msgr. Mirko Brumat.

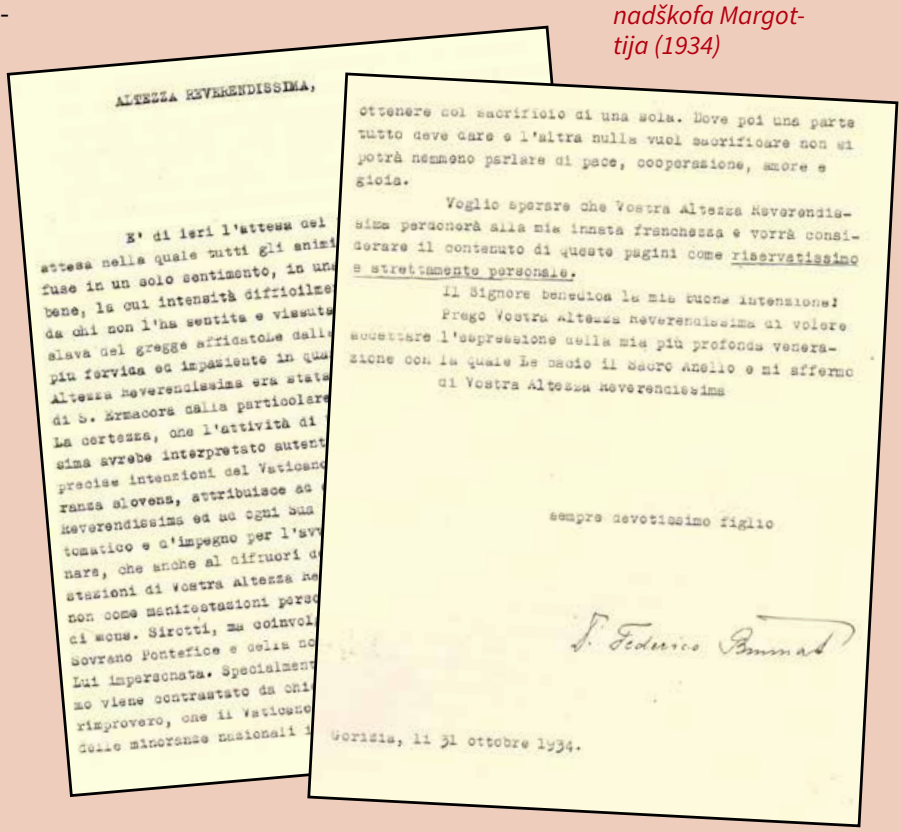

ALTEZZA REVERENDISSIMA,

E' di ieri l'attesa del
attesa nella quale tutti gli animi
fuse in un solo sentimento, in una
bene, la cui intensità difficilme
da chi non l'ha sentita e vissuta
slava del gregge affidatole dalla
più fervida ed impaziente in qua
Altezza Reverendissima era state
di S. Ermacora dalla particolare
La certezza, che l'attività di
sima avrebbe interpretato autent
precise intenzioni del Vaticano
ranza slovena, attribuisce ad
Reverendissima ed ad ogni sua
tomatico e d'impegno per l'avv
nare, che anche al difuori d
stazioni di Vostra Altezza Re
non come manifestazioni perso
di meno. Sicotti, ma coinvol
Sovrano Pontefice e della so
Lui impersonata. Specialment
mo viene contrastato da chi
rimprovero, che il Vaticano
delle minoranze nazionali

ottenere col sacrificio di una sola. Dove poi una parte tutto deve dare e l'altra nulla vuol sacrificare non si potrà nemmeno parlare di pace, cooperazione, amore e gioia.

Voglio sperare che Vostra Altezza Reverendissima perdonerà alla mia innata franchezza e vorrà considerare il contenuto di queste pagini come riservatissimo e strettamente personale.

Il Signore benedica la mia buona intenzione!

Prego Vostra Altezza Reverendissima di volere accettare l'espressione della mia più profonda venerazione con la quale Le bacio il Sacro Anello e mi affermo di Vostra Altezza Reverendissima

sempre devotissimo figlio

S. Federico Brumat

Gorizia, li 31 ottobre 1934.

Zgoraj: Prihod nadškofa Margottija v Gorico 23. septembra 1934

Spodaj: Prva in zadnja stran spomenice o slovenskih vernikih za nadškofa Margottija (1934)

V pomoč taboriščnikom v Gonarsu (1943)

O prizadevanjih msgr. Mirka Brumata, da bi lajšal tegobe slovenskih internirancev v fašističnem taborišču v Gonarsu, je bilo že precej objavljenega. Taborišče je msgr. Brumat večkrat obiskal, s pomočjo Marijine družbe je organiziral mrežo pomoči internirancem. O trpljenju v Gonarsu je spregovoril tudi v Vatikanu. V mapi, ki mi jo je posredovala dr. Irena Brumat, je na voljo tudi priporočilno pismo goriškega nadškofa Margottija nunciju v Italiji Francescu Borgongniju Duci, v katerem ga prosi, naj sprejme msgr. Brumata na pogovor na to temo. 17. maja 1943 je do srečanja v Rimu tudi prišlo, v mapi se hrani tudi poročilo o vsebinskih poudarkih, zahtevah in prošnjah, ki jih je iznesel msgr. Brumat in jih nato povzel v dopisu, ki ga je naslovil na msgr. Giovannija Battista Montinija (poznejšega papeža sv. Pavla VI.) oz. državno tajništvo Svetega sedeža.

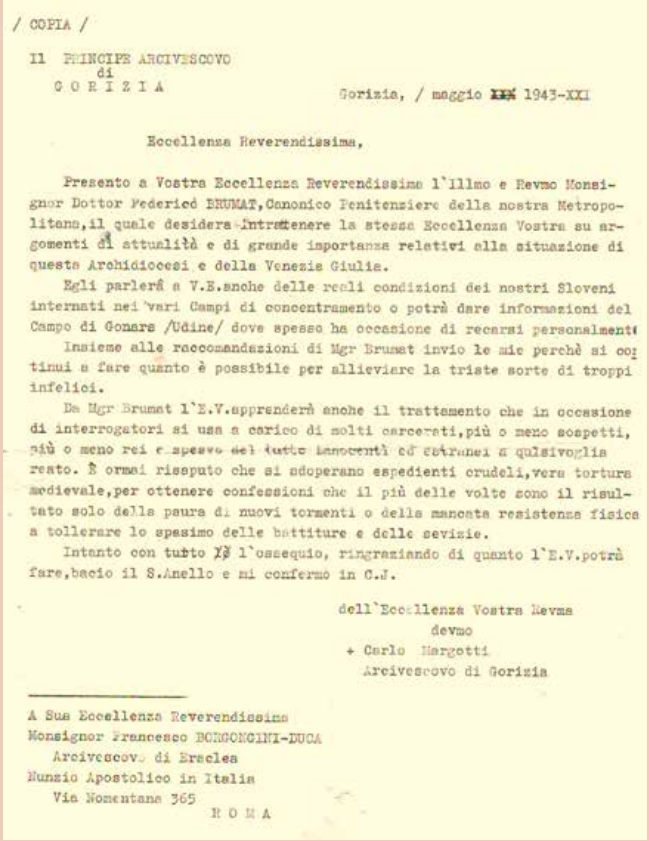

/ COPIA /

Il PRINCIPE ARCIVESCOVO
di
G O R I Z I A

Gorizia, / maggio XXX 1943-XXI

Eccellenza Reverendissima,

Presento a Vostra Eccellenza Reverendissima l'Illmo e Revmo Monsignor Dottor Federico BRUMAT, Canonico Penitenziere della nostra Metropolitana, il quale desidera intrattenere la stessa Eccellenza Vostra su argomenti di attualità e di grande importanza relativi alla situazione di questa Archidiocesi e della Venezia Giulia.

Egli parlerà a V.E. anche delle reali condizioni dei nostri Sloveni internati nei vari Campi di concentramento o potrà dare informazioni del Campo di Gonars /Udine/ dove spesso ha occasione di recarsi personalmente.

Insieme alle raccomandazioni di Mgr Brumat invio le mie perchè si continui a fare quanto è possibile per alleviare la triste sorte di troppi infelici.

Da Mgr Brumat l'E.V. apprenderà anche il trattamento che in occasione di interrogatori si usa a carico di molti carcerati, più o meno sospetti, più o meno rei e spesso del tutto innocenti ed estranei a qualsivoglia reato. È ormai risaputo che si adoperano espedienti crudeli, vera tortura medievale, per ottenere confessioni che il più delle volte sono il risultato solo della paura di nuovi tormenti o della mancata resistenza fisica a tollerare lo spasimo delle battiture e delle sevizie.

Intanto con tutto XX l'ossequio, ringraziando di quanto l'E.V. potrà fare, bacio il S.Anello e mi confermo in C.J.

dell'Eccellenza Vostra Revma
devmo
+ Carlo Margotti
Arcivescovo di Gorizia

A Sua Eccellenza Reverendissima
Monsignor Francesco BORGONGINI-DUCA
Arcivescovo di Eraclea
Nunzio Apostolico in Italia
Via Nomentana 365
R O M A

Pismo nadškofa Margottija nunciju v Italiji s prošnjo da bi sprejel msgr. Brumata, ki bi spregovoril o slovenskih internirancih v Gonarsu (1943)

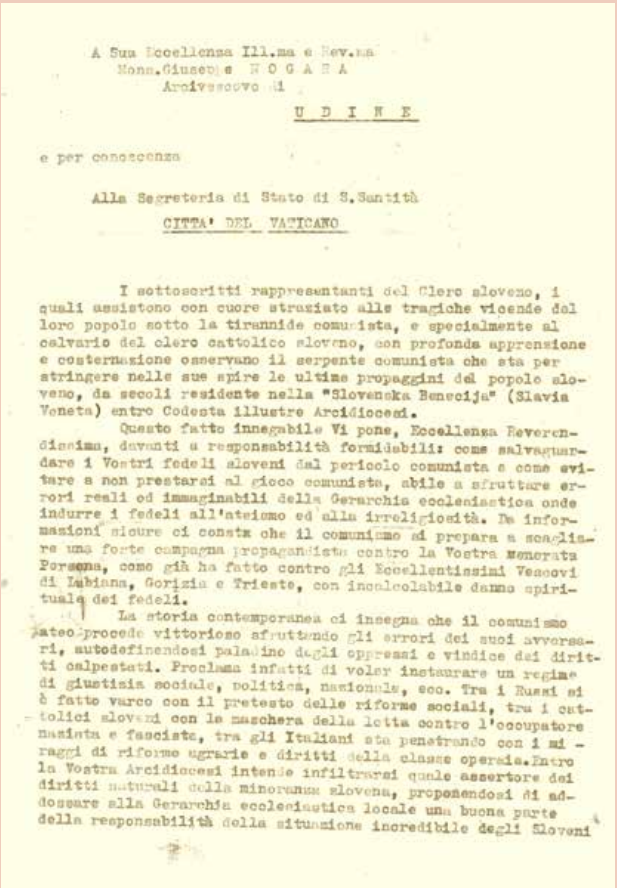

A Sua Eccellenza Ill.ma e Rev.ma
Mons.Giuseppe N O G A R A
Arcivescovo di
U D I N E

e per conoscenza

Alla Segreteria di Stato di S.Santità
CITTA' DEL VATICANO

I sottoscritti rappresentanti del Clero sloveno, i quali assistono con cuore straziato alle tragiche vicende del loro popolo sotto la tirannide comunista, e specialmente al calvario del clero cattolico sloveno, con profonda apprensione e costernazione osservano il serpente comunista che sta per stringere nelle sue spire le ultime propaggini del popolo sloveno, da secoli residente nella "Slovenska Benecija" (Slavia Veneta) entro Codesta illustre Arcidiocesi.

Questo fatto innegabile Vi pone, Eccellenza Reverendissima, davanti a responsabilità formidabili: come salvaguardare i Vostri fedeli sloveni dal pericolo comunista e come evitare a non prestarsi al gioco comunista, abile a sfruttare errori reali od immaginabili della Gerarchia ecclesiastica onde indurre i fedeli all'ateismo ed alla irreligiosità. Da informazioni sicure ci consta che il comunismo si prepara a scagliare una forte campagna propagandista contro la Vostra Venerata Persona, come già ha fatto contro gli Eccellentissimi Vescovi di Lubiana, Gorizia e Trieste, con incalcolabile danno spirituale dei fedeli.

La storia contemporanea ci insegna che il comunismo ateo procede vittorioso sfruttando gli errori dei suoi avversari, autodefinendosi paladino degli oppressi e vindice dei diritti calpestati. Proclama infatti di voler instaurare un regime di giustizia sociale, politica, nazionale, ecc. Tra i Russi si è fatto varco con il pretesto delle riforme sociali, tra i cattolici sloveni con la maschera della lotta contro l'occupatore nazista e fascista, tra gli Italiani sta penetrando con i miraggi di riforme agrarie e diritti della classe operaia. Entro la Vostra Arcidiocesi intende infiltrarsi quale assertore dei diritti naturali della minoranza slovena, proponendosi di addossare alla Gerarchia ecclesiastica locale una buona parte della responsabilità della situazione incredibile degli Sloveni

Prva stran spomenice o beneških Slovencih za nadškofa Nogaro (1947)

Spomenica o beneških Slovencih za videmskega nadškofa Nogaro (1947)

Zanimiva je spomenica z dne 27. novembra 1947, ki jo podpisujejo štirje slovenski monsignorji – Mirko Brumat, Alojzij Novak, beneški Slovenec Božo Kjačič, ki je bil stolni kanonik v Gorici in notar na nadškofiji, ter Srečko Gregorc, naslovljena pa je na videmskega nadškofa Giuseppeja Nogaro. Spomenico, ki obsega tri strani, sta nadškofu osebno izročila msgr. Brumat in Kjačič, poslana pa je bila tudi na Sveti sedež.

Podpisniki se v besedilu zavzemajo za pravično ureditev verskih razmer v Slovenski Benečiji. Iz zanesljivih virov vemo, da komunisti pripravljajo hud napad na krajevno Cerkev zaradi napačnega ravnanja nekaterih duhovnikov in laikov, ki nasprotujejo naravnim pravicam slovenske narodne skupnosti na Videmskem, pišejo duhovniki.

Nepojmljivo je, da sredi 20. stoletja, v srcu Evrope, v katoliški in demokratični Italiji ostaja slovenska narodna manjšina, ki šteje 50 tisoč članov, brez osnovnih narodnih pravic, in to v državi, ki ji mirovna pogodba določa točno določene dolžnosti.

Narodna zavest se bo med Slovenci prebudila z blagoslovom Cerkve ali brez njega, še piše v spomenici videmskemu naškofu. Če bo Cerkev odigrala svojo vlogo, bo ohranila tudi vernost Beneških Slovencev, v nasprotnem primeru bo dala vetra v jadra komunistov, ki bodo ostali edini prijatelji Slovencev.

Podpisniki so svoje zahteve povzeli v tri točke:

1) Priznanje naravnih pravic v verskem življenju: uporaba slovenskega jezika med pridigami in pri verouku, kar ni mogoče brez domačih duhovnikov, knjig, časopisov, katoliških organizacij.

2) Prepoved krajevnim italijanskim duhovnikom, katoliškim organizacijam in predstavnikom, da nasprotujejo tem pravicam. Tudi od Krščanske demokracije bi morali zahtevati priznanje in spoštovanje teh pravic.

3) Omogočiti slovenskim katoličanom narodno delovanje na vseh področjih z vključevanjem katoliških učiteljev, širjenjem katoliškega tiska (*Slovenski Primorec*), organizacijo katoliških sredin od Katoliške akcije do politike (SDZ).

Nagovor msgr. Luigija Velcija na pogrebu v stolnici (1950)

Med pogrebno mašo v goriški stolnici se je od msgr. Brumata poslovil dolgoletni prijatelj in sopotnik Luigi Velci (1893–1982). Doma je bil s Cresa, na Goriškem je bil pomembna osebnost, tudi stolni župnik. Poznala sta se od študijskih let v jezuitskem zavodu Canisianum v Innsbrucku, njuni življenji sta se nato prepletali. Govor je oseben, čustven in globok. Msgr. Brumata predstavlja od mladih nog, od leta 1915, ko je domačim sporočil, da bo postal duhovnik, in mu je malokdo verjel, saj mu študij ni ležal in je bil zelo živahnega značaja. Predstavlja ga kot misijonarja, pridigarja, spovednika, premočrtnega in pogumnega duhovnika, glasbenika, kulturnika, publicista, organizatorja Marijine družbe, Karitasa. Nudi vpogled v spoštovanje, ki ga je msgr. Brumat užival v Gorici in na nadškofiji.

Omenja tudi poseben dogodek, opravičilo nekaterih župljanov iz Rožne doline, ki je pred razmejitvijo spadala pod goriško stolno župnijo. Na "nedeljo metel" avgusta leta 1950, ko so se množice čezmejnih prebivalcev po treh letih lahko ponovno srečale, so nekateri prebivalci Rožne doline prišli do msgr. Brumata in se mu opravičili za žalitve, ki jih je bil deležen z njihove strani. Tri leta življenja v socializmu so jih prepričala, da se realna slika precej razlikuje od propagande in da jih je msgr. Brumat le opozarjal.

15 avgust 1920

15 avgust 1945

Hvaležno vdana
Goriška dekliška Marijina družba
poklanja svojemu voditelju
velečastitemu gospodu srebrnomašniku
Msgr. Dr. Miroslavu Brumatu
duhovno cvetje z iskreno željo,
da bi ga Bog ohranil še mnogo let med nami.

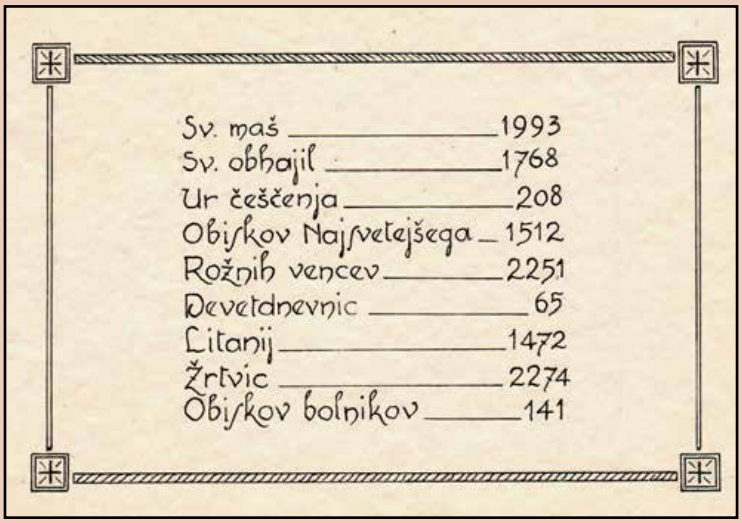
Sv. maš ____ 1993
Sv. obhajil ____ 1768
Ur češčenja ____ 208
Obiskov Najsvetejšega ____ 1512
Rožnih vencev ____ 2251
Devetdnevnic ____ 65
Litanij ____ 1472
Žrtvic ____ 2274
Obiskov bolnikov ____ 141

Duhovni šopek so članice goriške Marijine družbe poklonile svojemu voditelju msgr. Brumatu ob 25-letnici posvetitve.

SREČANJE Z BODOČIM KRALJEM

Drago Štoka

Med mnogimi pomembnimi dogodki v mojem javnem življenju sta mi ostala v neizbrisnem spominu srečanje in stisk roke z angleškim princem Karlom, ki se je leta 1984 prvič mudil v naši deželi, bil na obisku Jadranskega zavoda združenega sveta v Devinu in nato med drugim obiskal tudi sedež deželnega sveta Furlanije - Julijske krajine na Trgu Oberdan v Trstu.

Predsednik deželnega sveta je bil Luigi Manzon. Predsednikom svetovalskih skupin – jaz sem zastopal edino slovensko stranko v deželnem svetu, to je Slovensko skupnost, – je predsednik Manzon priporočal, da se angleškemu prestolonasledniku le rahlo poklonimo in mu damo roko, ker ima zelo malo časa na razpolago za srečanje z nami.

Ko sem bil na vrsti, pa sem si drznil iti malo prek protokola in sem se s princem spustil v krajši pogovor. Dovolj je bilo povedati, kateri stranki pripadam, pa je prestolonaslednik sam postal zelo pozoren na dejstvo, da sem pripadnik slovenske narodne skupnosti, in se je z mano nekaj trenutkov ustavil. Med nama se je razvil zelo kratek, a zato zelo prisrčen pogovor. Prestolonaslednik Karel je bil že kot mlad človek kulturno in politično izredno razgledan in globok poznavalec evropskih razmer in problemov, kar je dokazal v vsem času svojega obisku v naši deželi, ko se je sestal tudi s predsednikom deželnega odbora Adrianom Biasuttijem, s tržaškim županom Richettijem, s predstavniki tržaške trgovinske zbornice in drugimi zastopniki oblasti ter ustanov in seveda z vodstvom mednarodne šole v Devinu.

O srečanju na deželi s prestolonaslednikom Karlom, ki je bilo 29. oktobra 1984, sem napisal krajši sestavek v knjigi V političnem vrtincu, *ki je izšla leta 2004 pri založbi Mladika v Trstu. Sestavek je še prav aktualen in zanimiv danes, ko je po smrti matere Elizabete II. takratni prestolonaslednik postal kralj Združenega kraljestva kot Karel III.*

Srečanje z angleškim prestolonaslednikom Karlom

Angleški prestolonaslednik princ Karel se je konec oktobra 1984 mudil v Trstu, kjer si je ogledal mednarodno šolo v Devinu. Ob tej priložnosti je bil gost več ustanov, med drugimi tudi deželnega sveta Furlanije - Julijske krajine. Pričakali smo ga na sedežu deželne zbornice na Oberdankovem trgu. Ob točno določeni uri je pred sedež skupščine pripeljala črna limuzina. Vse naokrog je mrgolelo policistov in osebnih stražnikov. Vodstvo deželnega sveta je visokega gosta sprejelo pred glavnim vhodom in ga pospremilo v prvo nadstropje, kjer smo ga čakali mi, deželni poslanci. Nobeden ni manjkal. Levi in desni, vsi smo ga kar nekam nestrpno pričakovali. Dvorana deželnega sveta je bila tisti dan posebno lepo okrašena in vsa razsvetljena.

Po nekaj minutah čakanja in že nervoznega prestopanja pa je princ le prišel: pri vhodu je završalo, fotografi so tekali z enega na drugi konec hodnika in velike predsobe. Deželni svetovalci

Avtor Drago Štoka (na desni) se rokuje z angleškim prestolonaslednikom princem Karlom, na levi je predsednik deželnega sveta Furlanije - Julijske krajine Luigi Manzon.

smo čakali v polkrogu, in ko se je nam približal in vsakega posebej pozdravil in mu dal roko, smo skoro šepetaje izgovorili svoje ime. Ime in priimek, stisk roke, in že je šel princ dalje. Bil sem med zadnjimi, zaradi priimka, ki se začenja s »Š«, in zaradi stranke, ki sem ji pripadal. Ta je bila po številu prejetih glasov na volitvah namreč zadnja in tako sem hočeš nočeš moral prestolonaslednika pozdraviti kot zadnji.

Kot drugi moji kolegi sem skandiral svoje ime, k temu pa dodal še ime stranke, ki sem jo zastopal v deželni zbornici, po slovensko in po angleško: »Slovenska skupnost – Slovene Union.« Princ se je tedaj zdrznil, ustavil korak in me nekam globoko pogledal v obraz. Celo nasmehnil se mi je, ali vsaj tako se mi je zdelo. Ker je nekam dolgo gledal, sem postal naenkrat jako predrzen, in še sam ne vem kako, sem zaslišal svoj glas: »Moj pozdrav vaši gospe, gospe Diani!« Princ se mi je še bolj vidno nasmehnil in me s prodornimi očmi vprašal: »Slovene Union? Vi ste torej slovenskega rodu?«

»In jezika,« sem plaho dodal.

»Lepo, lepo!« In že je bilo najinega pogovora konec. Ko je prestolonaslednik odšel, sem se oddahnil, saj se mi je zdelo, da sva se nekam dolgo, zelo dolgo pogovarjala.

Kmalu nato je angleški princ Karel zapustil stavbo deželnega sveta na Oberdankovem trgu in šel na druga protokolarna srečanja.

Ko je odhajal sem si mislil: »Je tako življenje, polno srečanj, sestankov, stiskov rok, nenehnega pozdravljanja in smehljanja, več vredno kot življenje navadnega smrtnika in daje večje zadoščenje kot naš navadni vsakdan?«

Moja vprašanja niso dobila odgovora.

Včasih je morda bolje za človeka, da si ne postavlja vprašanj, na katera ne zna ali ne more odgovoriti.

Kralj Karel III. danes (vir commons. wikimedia.org; Flickr: Prince Charles; Author: Dan Marsh)

KOLO *OD MARKE*

Zgodba je bila priporočena na 50. literarnem natečaju revije Mladika

Darinka Kozinc

Danes …
(kolesarska steza)
Naključja so vedno možna …

1

Kolesar, mladenič z daljšimi temnimi lasmi, zataknjenimi za ušesa, ki je prikolesaril nasproti po kolesarski stezi, mi je pokimal v pozdrav. Avtomatično in docela nepreprićano sem mrmrajoče odgovorila z *dober dan* v privzgojenem stilu: *odzdraviti je dolžnost*.

Zaustavila sem se ob mreži, ki varuje kolesarsko stezo pred železniškimi tiri, in zasukala glavo v odhajajoči hrbet. V spominu sem iskala koščke sestavljanke, od kod mi je pravzaprav pozdravljajoči poznan, ko sem s pogledom še uspela ujeti kolo, na katerem je sedel.

Staro, pravzaprav že starinsko kolo!

Vinsko rdeče barve, ponekod odrgnjeno ogrodje v kovinsko srebrnem lesketu žarkov popoldanskega sonca. Podobno kolo je imela moja mama. In v tistem trenutku so se koščki sestavljanke postavili na svoje mesto in ustvarili sliko prepoznavnosti. Mar ni to …? Vedela sem, da se njegovo ime ali vzdevek prične na B, vrtala sem po spominu: Birtič, Bonč, B … bbbbb … Bartol, da Bartol! Koliko let je že od takrat, ko je ta nasmejani mladenič ob poznih nedeljskih popoldnevih pritisnil na naš hišni zvonec?

Skoraj vedno sem vrata odpirala jaz, njegov pogled je preko mojih ramen zaplaval v notranjost hodnika in pričakujoč iskal njo, mojo deklico, ki je še v zadnjem odhajajočem trenutku imela opravke v svoji sobi. Prepustila sem ji prostor v odprtini vrat, da je zajetno potovalko porinila v njegove roke, sama pa lahkotno, da so lasje v ritmu korakov opletali na njenem hrbtu, odhitela po stopnicah in mi mimogrede še pomahala v pozdrav.

Vsakotedenski obred odhajanja študentke v Ljubljano!

Bil mi je všeč, ta Bartol temnih oči, iz katerih se je kar iskrila inteligenca razuma. Zlati maturant! Mimogrede sprejet na medicino, medtem ko je moja hčerka prebolevala kompleks, ker je po točkah pristala nekje v zlati sredini med preostalimi študenti. Točke in zgolj točke! Matematični seštevek uspeha! In kje so tu vse preostale lastnosti, ki iz vsakega človeka naredijo izvirnik, tako zelo izjemen in razlikujoč se od drugih?

Za poklic, kot je bodoči zdravnik, sem bila mnenja, da je potrebno srce na pravem mestu in občutek za delo z bolnimi ter zato toliko bolj ranljivimi ljudmi. Pa točke upoštevajo to? Človečnost?

Bartol je bil prikupen fant, imel je redko lastnost, da je vse okrog sebe z igrivostjo in domiselnostjo spravljal v smeh! Morebiti je moje dekle v času, ko je prebolevalo ljubezensko zavrnitev nekoga drugega, potrebovalo prav to? Nekoga, ki jo je občudoval, zasipal s pozornostmi in ji z lahkotnostjo študentskega žargona svetlil temne dneve zapuščenosti. Od svojih staršev je celo uspel izsiliti družinski avto za tedenske vožnje v Ljubljano in nazaj. Razkošen črn bmw.

Bil je kot zdravilen obliž za rane, ki jih je moji hčerki zadala nesrečna ljubezen. To sem kot mama od strani obzirno spremljala.

Nisem imela navade, kar sicer starši radi počnemo, da bi stikala po hčerkinih stvareh in si s tem ustvarjala sliko o njenem življenju, katerega pot se je usmerjala stran od primarne družine. Bilo pa je zgolj naključje, da sem odprla predal pisalne mize, ko mi je hčerka naročila, naj poiščem v njeni sobi potrdilo o vpisu. Fotografija je ležala čisto na vrhu, težko bi jo spregledala. Mogoče jo je tam odložila na hitro, ali jo je pozabila skriti, ko je točila solze za njim? Kdo ve, kaj se plete v mladih glavah?

Fant na fotografiji je stal ob športnem kolesu, brez majice in v kratkih hlačah, vidno je napenjal mišice, ki jim ni bilo kaj očitati. Svetlolasi lepotec! Toda njegov pogled! Hladno domišljav! Kot bi bil gospodar sveta!

Vraga, sem pomislila, takih fotografij se vendar ne podarja dekletom, fotk, na katerih že od daleč vidiš osebiča, polnega samega sebe! Od takih sem jaz bežala! Mogoče sem hčerko premalo usmerjala, jo opozarjala? me je prešinilo. Sicer pa, mar starši lahko predvidimo vse možne scenarije, ki jih doživljajo naši otroci izven doma? Še sreča, da je bila zanj premalo zanimiva. Preveč resna in odgovorna!

Vedela sem, da samodejne pripombe staršev lahko naredijo več škode kot koristi, rodijo odpor in kljubovanje, zato sem se trudila obdržati jezik na vajetih in iskala rešitve v pripovedovanju življenjskih zgodb, za katere pa ne vem, koliko so sploh dosegle njena ušesa.

Ko naši otroci stopajo v svet in se oddaljujejo od nas, starši s skrbjo opazujemo njihove korake, bojimo se zdrsov in vseh nevarnosti, ki jih po našem mnenju lahko trajno poškodujejo. Vendar večina otrok srečno zaobide nevarne čeri mladosti, še zlasti če smo jim znali ponuditi varno družinsko okolje, uokvirjeno z ljubeznijo.

Mogoče imamo včasih celo premalo zaupanja v lastne otroke? Izkušnje, ki so zaznamovale nas, zlasti grenke, prebujajo strahove, ki v temnih nočeh dobivajo strašljive podobe. Dobro vemo, kako si zaljubljenost natakne rožnata očala, da je skoznje videti vse tako čarobno lepo. Obenem si starši drznemo, čeprav nehote, presojati, kaj bi bilo za naše otroke najbolje in kateri partner bi bil zanje primeren.

Moje mnenje je bilo, čeprav sem ga skrivala, da bi bil Bartol zagotovo krasen partner moji hčerki, žal pa njeno srce ni delilo mnenja z mano. Zanjo je bil zgolj dober kolega, fant, ki jo je nasmejal v najtežjih trenutkih. Imela ga je rada kot prijatelja, kot sotrpina in oporo pri prebijanju skozi dolg in mukotrpen študij. Srcu se pač ne da ukazati!

Bartola bi jaz sama prav rada videla na mestu bodočega zeta! Misel, ki me je včasih obšla, sem hitro potlačila, skrila v podzavest in jo pustila tam, v temni kamrici.

Ko se je popoldan že prevesil v večer in je sosedova smreka *(ki res ne sodi na Goriško!)* ujela sonce med zelenilo vej in v dnevno sobo spustila dolge temne sence, je prišla hčerka na obisk. Ne sama, s poskakujočo vnučko, ki je v prostor zanesla sonce otroške iskrivosti.

»Danes sem na kolesarski stezi naletala na tvojega kolega. Se morebiti piše Bartol?« sem jo vprašala.

Nasmeh ji je razsvetlil obraz in vzkliknila je: »Zagotovo se še vedno vozi z mojim kolesom!«

»Kolo se mi je zdelo res nenavadno znano, spominjalo me je na kolo moje mame,« sem odvrnila, ko sem od nje dobila potrditev lastne slutnje.

»Ko sem zaključila študij in se izselila iz študentskega doma, sem nekatere stvari zapustila kolegom in kolegicam, Bartolu pa kolo. Želel si ga je! On je namreč še ostajal v Ljubljani na kroženju. Očitno se je tako navezal nanj, na tega ženskega kolesarskega veterana, da ga je pripeljal s seboj domov in se z njim vozi še danes v službo.«

Oj, dekle, sem hotela reči, najbrž ga je obdržal, ker mu je drag spomin nate, na deklico, ki ni hotela opaziti njegove zaljubljenosti, vendar sem besede zadržala zase. Pobožala sem svetle mehke kodre vnučke, ki se je zatekla v moje naročje in naju radovedno poslušala.

V drugem letniku fakultete se je hčerka domislila, da bi potrebovala kolo za vožnje po Ljubljani. Vsi smo pomislili na babico in njeno zbirko koles, da med njimi najdemo kakšno staro, vendar še vozno kolo, katerega neuglednost ga bo varovala pred krajo bolj kot debela veriga.

Babica ni niti za trenutek pomišljala, vnukinjo je odpeljala v lopo, kjer je hranila drva in kolesa. Na plan je potegnila zaprašeno kolo, ki ga dolgo ni nihče uporabljal. Toda, ko je s cunjo podrgnila po ogrodju, se je zasvetil nepoškodovan napis Wander.

»Sicer ni ravno moderno za današnji čas, je pa kakovostno! Veliko poti sva opravila, jaz in to kolo, in nikoli, res nikoli, me ni pustilo na cesti, in da ne govorim o torbah, ki sem jih navesila nanj, pa o kilogramih tovora, ki jih je prepeljalo,« se je babica vdala spominom, ki so kot nevidna koprena poplesavali pred njenimi očmi.

Mož je opravil najnujnejša popravila in Wander je odpotoval z vlakom v Ljubljano, kjer je dobil mesto med številnimi drugimi kolesi na *Ilircu,* študentskem domu, kot so ga krajše nazivali študentje medicine. Premalo ugledno kolo, da bi bilo zanimivo za prilastitev, toda odlično ji je služilo v letih študija. Čakalo jo je pred vrati študentskega doma, ko je še vsa omotična od spanca pritekla po stopnicah in sedla nanj, da ni zamudila na vaje.

Zvesto kolo, če je stvar lahko zvesta!

2

Spominjam se….
(Vas v spodnji Vipavski dolini, 1960.)
Človeška iznajdljivost vedno najde pot.

Moja starša sta se med seboj pogovarjala v italijanščini, ko sta reševala zadeve, za katere sta bila mnenja, da niso primerna za otroška ušesa.

Mama očetu: »Angela mi je sporočila, da bo jutri dopoldne prispela Matilda!«

Oče mami: »Bo pripeljala kolo?«

Mama očetu: »Rekla je, da ga lahko pridemo iskat enkrat po kosilu.«

Oče mami: »Upam, da boš sedaj zadovoljna in bo konec tvojih sitnarjenj!«

Mama očetu z odtenkom jeze: »Dobro veš, da je kolo, ki ga imam, že iztrošeno, večkrat me je pustilo na cedilu in sem morala pripešačiti domov!«

Oče mami spravljivo: »Ja, ja! Imela boš najboljše kolo v vasi!«

Mama očetu odločno: »Saj si ga zaslužim! Mar ne vidiš, lažje živimo, ker hodim v Gorico! Od tvojih komunistov so pa zgolj obljube!«

Oče otrokom v slovenščini: »Bi popoldne kdo želel z mano in mamo do Štefinovih?«

Brata sta se namrdnila, jaz pa sem bila takoj pripravljena iti z njima. Slutila sem, da se bo zgodilo nekaj pomembnega, nekaj, kar sta si starša izmenjavala v italijanščini, in zato ker mi je mama naročila, naj se lepo oblečem, kar je bilo meni zelo ljubo opravilo!

Poletje se je razkazovalo v vsem veličastnem razkošju, vročina je poplesavala po prašni cesti, v naši kamniti hiši pa je bilo prijetno hladno. Zasluge za to je imel tudi stari oreh pred hišo, ki je razgrnil pahljačasto zeleno zaveso preko stavbe in segal celo preko strehe. Prekrivajoče gosto listje je sončnim žarkom preprečevalo preboj skozi krošnjo in prav zaradi tega je bil kotiček ob deblu, med koreninami drevesa, moj najljubši poletni prostor, ki sem si ga delila z neskončno verigo mravelj.

V starinski omari, podedovani po babici, sem izbrala belo obleko z naramnicami *(prinesla mi jo je mama iz Gorice in je bila last hčerke njene »gospe«, kot je vedno govorila mama),* ki je na robu imela potisk morja. Pri svojih šestih letih morja v resnici še nisem uspela uzreti, vedela sem samo, da je modro. Na noge sem si nataknila nove japonke z umetnim cvetom ivanjščice, ki so me na kratki poti do hiše Štefinovih med prsti že pošteno zažulile.

Mama ni zmogla skriti svoje vznemirjenosti, neprestano si je popravljala pramen las, oče si je nadel umirjen izraz, s katerim je zakril svoje občutke.

Hiša Štefinovih je v svoji mogočnosti čepela nad strugo potoka, z licem obrnjena na cesto. Z roko sem se ujela za ograjo, da sem lahko občutila hlad kovine, ki je dobro dela v vročini, in tesno sledila staršema po kamnitih stopnicah do prostorne veže, kjer se me je zbodljivo dotaknil košat asparagus. Skozi odprta vrata sobe, namenjene gostom, so se zvonkljaje kotalili veseli glasovi.

Sedeli so za mizo, pokrito z belim prtom *(najlepšim)* iz bale hišne gospodinje, poletje je številno razseljeno družino pripeljalo domov. Sklepala sem, da je Matilda tista, ki je vstala in objela očeta, ni mi ušla senca na maminem obrazu. Moj oče je bil čeden moški, bila sem priča, da so ga ženske rade objemale in smejoče trgovke v naši trgovini so ga nagajivo posipale z moko, ko mame ni bilo poleg.

Matilda se ni ponašala z lepoto in bila je v poznih srednjih letih, nosila je očala in imela je redke štrenaste lase; toda na njej je bilo nekaj, kar jo je delalo zanimivo, skoraj gosposko. Bila je drugačna! Matilda je prebivala v Parizu, še pred tem pa v Egiptu. Živela je pri bogati družini in njihovi otroci so bili kot njeni. Moja mama bi rekla »vrgla se je po hiši« in prav gotovo so jo ta leta bivanja v stiku z bogato družbo zaznamovala. Toda ko sem jo radovedno opazovala, sem ugotovila, da je v svojem jedru ostala še vedno taka kot večina žensk, ki sem jih poznala v vasi. Svojega izvora pač ne izbrišeš zlahka, globoko vsajen ostaja v človeku, četudi se plast za plastjo nanj nalagajo nova spoznanja, doživetja, uspehi in porazi.

Matilda mi je bila takoj všeč, še zlasti, ko me je potegnila v objem in rekla, »da sem lepa pupca«. Nežno me je ovila svila njene obleke in dišala je po vrtnicah. Kako drugače kot so dišala naročja žensk v vasi!

Bilo mi je nerodno in prijetno hkrati.

Segla je v žep obleke, iz njega potegnila prgišče v barvit papir zavitih bonbonov in jih stisnila v moje dlani. Osupla od dragocenega darila, ki smo ga bili otroci redko deležni, sem odprla usta in se pozabila zahvaliti. Mama me je dregnila, zato da sem se spomnila, kaj je moja dolžnost.

»Ga lahko vidim?« mamin glas je nestrpno posegel med nas.

»Ah, ja …,« se je Matilda odpravila v smeri vrat, ki so bila na nasprotni strani hodnika, mi pa kot urejena četica za njo. Vrata so se odpirala na zadnje dvorišče, do katerega so vodile kamnite stopnice. Žuborenje potoka, ki je hitel preko lapornega kamenja, je postalo glasnejše.

Bilo je prislonjeno tam, na lesen steber v vsej svoji razkošni bleščavosti, ki je delovala kot sonce sredi razmetanega dvorišča. Mami je zastal korak, izvil se ji je globok vzdih, sklenila je dlani in tako obstala nekaj trenutkov. Bilo je, kot bi stala pred oltarjem v cerkvi, kajti tam, ob tistem stebru, sredi nasmetenega borjača, so bile prislonjene njene sanje.

Novo kolo!

Oče se je držal resno. Jaz sem široko razprla oči, tako lepega kolesa še nisem videla, kaj šele takega, ki je prišlo naravnost iz trgovine. Kolo je bilo bogastvo in vsa kolesa, ki so jih vozili vaščani po vasi, so bila stara in zdelana, izvirajoča še iz predvojnega časa.

Sončni žarki so se iskrili na vinsko rdeči kovinski barvi ogrodja in srebrni balanci, sedež je bil šivan iz črnega trpežnega usnja, nad zadnjim kolesom pa je prtljažnik obljubljal, da lahko prenese veliko količino tovora.

Matildin pogled iznad očal je izražal zadovoljstvo, nato se je premaknila do kolesa, poprijela za balanco in kolo potisnila proti mami, ki ga je sprejela s široko razprtimi rokami, kot bi prejemala prav posebno posvečeno darilo.

»No?« se je Matilda obrnila k očetu. Ta je pokimal, mama pa je previdno položila nogo na pedal in sedla na sedež. To je naredila z občutkom, kot bi sedala na krhko svetinjo, obraz se ji je razlezel v zadovoljen nasmeh. Dotaknila se je zvonca, premaknila ročico, da se je oglasil glasen drin drin.

»Kolo je *od marke*,« je rekla Matilda, »Wander!«

»A je naše?« sem dahnila, vendar v tem posvečenem trenutku ni nihče slišal mojega vprašanja. Prešinila me je ugotovitev o vsebini pogovorov, ki sta ju imela starša doma v italijanskem jeziku. O kolesu! Seveda, saj sta želela obdržati skrivnost nakupa novega kolesa čimdlje in s tem preprečiti prezgodnje govorice v vasi, preden bi kolo sploh prišlo v hišo, saj bi se klepetava deklica zagotovo pohvalila pred prijateljico Magdo in ta bi novico takoj prenesla svoji mami, mama pa očetu, oče sosedu …

Kaj pa, če bi Matildi na carini spodletelo? Ali pa staršema ne bi uspelo zbrati dovolj denarja do njenega prihoda? Posmehovali bi se nam!

Ponos se je zrcalil na maminem žarečem obrazu, ko je peljala kolo ob sebi, medtem ko sem jaz zaostajala za staršema zaradi žuljev med prsti. Mimo je z vozom, ki sta ga vlekla dva vola, prišel Lojze, najbogatejši kmet v vasi. Zaustavil je voz in osuplo strmel v kolo, se približal, potipal sedež, njegovo mehkobo in se dotaknil prtljažnika.

»O, nanj boš pa lahko veliko naložila,« je mami namenil besede s poznavalskim glasom in pognal vprego. Mami so na licih zacvetele vrtnice, oče je tiho stal poleg, kot bi mu bilo nerodno.

Kmalu je za novico o novem kolesu, ki ga je preko meje pripeljala Matilda, vedela cela vas. Celo moja brata je vest pripravila do tega, da sta s potepa pritekla domov. Mama jima ni dovolila, da bi se kolesa sploh dotaknila, kaj šele sedla nanj. Ko sta opazila bonbone, ki sem jih še vedno tiščala v pesti obeh rok, izdali so jih bleščeči papirčki, ki so kukali med mojimi prsti, sta izgubila zanimanje za novo kolo in začela prosjačiti za bonbone. Končalo se je tako, da sem popustila in bonbone pošteno razdelila med nas tri otroke.

To je bil edini način, da je mama v tistih časih zakonito prišla do kolesa. Matilda je dobila častno mesto v mojem spominu, pa ne zgolj zaradi bonbonov.

Že naslednji dan sem lahko opazovala mamo, ko je pripravila dve črni trpežni torbi iz skaja in ju položila na stol. Na mizo je pričela prinašati kurja jajca, ki sem jih morala pazljivo brisati z mokro krpo in zavijati v časopisni papir, medtem ko je ona izginila v *hram* in prinesla domačo salamo ter dve steklenici rumenkaste malvazije.

Medtem si je oče dajal opravka s kolesom na dvorišču, preveril je, če so zračnice dovolj napolnjene, s krpo je pobrisal navidezni prah na ogrodju in namazal verigo s črno mastjo.

Mama je iz kurnika prinesla mladega petelina, držeč ga za noge. Žival je otepala s perutnicami in spuščala kokodajoče glasove, dokler mu mama ni zavezala noge in ga potisnila v torbo, da je ven molela le glava. Petelin se je umiril in zvedavo vrtel glavo naokrog. Vedela sem, da so mu ure štete in bo revež končal v loncu kakšne mestne gospe v Gorici! Žival se mi je smilila, čeprav kokoši, razen rumenih piščančkov, nisem posebno marala.

Torbe so bile napolnjene, oče je pridržal mami kolo, da je na vsako stran balance navesila po eno torbo. Iz ene je molela glava mladega petelina, iz druge pa sta gledala plutovinasta zamaška obeh vinskih steklenic.

Mama je sedla na kolo in odpeljala po cesti navzdol.

»Si vzela dokumente s seboj?« je za njo zaklical oče. Prikimala je in midva sva pripela pogleda na njen hrbet, dokler ni izginila za ovinkom.

Odpravila sva se v hišo in čas se je vlekel kot kurja črева vse do popoldneva, ko se je mama spet pojavila izza ovinka. Že od daleč je bilo videti, da sta torbi polni. Ponovil se je dopoldanski obred, le v obrnjenem vrstnem redu. Oče je snel torbe z balance in počakal, dokler ni mama varno pospravila kolo v lopo.

»Kako je šlo?« je vprašal, ko mu je mama snela torbi z rok.

»Voziti se na njem je pravi užitek, kolo je res *od marke*,« se je pohvalila mama, »sploh si ga nisem upala izpustiti izpred oči, strah me je bilo, da mi ga ne bi ukradli. Carinik ni niti vprašal, *šta nosiš*, zanimalo ga je le kolo. Prepustnico je komaj odprl, podrobno pa si je ogledal dokumente kolesa. Vedeti je hotel: kje je bilo kupljeno, kdo ga je pripeljal, kako ga je pripeljal, skratka vse!«

Postajala sem nestrpna, zanimale so me dobrote, ki so se skrivale v notranjosti torb. Mama ju je odložila na stol, z roko razprla prvo torbo *(vse je delala tako zelo počasi!)* in končno pričela previdno jemati stvari in jih razporejati po mizi: vrečka napolitank, pomaranče, rumene kot sonce pred sončnim zahodom, rožnati kos blaga za mojo obleko, kilogram riža in velik kos rumenkastega mila za pranje. To je bilo vse, kar je v Gorici kupila za lire, ki jih je iztržila za domače pridelke.

Toda, nič se ni moglo primerjati s slastno napolitanko, ki mi jo je mama oddelila, preostale pa pospravila v zgornji predal vitrine. To so bile napolitanke v obliki kvadra, polnjene z vanilijevo kremo, ki so se pri proizvodnji poškodovale in niso bile primerne za prodajo v trgovinah. Bile so izloček, ki so ga prodajali na kilograme in po nižji ceni. Otroci smo se naravnost tepli za zadnje drobtinice, ki so ostale na dnu vrečke.

Kolo je mami služilo dolga leta, čeprav je sčasoma izgubljalo na lepoti: vožnja torb na balanci je odrgnila barvo ogrodja, usnje na sedežu je pričelo cveteti. Kljub temu je bilo hvaležno sredstvo, s katerim je lahko zaslužila tistih nekaj lir, s katerimi je kupovala drobce razkošja za družino, za hišo in nam na ta način dvigovala kakovost življenja, vnašala veselje in pričakovanje vse do takrat, ko so se časi obrnili na bolje.

3

Danes
(naša družinska soba)

»Koliko je pravzaprav staro to babičino kolo?« je hotela vedeti hčerka, ko je odložila skodelico čaja, da se je zaslišal zven porcelana. Vnučka, ki je sestavljala lesene *babuške*, je za trenutek pogledala k nama.

»Enainšestdeset let bo od takrat, ko je prišlo kolo k naši hiši in Matilda je imela prav, ko je trdila, da je *od marke*!« sem odvrnila po kratkem premisleku.

»Še danes je *od marke*, če vprašaš Bartola,« je smeje dodala hčerka in vnučka se je zasmejala z njo, saj je uspešno zložila *babuške.*

51. literarni natečaj Mladike

Revija Mladika razpisuje 51. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno (ne v tiskanih izdajah in tudi ne na družbenih omrežjih) kratko zgodbo ali ciklus pesmi v slovenskem jeziku.

Na razpolago so sledeče nagrade:

PROZA	*POEZIJA*
1. nagrada 600 €	*1. nagrada 400 €*
2. nagrada 400 €	*2. nagrada 300 €*
3. nagrada 300 €	*3. nagrada 200 €*

Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov **MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 31. OKTOBRA 2022**.

Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani (oziroma 25.000 znakov Times New Roman, 12 pt), ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset). Tekste lahko pošljete tudi po elektronski pošti na **redakcija@mladika.com**. V eni priponki naj bo prispevek z geslom, v drugi pa osebni podatki.

Mnenje ocenjevalne komisije, ki jo določi odbor Mladike, je dokončno. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob Prešernovem dnevu na javni prireditvi in v medijih. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 2023. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo. Objava v reviji ne bo honorirana.

KRESNICE V MRAKU

Cikel je bil priporočen na 50. literarnem natečaju revije Mladika

Andraž Polič

Kamin

Mrak naju objame,
ko trudna sedeva k mizi in večerjava dvojino.
»Poletne noči« odzvanjajo skozi hišo kot Berliozova sreča.
Čas za kamin. Čas za toplo zamaknjenost v jesenskem zatišju.
Ej, kako plameni ližejo poleno …
kako glodam okostje pesmi in gladim tvoje koleno!
Ko naraste vročina, bova slečena in raztelesena od užitka.
Kamin bo tlel še dolgo v noč in oddaljena sova bo sanjala pepel.
A zdaj počasi: naj svetijo mačje oči … naj ogenj zaneti starodavno kri.

Pesem nad prepadom

Mesto je satovje samot –
električni impulzi zbujajo srce.
Kava, kripto zlato, tobak in vino …
ženske imajo dneve in moški ne vejo, »komu zvoni«.

Metro je podzemna ura anatomije:
tunel skozi glave nevronskih postaj.
Milijon ljudi.
Lahko skupaj misliš orgazem in avokado?
Je svoboda na ulici ali na papirju?

Mesto je nafta in elektrika.
Velemesto je velelnik želja.

Hodim peš, ker sem človek brez avta.
Hočem delovat in pisat humano.

Včasih se zaprem v sobo
in padam, dolgo padam.

Elipse

Spet se vrneš: po usodni krožnici –
eliptično ukrivljeni skozi čas.
Na istem kraju se srečaš –
podvojen na minuli obraz.
Verjetno molčiš, ker je besede zaklenil spomin,
in le strmiš v nove podobe
ter iščeš razpoke,
kjer bi našel znane oči ali glas.
In vleče te v neznano smer:
kot da razkrilo se bo tisto skrito,
ki si mu na sledi,
a je onstran nas.

Rižana

Postaja je železniško brezčasje.
Visoko poletje, Kras, dehteča vročina …
Ob progi dva konja kot Lorca.
Vlak jezdi v zlata okna avgusta.

Razlogi

Ko pišem, sem lepši.
Boljši in resnicoljubnejši.
Dež je spet dež –
očisti me odvečnih besed.
In roka je roka –
osvobojena za prijateljski pozdrav.
Ko pišem, nimam razlogov.
Le nagon …
Da slučajno ne razpade svet in me potegne v brezdanjo gluhoto.
Tako sem vrvohodec nad breznom vprašanj
in pomeni me celijo v brezčasen mozaik.
Vsak moj okrušek živi na dušek.
Ko pišem, se s pesmijo ljubim.

Hotel Dermot

Vstopiš skozi vrata v samoto.
Stene so vlažne. Skozi cevi klokotajo spomini.
Lastnica ima psa. Tak majhen psiček.
Kuharica je okrogla in ima podočnjake.
Zaradi votle nostalgije naročiš pohan sir.
Radio v ozadju igra deževne popevke.
Morava. Obcestni hotel v zakotnem mestu.
Prespiš in odideš.
Mogoče boš imel topovski spanec ali še eno najdaljšo noč.
In zjutraj boš spet sveže obrit …
na poti nikamor.

Ponovitev

Spet na vlaku.
Usmerjen in časovno urejen.
Kot ubežnik iz kaosa.

Spet vtirjen.
Sestavljen iz zdrobljenih koščkov.
Smiselno zaceljen.

Kava na mizi v jedilnem vagonu.
Strežajka je sladka kot masleni rogljič.
Nasmiham se domači lakoti.

Kot bi se vračal iz goste megle v znano ponovitev.

Čakajoč na Tišino

Regljajo žabe v nerazumljivi plimi.
In brblja svet okoli ušes.
Mrčes cvrči.
To niso škržati, to je bes.
Ko čakam.
In lovim kot antena daljni zven tišine …
v šum krvi.

Objem

Rjasto morje vleče v globine.
Sinje si duša kliče v spomin.
Potopljen v svetlobne lovke izgubljam glas.
Zelen žarek mi utiša misli.
Špilja se odpira v sanje.
Polnočno vino.
Na robu pomračitev.
Morje kakor banja melanholije.
In šum evforije, ki širi žile.
Za obok, nad gladino, za obzorje … v objem.

Konoba Lučica

»Kotel cvrči in ponev žari,«
kot bi rekli starci iz nekih slavnih dni.
Na terasi sedimo – bližnji morjeplovci.
Zgodbe se dimijo pod strop kot srebrni svaljki
in potem na tleh obležijo drobtine za mačje sanje.
Kdo je videl Kiklopa in kdo objadral Scilo in Karibdo?
Kdo je ušel Kirki in koga čaka Itaka?
Pristan trepeta v nočnem burinu,
ko režemo mesečino kot topel kruh.
Ribje globine plavajo v vinu.
In otok je vsebolj v oblakih.
Na koncu smeha se odmajemo domov,
ker hoja je mehka od valov,
in povlečemo barko iz nizke oseke.
Kot vroči utrinki nebesnih solz
potemnimo v krhki morski lupini.

Ob smrti dr. msgr. Oskarja Simčiča

GOSPODU OSKARJU V SLOVO!

Karel Bolčina

Ko sem se v sredo, 3. avgusta, pod noč vračal s tistih planin, ki jih je tudi gospod Oskar ljubil in marsikdaj prehodil, sam ali s števerjansko mladino iz petdesetih in šestdesetih let, sem mislil nanj, ki je malo prej zatisnil oči za ta svet. Končno je uprl pogled v tisto Božje obličje, ki ga je preučeval, premišljeval in se poglabljal v njegovo kontemplacijo ves čas svoje zemeljske poti.

Ker sem sameval, sem imel dovolj časa, da sem si skušal predstavljati – nekoliko hudomušno –, kaj se je tisti večer, ob sončnem zahodu, dogajalo pri nebeških vratih. Kar nekaj nebeščanov je priletelo v zbor, ko so izvedeli, da prihaja pred nebeškega Očeta.

Prepričan sem, da mu je prvi ponudil roko v pozdrav sv. Janez Pavel II., in to zato, ker mu je tudi on kar nekajkrat iztegnil roko v pozdrav: v Rimu, Gorici, Sloveniji.

Ob njem njegovi starši, oče Tonče in mama Marija, ki mu nista posredovala le telesnega življenja, pač pa tudi briško žlahtnost, narodno zavest, kulturno omiko, globoko vero. Prav v domači družini se je v njem krepila ljubezen do naše besede, v pesniški in prozni obliki, kakor so jo uporabljali Alojz Gradnik, Ludvik Zorzut in drugi. V družini, ki se je čutila nepogrešljivi del cerkvenega občestva pod zvonom Marije »Rožence«, je začutil prve navdihe svetosti in duhovnosti, kakor pred njim ali ob njem Mihael Toroš, Mirko Filej, Rudolf Klinec, Joško Benedetič …

Z mamo in očetom njegova družina, s katero je bil tako močno povezan v življenju, da so ga smrti v njenih vrstah (posebno bratova) močno prizadela. A Bog, ki zna prav poskrbeti, mu je žalost zamenjal z dobrosrčnostjo in prisotnostjo ljubeznivih nečakov.

Kdo je bil še tam, pri nebeških vratih? Škof Santin, ki ga je posvetil za duhovnika, nadškof Cocolin, ki ga je poslal na študij in mu zaupal pionirsko službo škofovega vikarja za slovenske vernike v goriški nadškofiji, nadškof Bommarco, ki ga je tako visoko cenil, da mu ni nikoli odvzel nobene službe, pač pa mu stalno nalagal nove, nadškof De Antoni, s katerim je vseskozi tesno sodeloval in ki ga je imel za očaka ter zgodovinski spomin goriške nadškofije. In škof Metod Pirih, s katerim ga je vezalo staro prijateljstvo iz časov rimskega študija.

Ne daleč od njih g. Ciril Sedej in skupina hvaležnih števerjanskih mladincev in sodelavcev, ki so nekoč razveseljevali njegovo duhovniško pot, a mu tudi iztočili marsikatero solzo, ko jim je moral blagosloviti gomilo na števerjanski Božji njivi.

Msgr. Simčič prejemnik 13. Priznanja Kazimir Humar leta 2017 (foto: centerbratuz.org)

Na naslednji strani: v goriški stolni cerkvi so se od Oskarja Simčiča poslovili 6. avgusta. Pokopan pa je v rodni Medani. (foto rainews.it)

Nasmejano in igrivo, kakor je sam znal, mu je izrekel dobrodošlico »Haire!« ravnatelj prof. Bogomil Rener, s katerim sta delila najprej semeniško izkušnjo, nato pa dolgoletno vzgojiteljsko in ravnateljsko poslanstvo na klasični gimnaziji-liceju Primož Trubar v Gorici.

In ne daleč od nebeškega vhoda naši častitljivi očetje pisane besede, ki jim je bila »sveta vera luč, materin jezik pa ključ do zveličavne narodove omike«: škof Slomšek, nadškof Sedej, msgr. Kazimir Humar, msgr. Franc Močnik, msgr. Lojze Škerl, g. Dragotin Butkovič, g. Dušan Jakomin, prof. Martin Jevnikar in nepregledna množica rednih in izrednih sodelavcev.

Ob koncu, tik za vogalom široko odprtih vrat pa Pavla, Saša, Oskar in prijateljski krog milanske skupnosti, ki jo je obiskoval, spremljal, duhovno krepil in kulturno budil kar dve desetletji. Kako naj njegovi takratni študentje pozabimo njegova redna vabila v Milan, kjer smo uživali ob stikanju po mestu in ob petju pri slovenski sv. maši?

In glej, množica radovednih nebeščanov se kar veča: goriški semeniščniki in bogoslovci, rimski profesorji in videmski študentje, skadovci (člani Slovenskega kulturnega akademskega društva) in akademiki, prve goriške skavtinje in obiskovalci škofijske kanclije, zgodovinskega arhiva ter člani cerkvenega sodišča.

Svoje pisalo moram sedaj odložiti, ker bi bilo sicer to pisanje predolgo.

Hvala profesorju dr. msgr. Oskarju Simčiču za teološko poglobljene homilije, znanstveno izdelana predavanja, za najlepši izbor besed iz slovenskega besednega zaklada, za pokončno in neutrudljivo držo duhovnika, kulturnika, narodnjaka; za nas je bil prej in več kot škof.

Dušni pastir pri Sv. Ivanu v Trstu

POSLOVIL SE JE MILAN NEMAC

Eva Fičur

Avgusta smo se poslovili od g. Milana. Spominjam se tistega daljnega leta 1981, ko je imel prvič mašo pri Sv. Ivanu. Nestrpno sem pričakala konec maše, da sem se mu šla osebno predstavit. Takrat sem bila aktivna v skavtski organizaciji in najbolj me je zanimalo, da bi ga pritegnila v naše vrste. Takoj sem mu predlagala, naj nas obišče na naslednjem skavtskem sestanku. In res je prišel. Prijazno nas je pozdravil in skupaj smo zmolili skavtsko molitev. In od takrat naprej je g. Milan veliko let deloval v organizaciji kot duhovni vodja. Prihajal je na sestanke skupine pri Sv. Ivanu, a kmalu se je vključil tudi v tržaško vodstvo. Vedno je bil pripravljen sodelovati pri vseh pobudah, čeprav se

je večkrat jezil, da prihajamo na seje vedno z zamudo, in pogosto ponavljal, da je to zadnjič. Vendar je na naslednjo sejo spet prišel in zadovoljen opazil, da le nismo preveč zamudili začetka.

G. Milan je bil tak. Rad se je družil z mladimi, z njimi je znal vzpostaviti prijateljski odnos tako v šoli kot izven nje: tudi tisti, ki niso izhajali iz katoliških družin, so namreč radi ostajali v razredu pri njegovi uri verouka. Mlade je jemal vedno resno in nikoli jih ni podcenjeval, pa naj so bili še tako daleč od vere. Nikogar ni zavrnil in z vsakim je znal začeti pogovor.

Najbolj so se mi vtisnili v spomin številni prestopi skavtov v klan. Po navadi so se obredi odvijali zvečer in v naravi, na primer v kaki jami ali v samotni cerkvici. Ko sem mu omenila, da bomo imeli prestop, mi je rekel: "Ja, da ne bo spet v kaki jami. Lani sem se skoraj izgubil v tistem gozdu, ko sem se vračal domov. Glej, ne pridem." Pa je vseeno prišel. Veliko lepih trenutkov smo preživeli z njim in vsakemu izmed nas je prav gotovo pustil poseben spomin.

Toda g. Milan ni deloval samo z mladimi pri skavtih in v šoli. Takoj ko je prišel k Sv. Ivanu, se je vključil v slovensko tržaško skupnost: kot kaplan je vsa ta leta služboval pri Sv. Ivanu in v Podlonjerju.

Slovenskim Šolskim sestram je bil vedno v oporo in skrbel za njihovo duhovno rast.

Ob vseživljenjskem dušnopastirskem delovanju je gojil tudi zanimanje za slovensko besedo in kulturo nasploh: zavzemal se je za svetoivanski Marijin dom ter z odborniki skrbel za njegovo ohranjanje in vrednotenje. Aktivno je podpiral delovanje našega Društva Marij Kogoj. Dal je pobudo za publikacijo o bogati, preko 150-letni zgodovini svetoivanske župnijske cerkve.

Maševanje s tržaškim škofom Crepaldijem (foto: Novi Glas)

Bil je tudi velik prijatelj svetoivanskega cerkvenega zbora, saj se je zavedal pomena petja pri slovenskem bogoslužju. Nikoli ni zmanjkala beseda zahvale za zbor, ki bogati nedeljske in praznične maše.

Ob naštevanju njegovih zaslug bi g. Milan verjetno zamahnil z roko, pač iz skromnosti, ampak drži, da je vedno sledil vsemu, kar se je zvrstilo tukaj v teku let. Vsi imamo kak oseben spomin na to dolgo obdobje. Gotovo se spominjamo njegove zavzetosti za staro cerkvico, saj je sam predlagal, da bi imeli božično polnočno mašo prav tam. Z mnogimi je spletel prijateljske vezi in vedno našel čas za klepet po nedeljski sv. maši. V ušesih še slišimo njegov značilni smeh: spominjamo se njegovega izrazitega smisla za ironijo in humor pa tudi njegovega trdnega vztrajanja pri svojih stališčih. V teku let je delil naše veselje ob življenjskih praznikih in našo žalost ob najtemnejših preizkušnjah. Bili smo družina, v kateri se odnosi včasih lahko tudi zapletejo, a se medsebojna povezanost nikoli ne pretrga. Radi smo ga imeli in ga bomo ohranili v lepem spominu.

Pogreb v svetoivanski cerkvi (foto rainews.it)

IVAN TAVČAR (1943–2022)

Majda Cibic

In iz življenja
se rojeva hrepenenje.
Hrepenenje po svobodi,
po neskončnem,
po večnem.

(Pesem hrepenenja)

Na pot večnosti je v teh dneh odšel nepozabni Ivan Tavčar, človek širokega duhovnega razpona, ki je na svojem ustvarjalnem popotovanju segel na različna področja: na glasbeno, pesniško, esejistično, zgodovinsko področje.

V javnost je sicer stopil v svojih zrelih letih sredi 90. let, ko je v italijanščini objavil svojo prvo samostojno pesniško zbirko. Kmalu pa se je razkril kot poliedrična osebnost, ki mu je bil srednjeevropski prostor vir navdiha in bližine, saj je po očetu nosil v sebi slovenske korenine (oče je bil doma iz Dutovelj), po materi avstroogrske (doma je bila iz avstrijske Koroške), svoj življenjski prostor pa si je zgradil v tržaškem okolju. In prav v prepletanju večnarodnega čutenja so vzklila njegova dela, ki se gibljejo v okviru svetovljanskega duha, stremečega po odprtosti in medsebojnem sprejemanju različnosti. Sam je torej že zgodaj vsrkal vase tradicijo multikulturnosti, kar pa v današnjem procesu globalizacije predstavlja skoraj neizbežno danost, s katero se soočajo mnogi ustvarjalci. Prav zaradi te široke odprtosti je bil Ivan Tavčar morda nekoliko odmaknjen v našem vse preveč občutljivem zamejskem prostoru, a kljub temu je v svoji pokončni drži vztrajal in se izoblikoval v bogatem besednem ustvarjanju.

V italijanskem jeziku je izdal nad 40 del, in sicer pesniških zbirk, romanov, esejev in verskih razmišljanj, za katera je bil deležen neštetih nagrad na državnih in mednarodnih tekmovanjih, tako da se njegovo ime danes pojavlja v različnih italijanskih enciklopedijah, pa tudi v številnih antologijah in kulturnih revijah. V slovenskem jeziku je izdal 7 pesniških zbirk, nekatere so izšle v osrednji Sloveniji, druge pri Mladiki, pri Goriški Mohorjevi družbi pa je leta 2012 izšla pesniška zbirka *Odselitev*, za katero je prejel nagrado Vstajenje. Poseben pečat svoji pesniški besedi je vtisnil s trijezično pesniško zbirko *Čarobna piščal* (*Das Schiff der Ewigkeit tutet ungeduldig – Il profumo delle memorie*), v

Neva Zaghet in prejemnik 50. zamejske in zdomske literarne nagrade Vstajenje za leto 2012 Ivan Tavčar

kateri se z izrazito sproščenostjo predaja verzificirani izpovedi v slovenščini, italijanščini in nemščini.

Ob vsem tem pa je svoje zanimanje usmerjal tudi na muzikološko področje, v obsežnih italijanskih knjižnih delih opisal bogastvo klasičnih skladateljev (Schubert, Mozart, Schumann in drugi), obenem pa kot sodelavec Radia Trst A pripravljal niz oddaj o delih posameznih skladateljev.

Zazrt v svoje slovenske korenine se je z neizmerno vnemo predal tudi domačijskemu svetu Tomaja in Dutovelj, kamor je ob prostem času rad zahajal, in prav iz tega sveta je vzklilo obsežno monografsko delo *Albin Kjuder Tomajski*, ki je izšlo pri GMD leta 2005 in za katero je Tavčar segel po bogatih arhivskih virih ter podrobno predstavil lik svojega prastrica, vnetega duhovnika, apostolskega administratorja Albina Kjudra.

Ivan Tavčar je tako dopolnil svojo zemeljsko pot, na kateri je nenehno razgrinjal svoj duhovni svet, v katerem je odkrival enkratne trenutke hrepenenja in vsemogočnosti Stvarstva, a se obenem soočal s številnimi dilemami: o smislu umetnosti, o smislu bivanja, o smislu lastnega delovanja. Bil je nenehni iskalec notranjega ravnovesja, iskalec lepot življenja, čeprav se je zavedal, da je naše bivanje le trenutno zemeljsko popotovanje. In na tem svojem potovanju se je predajal plodovitemu ustvarjalnemu delu, ki ga je z mirnim srcem dopolnil ter stopil na pot večnosti

"v nov, lesketajoč,
dokončno opremljen dom.
V dom
neminljivo prižgane Ljubezni."

(Prelivanje sanj)

ANTENA

POKOP SAVE ČOKA NA KATINARI

Na pokopališču na Katinari je bil 19. septembra krščanski pokop žare s pepelom Save Ivana Čoka v družinsko grobnico, v kateri počiva ena veja Županovih iz Lonjerja: Savov oče, znani primorski politik odv. Ivan Marija Čok, mati Marija Caharija Čok in sestri Marica Čok Towers ter Ljubica Čok Steward. Vsi so umrli v ZDA, tako tudi Sava, ki je preminil v Atlanti 1. marca lani, a so želeli biti pokopani v kraju družinskega izvora.

Sava Čok se je sicer rodil 26. januarja 1929 v Ljubljani, zaradi očetovih prigod pa je odraščal v Beogradu in po svetu. Po vojni je družina kratko živela v Trstu, a se je zaradi političnih razmer leta 1948 izselila v New York. Sava se je leta 1971 pomaknil v Atlanto, kjer je bil leta 1989 med ustanovitelji industrije sestavin za arome in vonjave Abaco Inc. S svojci je večkrat obiskal Trst, tako tudi leta 2004, ko je v Lonjerju na domačiji Županovih odkril ploščo, ki jo je Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske posvetilo bratom Andreju, Antonu in Ivanu Mariji Čoku.

Svojci Save Čoka iz družin njegovih dveh sester ob družinski grobnici na Katinari. Drugi od leve je Geoffrey Steward (sin Ljubice Čok Steward), prva na desni pa je Andrea Towers (hčerka Marice Čok Towers).

JANKO ŽAGAR, 1896–1972 (I. del)

Ob 50-letnici smrti zavednega slovenskega duhovnika

Ingrid Patricia Boben

Obuditi želim spomin na zavedne slovenske duhovnike, ki so se z vsem svojim srcem upirali trdemu škornju fašizma na Primorskem, ki je lomastil po naši zemlji (pre)dolgih 25 let. Eden izmed zaslužnih duhovnikov je gotovo Janko Žagar, ki je bil nazadnje župnik na Slapu, majhni vasici blizu Vipave. Vseskozi je stremel po doslednem izpolnjevanju katoliških naukov in zapovedi ter med ljudstvom širil slovensko besedo, s katero je vedno znal potrkati na vest ljudi ter odpiral njihova srca. Bil je vesten duhovnik, dober cerkveni učitelj, priljubljen med veroučenci in moder svetovalec odraslim vernikom.

Župnik Janko Žagar

Mnogo je moral pretrpeti, kajti doživel in preživel je bridke preizkušnje dveh vojn – I. svetovne vojne in II. svetovne vojne. Preživel je vrsto državnih režimov: Avstro-Ogrsko, Italijo, nemško zasedbo in različna obdobja Jugoslavije.

Spomin na tega priljubljenega in tako težko preizkušanega duhovnika je med vaščani Slapa še vedno živ, kar so obeležili s sveto mašo ob 50-letnici njegove smrti 25. julija 2022 ob 19.30 v župnijski cerkvi sv. Matije na Slapu. Mašo je vodil goški župnik Ivan Furlan.

Življenjska pot Janka Žagarja

Svojo življenjsko pot je začel 23. novembra 1896 v Hruševju (župnija Hrenovice), ki je spadalo pod okraj Postojna. V svoji rojstni vasi je končal ljudsko šolo. Potem je zapustil rojstni kraj in šolanje nadaljeval v Šentvidu pri Ljubljani, kjer se je vpisal na škofijsko gimnazijo in leta 1917 maturiral.[1]

Sredi vihre I. svetovne vojne je bil vpoklican v vojsko ter se boril na bojiščih soške fronte. Od 15. aprila 1915 do 22. novembra 1918 je bil avstrijski in jugoslovanski vojak. Dosegel je čin c.-kr. poročnika in bil za vojaške zasluge odlikovan z zlatim križcem.[2] V bojih soške fronte je bil hudo ranjen. Kot lahko beremo v različnih spletnih virih, se je zaobljubil, da bo postal duhovnik, če bo preživel I. svetovno vojno. To se je zgodilo in se je po razpadu Avstro-Ogrske vpisal v ljubljansko bogoslovje, po zaključenem študiju je leta 1921 pel novo mašo.

Najprej je bil postavljen za kaplana v Idriji, kjer je bil od 20. septembra 1922 do 30. avgusta 1926.[3] Dejaven je bil na različnih kulturnih področjih in zaradi svoje prizadevnosti ter narodne zavesti zelo priljubljen med ljudmi. To je dr. Tone Požar v župnijski kroniki tako navedel: *»Bil je tudi učitelj petja na realki in gimnaziji, veroučitelj na ljudski, obrtni in gospodinjski šoli, pevovodja mešanega in moškega zbora Katoliške delavske družbe in poučeval cerkveno petje. Nekaj časa je bil tudi organist. Nato je bil v Ledinah župnik od 31. 8. 1926 do 26. 6. 1944. Ves čas je bil tam tudi računovodja Gospodarske zadruge. Od 29. 6. 1944 je bil dekan in župnik v Idriji de facto do aretacije 21. 3. 1949, de jure do 10. 10. 1951.«*

1 Povzeto po: https://sl.wikipedia.org/wiki/Janko_%C5%BDagar; Primorski slovenski biografski leksikon. Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1974–1994, 26. 6. 2022.

2 Župnijska kronika – Spominska knjiga župnije Slap pri Vipavi. Dr. Tone Požar: Nadaljevanje kronike (dodatne, neoznačene strani v knjigi).

3 Prav tam.

Aretacije, inscenirani proces in neprestane težave z jugoslovansko oblastjo

Zaradi prepovedi slovenskih kulturnih društev in prosvetnih dejavnosti ter zaradi svoje podpore prvim partizanskim formacijam leta 1942 in 1943 se je g. Janko Žagar znašel v težavah, ki jih je vedno premagoval z gorečo vero in ljubeznijo do slovenskega naroda. Med letalskim napadom, ko so leta 1945 zavezniki bombardirali Idrijo, je bila hudo poškodovana cerkev sv. Barbare.[4]

Na začetku Žagarjevega delovanja v Idriji, kjer je deloval od leta 1944, so bili odnosi z oblastmi dobri, saj je celo veljal za »rdečega dekana«, česar se spomnijo tudi nekateri starejši vaščani Slapa. Ko je bil v zaporu, so v Idriji do tal porušili med bombardiranjem poškodovano župnijsko cerkev sv. Barbare. Žagar je rušitvi nasprotoval.[5]

Gospod Janko Žagar je takrat že bil v vlogi idrijskega dekana in zaprosil je za dovoljenje za obnovo poškodovane cerkve, ki so jo rudarji gradili 70 let, a so mu tedanje oblasti zavrnile vsakršno pomoč, za nameček pa je sam postal žrtev Ozne. Marija Čipić Rehar navaja: *»Žagar je namreč kljub oviram – niso mu dovolili niti zbirati denarja za obnovo cerkve niti ni smel prisostvovati na sestankih za obnovo – nabavil potreben material in uredil dokumentacijo z oblastjo in spomeniškim varstvom v Ljubljani.«*[6]

Idrija – zvonik cerkve sv. Barbare ob bombardiranju zavezniških sil 1945. (Fototeka Mestnega muzeja Idrija. S prijaznim dovoljenjem Mestnega muzeja Idrija, št. MMI -12/2022.)

V življenjepisu za knjigo *Primorski duhovniki – kulturni delavci 20. stoletja* je Janez Kavčič napisal: *»Pretepli so njegovega kaplana Janeza Filipiča, ki je moral na trimesečni bolezenski dopust in nato k vojakom; njega pa so zasliševali ter se fizično in psihično znesli nad njim. S provokacijami ter ponižujočim mučenjem so ga zlomili do te mere, da je bil slednjič pripravljen ‹priznati› vse, česar so ga dolžili.«* Med drugim je šlo za »zbrane dokaze« tedanje oblasti, ki je »znala pritisniti« na »propagandiste, ovaduhe in špijone«, da so »priznali svojo krivdo«.[7]

Janko Žagar naj bi izrekel te besede priznanja: *»Priznam vsa gornja dejanja, s katerimi sem se izkazal kot sovražnik slovenskega ljudstva (…). Organi UDV so sposobni odkriti najbolj potuhnjene ljudske sovražnike, med katere sem spadal tudi jaz.«*[8] O aretaciji kaplana izvemo tudi ta podatek, da *»zaradi suma izdajstva so 5. aprila 1948 zaprli tudi kaplana v Idriji Janeza Filipiča, vendar so ga izpustili brez sojenja 30. oktobra 1948.«*[9]

V delu *Cerkev na zatožni klopi* avtorice Tamare Griesser Pečar izvemo, da je bil župnik in dekan v Idriji Janko Žagar *»aretiran 21. 3. 1949 in 30. 8. 1949 na Okrožnem sodišču v Postojni (K 79/49) obsojen na dvajset let strogega zapora, ker je leta*

4 Jeklene ptice nad Idrijo: https://www.rtvslo.si/rtv/za-medije/sporocila-za-javnost/jeklene-ptice-nad-idrijo/452235, 26. 6. 2022.

5 Griesser Pečar, Tamara (2005). Cerkev na zatožni klopi. Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960. Ljubljana: Družina, 2005, 520.

6 Čipić Rehar, Marija (2007). Cerkev in oblast na Primorskem v letih 1945–1953. Ljubljana: Družina, 2007, 255.

7 Kragelj, Jožko (2002). Primorski duhovniki – kulturni delavci 20. stoletja. Gorica: samozaložba, 292–294. Življenjepis o Janku Žagarju je za to knjigo prispeval zgodovinar, kustos, domoznanec in publicist iz Spodnje Kanomlje prof. Janez Kavčič (1943–2017).

8 Čipić Rehar, Marija (2007), 256.

9 Čipić Rehar, Marija (2007), 255.

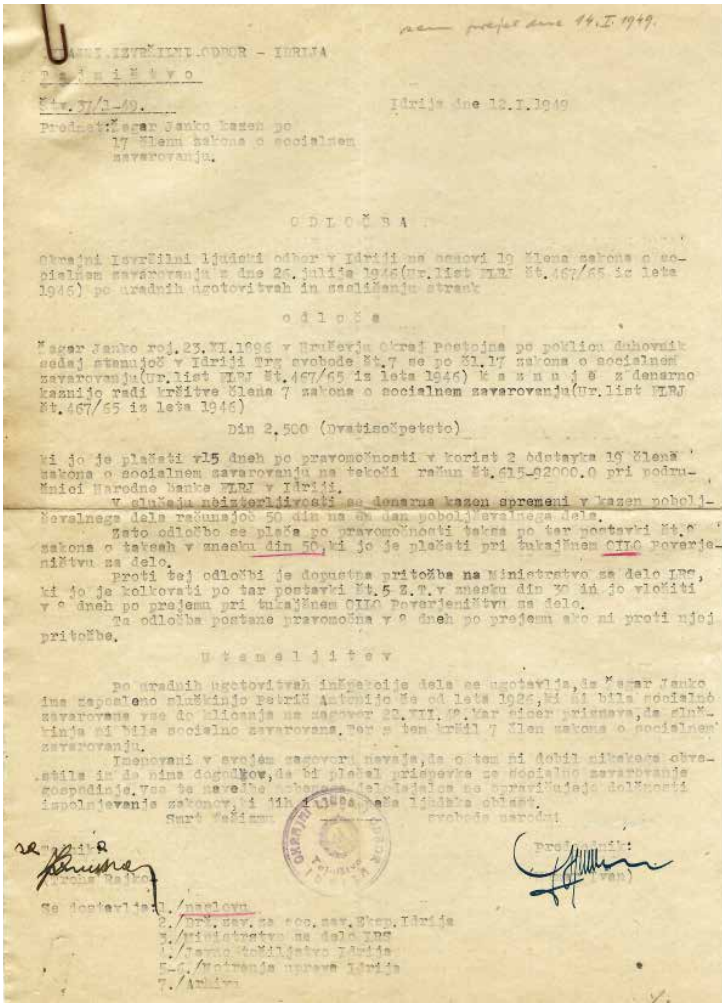

Idrija dne 12.1.1949

O D L O Č B A

Okrajni izvršilni ljudski odbor v Idriji na osnovi 19 člena zakona o socialnem zavarovanju z dne 26. julija 1946(Ur.list FLRJ St.467/65 iz leta 1946) po uradnih ugotovitvah in zaslišanju strank

o d l o č a

Žagar Janko roj.23.XI.1896 v Hruševju okraj Postojna po poklicu duhovnik sedaj stanujoč v Idriji Trg svobode St.7 se po 21.17 zakona o socialnem zavarovanju(Ur.list FLRJ St.467/65 iz leta 1946) k a z n u j e z denarno kaznijo radi kršitve člena 7 zakona o socialnem zavarovanju(Ur.list FLRJ St.467/65 iz leta 1946)

Din 2.500 (dvatisočpetsto)

ki jo je plačati v15 dneh po pravomočnosti v korist 2 odstavka 19 člena zakona o socialnem zavarovanju na tekoči račun St.615-92000.0 pri podružnici Narodne banke FLRJ v Idriji.

V slučaju neizterljivosti se denarna kazen spremeni v kazen pobolj-ševalnega dela računajoč 50 din na en dan poboljševalnega dela.

Zato odločbo se plača po pravomočnosti taksa po tar postavki St.6 zakona o taksah v znesku din 50, ki jo je plačati pri tukajšnem OLO Poverjeništvu za delo.

Proti tej odločbi je dopustna pritožba na Ministrstvo za delo LRS, ki jo je kolkovati po tar postavki St.5 Z.T.v znesku din 70 in jo vložiti v 8 dneh po prejemu pri tukajšnem OLO Poverjeništvu za delo.

Ta odločba postane pravomočna v 8 dneh po prejemu ako ni proti njej pritožbe.

U t e m e l j i t e v

Po uradnih ugotovitvah inšpekcije dela se ugotavlja, da Žagar Janko ima zaposleno služkinjo Petrič Antonijo že od leta 1926, ki ni bila socialno zavarovana vse do klicanja na zagovor 22.XII.48. Žagar sicer priznava, da služkinja ni bila socialno zavarovana. Pač pa tem krši 7 člen zakona o socialnem zavarovanju.

Imenovani v svojem zagovoru navaja, da o tem ni dobil nikakega obvestila in da nima dogodkov, da bi plačal prispevke za socialno zavarovanje gospodinje. Vse te navedbe nobenega delodajalca ne opravičujejo dolžnosti izpolnjevanja zakonov, ki jih izdaja ljudska oblast.

Surt tajnik: Predsednik:

Se dostavlja: 1./naslovu 2./okr.zav.za soc.zav.Eksp.Idrija 3./ministrstvo za delo LRS 4./zavod za šolstvo Idrija 5./ 6./mestna uprava Idrija 7./Arhiv

NARODNA BANKA FLRJ. CENTR. ZA LRS
615 IDRIJA

PRIZNANICA

za znesek 2.550 Din p

z besedo Din dvatisočpetsto petdeset dinarjev

vplačano danes na račun št. 615-92000

Ime lastnika računa: Drž. zavod za soc. zavarovanje ekspozitura - Idrija prispevki

Izpolni vplačnik

Položnica je popoln dokaz o izvršenem vplačilu, če ima vpisano številko, podpis pooblaščenega uslužbenca pošte ali Narodne banke FLRJ in pečat.

NARODNA BANKA FLRJ 21. I. 1949 IDRIJA

Zaporedna št. dnevnika

Taksa Din p

podpis pošt. uslužbenca

Datum na položnici se mora ujemati z dne izvrš. vplačila. — Reklamacije se sprejem v roku 1

Obr. 106

Levo: kazen »zaradi kršitve zakona o socialnem zavarovanju«, ki ga je župniku Janku Žagarju izdal Okrajni izvršilni odbor v Idriji dne 12. januarja 1949. (Arhiv Župnije Vipava)

Desno: potrdilo o plačilu ali »priznanica« Narodne banke FLRJ, ki ga je prejel Janko Žagar dne 12. januarja 1949. (Arhiv Župnije Vipava)

1945 vedel, da se v okoliški vasi skrivajo domobranski ‚vojni zločinci', ki se pripravljajo na pobeg v tujino, pa tega ni prijavil. (…) Po priključitvi Slovenskega primorja k Jugoslaviji pa je duhovnike in vernike odvračal od sodelovanja z ‚ljudsko oblastjo' in hujskal proti ureditvi odnosov med Cerkvijo in državo.«[10]

Tudi zasebno je bil vedno »trn v peti« jugoslovanskim oblastem, saj so mu izdajali tudi kazni za neplačila. Navajam le eno izmed mnogih, z dne 21. januarja 1949, ko so mu po krivici naprtili »neplačevanje« prispevkov za njegovo gospodinjo Antonijo Petrič iz Idrije. Kot je navedeno v »Utemeljitvi«, je pristojna inšpekcija »ugotovila«: *»Po uradnih ugotovitvah inšpekcije dela se ugotavlja, da Žagar Janko ima zaposleno služkinjo Petrič Antonijo že od leta 1926, ki ni bila socialno zavarovana vse od klicanja na zagovor 22. XII. 48 (…). Imenovani v svojem zagovoru navaja, da o tem ni dobil nikakega obvestila in da nima dogodkov,*[11] *da bi plačal prispevke za socialno zavarovanje gospodinje. Vse te navedbe nobenega delodajalca ne opravičujejo dolžnosti izpolnjevanja zakonov, ki jih izdaja ljudska oblast.«*[12]

Zaprt je bil v Idriji, Postojni, Kopru in Ljubljani.[13] Obsojen je bil na 20 let zapora, vendar so ga 27. oktobra 1950 – po 19 mesecih – pogojno izpustili. Določen je bil tudi pogoj, da odide iz Idrije. Pogojni izpust je, kot je zapisal dr. Požar v Župnijski kroniki *Slap pri Vipavi*: *»bridko občutil kot Damoklejev meč nad seboj: vsa leta se je čutil vezanega, nesvobodnega«*.[14]

10 Griesser Pečar, Tamara (2005), 520.

11 Najverjetneje gre za napačen zapis izraza »dogodkov«, namesto tega bi bilo pravilno – glede na vsebino dopisa – »dohodkov«.

12 Uradni dopis Tajništva Okrajnega izvršilnega odbora Idrija, 12. 1. 1949. Arhiv Župnije Vipava.

13 Župnijska kronika – Spominska knjiga župnije Slap pri Vipavi. Dr. Tone Požar: Nadaljevanje kronike (dodatne, neoznačene strani v knjigi).

14 Župnijska kronika – Spominska knjiga župnije Slap pri Vipavi. Dr. Tone Požar: Nadaljevanje kronike (dodatne, neoznačene strani v knjigi).

Spominska podobica ob zlati maši (levo, Arhiv Župnije Slap)

Desno: duhovnikov računski zvezek, dimenzije 14,5 x 20,5 cm. V njem so razni zapiski iz njegovega gospodinjstva ter drobna kuharska knjižica njegove gospodinje Antonije Petrič, ko je še služboval v Idriji. Poleg tega je bil v notranjosti tega zvezka še najden zvezek z naslovom Ruski tečaj avtorja Stanka Javorja iz leta 1946 ter nekaj ostalih dokumentov. (Arhiv župnije Vipava)

Z Marijo za boljši svet!

MISIJONSKI SPOMIN

SLAP PRI VIPAVI

OD 20. DO 28. FEBR. 1972

BREZ MAŠE IN OBHAJILA
NI POSVEČENEGA ŽIVLJENJA. —

KJER STA LJUBEZEN
IN DOBROTA,
TAM JE BOG. —

BOGU OTROCI — CERKVI SINOVI!
V VERI JE NAŠA ZMAGA.

* * *

JANKO ŽAGAR, zlatomašnik
Dr. JANEZ JENKO, salezijanec

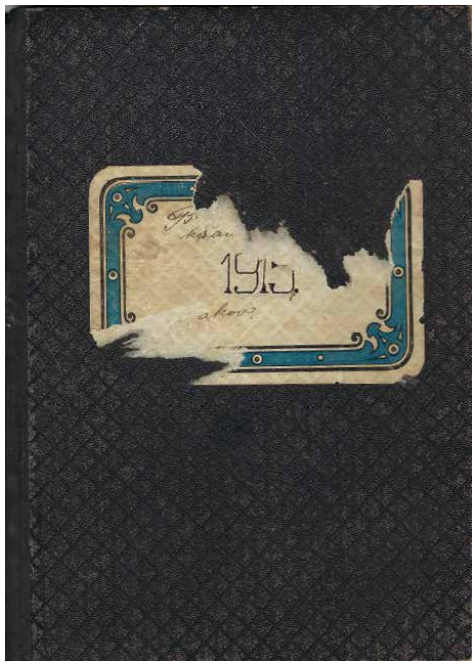

Tamara Griesser Pečar nadalje navaja: *»Z odločbo Ministrstva za notranje zadeve LRS z dne 21. 10. 1950 je bil 27. 10. 1950 pogojno izpuščen. Očitno je Udba v zaporu izvajala nanj velik pritisk in ga pripravila do tega, da je 15. 8. 1949 poslal in zapora apostolskemu administratorju dr. Torošu prošnjo, naj ga razreši službe župnika in dekana v Idriji.«*[15] Apostolski administrator Mihael Toroš je s strani oblasti prejel pogoj, da gospod Žagar ne sme več službovati v Idriji. Tako mu je bila dodeljena župnija Štjak, kjer je deloval od 6. decembra 1950 do 21. novembra 1956.

»Zdaj sem pa svoboden!«

Še istega leta je bil imenovan za župnika na Slapu, kjer je bil zelo spoštovan in priljubljen.[16] Kot je profesor v Malem semenišču v Vipavi dr. Tone Požar 19. aprila 1972 zapisal v Župnijski kroniki Slapa, je gospod Janko Žagar prišel za župnika na Slap 21. novembra 1956.

Zapisal je tudi občutke, ki so prevzemali Janka Žagarja ob njegovi zlati maši: *»Šele eno leto pred smrtjo mu je potekel ta rok pogojnega zapora, 20. 3. 1971. Zlasti ob svoji zlati maši julija 1971 je vesel vzklikal: Zdaj sem pa svoboden!«*

Gospod župnik Janko Žagar se je kljub slabemu zdravju zavzemal za obnavljanje cerkvenih objektov, zapisoval vaško kroniko, zanimal se je za zgodovino vasi ter za starinske predmete, med drugim je tudi objavljal članke z domoznansko vsebino. V Župnijski kroniki je dr. Požar navedel: *»Bil je izjemen dušni pastir, globok psiholog, poznavalec človeške duše, pa očetovsko dober in mil do vseh.«*

Delal je za Cerkev in za narod

Dr. Požar je Žagarjevo nesebično razdajanje slapenski župniji nadaljeval z besedami: *»Napolnil je župnijsko cerkev, privabil je zlasti može. Ob nedeljah in praznikih je imel po dve maši, da je ustregel gospodinjam. Bil je iskan spovednik, prijatelj bolnikov in vzgojitelj otrok. Za prvo obhajilo je v 14 pripravah zbral 109 otrok – tudi predšolske. Birmo je imel trikrat. Veliko skrbi je posvečal lepoti Božje hiše. Zlasti l. 1971 je popravil cerkev in zvonik zunaj in znotraj. Bil je razumen in razgledan človek, ki je obvladal več tujih jezikov. Vaščanom Slapa je ostal v nepozabnem spominu. Slikar Tone Kralj mu je napravil tri slike na levi strani v cerkvi. Kapelo sv. Notburge v župnijski cerkvi je dal strokovno restavrirati Zavodu za spomeniško varstvo v Ljubljani l. 1961. Tako je na novo zablestela Jelovškova slikarija – freska. Temeljito je dal popraviti tudi župnišče. Restavrirali so tudi Metzingerjevo sliko sv. Notburge. Pripravil je tudi dva misijona, drugi je bil le mesec dni pred njegovo smrtjo, od 20. do 28. 2. 1972. Natančno je uredil in vodil župnijsko pisarno – po lastnem ključu*

15 Griesser Pečar, Tamara (2005), 520.

16 Kragelj, Jožko (2002), 292–294.

je urejal listine. Natančno je vodil vse matične knjige in Oznanilno knjigo. Leta 1965 je sestavil obširen inventar.«[17]

Zadnje slovo na tiho nedeljo

Nenadna smrt g. Janka Žagarja je pretresla Slapence in vse, ki so ga poznali. Bilo je v petek, 17. marca 1972. Dopoldne je imel še uro krščanskega nauka za otroke. Medtem ko ga je druga skupina otrok čakala ob treh popoldne za uro krščanskega nauka, ga je zadela srčna kap.

Pogreb priljubljenega slapenskega duhovnika Janka Žagarja je bil na tiho nedeljo, 19. marca 1972. Vodil ga je koprski škof dr. Janez Jenko ob veliki udeležbi duhovnikov (35), župljanov in prijateljev.[18]

Pričevanja in spomini na duhovnika Janka Žagarja

Zbrala sem nekaj pričevanj vaščanov Slapa, ki so obudili spomine na priljubljenega duhovnika, ki je živel in deloval med njimi dobrih 16 let.

1. Jože Malik (1927), najstarejši Slapenc

Gospoda Janka Žagarja se zelo dobro spominjam. Med nami je bil 16 let in je bil zelo dober človek. Bil je tudi moj osebni prijatelj ter je k nam rad zahajal na klepet, večkrat pa se je pri nas ustavil na kosilu, sploh takrat, ko je za nekaj časa ostal brez kuharice Mici. Kot mi je povedal, ni takoj v mladosti sklenil postati duhovnik. Imel je dekle iz Ljubljane, s katerim sta že načrtovala skupno življenjsko pot. I. svetovna vojna je prekrižala njune načrte ter usodno vplivala na poznejšo Jankovo odločitev.

Stopil je v vojaške vrste in se boril na soški fronti; na nekem hribu pri Mirnu je poveljeval vojakom, bil je poročnik. Italijani so hoteli zasesti območje okrog Mirna do Sovodenj in Avstrijci (kamor smo tedaj spadali) so hoteli to preprečiti. Spomnim se, kako mi je gospod, kot po domače rečemo župniku, Janko Žagar pripovedoval o teh bojih: *»Vojaku z mitraljezom, ki je bil blizu mene, sem ravno hotel zaklicati: Feuer!*[19] *V tistem trenutku sem dobil kroglo skozi stegno in ista krogla je šla skozi moje stegno ter ustrelila v glavo vkopanega mitraljezca.«*

Takole mi je povedal, nadaljeval pa z zgodbo z bojišča I. svetovne vojne. Ranjenega je Rdeči križ odpeljal v bolnišnico v Prago, kajti bil je skupaj s češkim bataljonom. Nekaj Slapencev je bilo tudi tam, tudi moj sovaščan Žorž. Janko Žagar je bil mnogo časa v Pragi, kjer mu je počasi uspelo okrevati.

Ko sva se pogovarjala o izbiri njegove življenjske poti ter o njegovi izbranki, mi je povedal, da so njegovi starši imeli radi njegovo dekle in prav tako je njena družina odobravala poroko z njim. Kot rečemo pri nas, so se *žlahtali*,[20] šli so vsi skupaj na večerjo, da se dogovorijo. Po večerji je šel domov mimo ljubljanske stolnice in se odločil, da vstopi. Pri prvem oltarju se je dokončno odločil, da gre za duhovnika. Pa je prej študiral, kateri poklic naj bi izbral. Rekel mi je, da ga je zanimala medicina, nekaj je že delal na tem, a se je potem odločil za duhovni poklic. Pa veste, ni se z nobenim skregal ali kaj podobnega. Ostal je v dobrih odnosih z vsemi, vesel je bil svoje odločitve.

Še enega dogodka se spomnim: pred našo vasjo je manjši most in tam smo imeli njivo, kjer smo sadili krompir. Vozili smo ga v KZ Vipava, prodajal se je za ozimnico. Tisto leto smo imeli neverjetno velik pridelek krompirja, še zdaj vem, da je bil sorte Holland. Moj sosed, čigar njiva je mejila z našo, je prišel k meni in mi je žalostno rekel, da ima slabo letino. Šli smo skupaj na malico, kar tam ob cesti smo se namestili.

Mimo je prišel gospod župnik Janko Žagar, ki se je ravno takrat sprehajal. Oblečen je bil v kratko srajco in se ustavil rekoč: *»Kako gre, Jožko?«* Vesel sem mu rekel: *»O, gospod dekan, krompirja čudo!«* Moj sosed France pa je bolj žalostno pristavil: *»Gospod dekan, jaz pa nimam prav nič! Ista sorta, enako sva gnojila, orala, pa nič.«* Gospod Žagar je pogledal sosedovo njivo ter jo blagoslovil z znamenjem križa: *»Bog daj srečo, da bi od zdaj naprej šlo na bolje!«*

Čez nekaj časa je, potem ko je sosed izkopal zadnje pol njive, imel groznega krompirja! Glejte, bil sem tam in videl sem, s sosedom sva si vedno pomagala pri delu. Čudil se je in takole mi je takrat rekel: *»Ti, prmejduš, da je gospod dekan naredil čudež!«*

O, pa to ni bil osamljen primer. Mnogo bi vam še lahko povedal o njegovem delovanju med nami.

(se nadaljuje)

17 Župnijska kronika – Spominska knjiga župnije Slap pri Vipavi. Dr. Tone Požar: Nadaljevanje kronike (dodatne, neoznačene strani v knjigi).

18 Župnijska kronika – Spominska knjiga župnije Slap pri Vipavi. Dr. Tone Požar: Nadaljevanje kronike (dodatne, neoznačene strani v knjigi).

19 Nemško: Ogenj!

20 Imeli so se za sorodnike. Prevzeto iz svnem.: die Slachte; das Geschlecht – sorodstvo.

MIHAEL VERNE – DUHOVNIK IN POPOTNIK

Ob 225. obletnici rojstva

Renato Podbersič ml.

Duhovnik, potopisec, zgodovinar in prevajalec Mihael Verne se je rodil 28. septembra 1797 v kmečki družini »pri Kuteževih« v Orehku pri Postojni. V družini so bili štirje otroci. Brat Janez je pozneje postal spoštovan zdravnik na Vrhniki. Po osnovnem šolanju v Postojni je Mihael med letoma 1813 in 1820 obiskoval gimnazijo v Ljubljani, podpirali so ga domači duhovniki. Zgodovino in zemljepis ga je poučeval Valentin Vodnik, po šestih letih gimnazije je dokončal še dva letnika modroslovja. Zatem se je odločil za duhovniški poklic. Bogoslovne študije je dokončal v Gorici in bil septembra 1823 posvečen. Kot kaplan je najprej služboval v Vrtojbi pri Gorici, kjer je kmalu zaslovel kot odličen pridigar. Od oktobra 1824 je kot kaplan deloval v Postojni, toda že leta 1825 se je preselil v Trst. Sprva je deloval kot škofov kaplan in tajnik, od leta 1826 kot katehet na tržaški normalki. Med letoma 1835 in 1846 je bil stolni kanonik in šolski nadzornik, od leta 1846 pa stolni prošt. Po smrti tržaškega škofa Matevža Ravnikarja (1776–1845) je prav Verne eno leto kot kapitularni vikar vodil škofijo, do prihoda novega škofa dr. Jerneja Legata.

Mihael Verne v reviji Dom in svet iz leta 1898 (dlib.si)

Mihael Verne je veliko potoval po svetu. To svojo strast je takole utemeljil: »Potovati me je, kakor veš, od nekdaj narbolj veselilo.« Slovstveni zgodovinar Karol Glaser ga je poimenoval kar »slovenski turist«. Na potovanjih je dobil snov za pisanje potopisov. Objavljal je predvsem v ljubljanskem tedniku Kmetijske in rokodelske novice, ki ga je urejal dr. Janez Bleiweis. Leta 1851 se je Verne na potovanju po Sloveniji in Hrvaški ustavil v Ribnici in to pot leto kasneje opisal v potopisu *Potovanje po nekterih jugo-slavenskih krajih*. V tem zapisu gre morda za najstarejši znani zapis šaljive pripovedi o Ribničanu: »Ne vém tedaj, od kod pride, de se toliko smešnic od Ribničanjev pripoveduje, ki so vunder večidel bistriga uma. Veliko sim jih že slišal, pa ta le mi narbolj dopade: ‚Nek Ribničan, ki je z lonci večkrat tudi v Terst prišel, je bil hudo zbolel, in ko mu je duhoven dušo priporočeval in ga opominjal, de naj reče še troje sladkih imen, je z veliko težavo, ker je že komaj dihal, rekel: cüker, med pa Teržaške fige‘.«

Kmalu po tej objavi je v Novicah sledil še zanimiv potopis *Potovanje po Laškim*, kjer je Verne podrobno popisal svojo pot po Italiji leta 1847, tja do Rima in Neaplja.

V času svojega delovanja v Trstu je Verne leta 1857 potoval na Bližnji

vzhod. Po vrnitvi je napisal knjigo *Potovanje po Izhodnem ali po Jutrovih deželah v letu 1857*, ki je izšla leta 1859 v Ljubljani. Velja za prvi potopis, napisan v izvirniku v slovenskem jeziku. V novejši literaturi včasih najdemo njegovo delo preprosto naslovljeno kot *Potovanje v Sveto deželo leta 1857*.

Če smo bolj natančni, lahko kot prvo potopisno knjigo v slovenščini označimo že zapis slovenskega misijonarja v Sudanu Ignacija Knobleharja (1819–1858) z naslovom *Potovanje po Beli reki*.

Med drugim je Verne v Novicah v več nadaljevanjih leta 1858 podrobno pisal o potovanju v Sveto deželo. Na pot z ladjo se je odpravil s skupino avstrijskih romarjev. Iz Trsta so krenili 21. marca 1857: »Zame je ni veče radosti, ko potovati po ptujih, zlasti zgodovinsko zanimivih krajih. Že od mladih nog sem iskreno želel viditi in ogledati tisto majhno, toda v zgodovinskem obziru čez vse druge zanimivo pokrajno unikraj Sredzemeljskega morja proti jugoizhodu, in preteklo jesen sem Ti pravil, da mislim tje potovati, dasiravno sem že v letih. Kar sem lani mislil, sem doveršil letos. 21. dan sušca nastopim z avstrijanskimi romarji dolgo in težavno potovanje. Vreme ni bilo nič kaj ugodno; burja je ojstro brila in sneg je naletoval. K sreči pa je bil prvi dan potovanja tudi najhujši. Ob osmih zjutraj odrinemo na Lloydovem parobrodu ‚Kalkuta' iz našega blagega Tersta …«

Potovali so mimo dalmatinskih in grških otokov ter Carigrada (Istanbul) do Smirne (Izmir), kjer so se 28. marca 1957 vkrcali na parnik Adria. Mimo Cipra in s postankom v Bejrutu so se 4. aprila zjutraj končno zasidrali v Jaffi v tedanji osmanski (turški) Palestini. V Sveti deželi je Verne preživel poldrugi mesec leta 1857, z romarji so obiskali Jeruzalem in okolico.

Verne je slikovito opisal pot do Betlehema: »Pot iz Betlehema v Jeruzalem je najboljša v celi deželi, dasiravno ni vozna pot. Le v dveh ali treh krajih je nekoliko klanca, in z majhnimi stroški bi se dala tu lepa vozna pot napraviti.« Ker je Verne zbolel, se ni udeležil nadaljevanja romanja v Galilejo in obiska Nazareta. Ga je pa podrobno popisal po pripovedovanju soromarjev.

Ob koncu aprila 1857 so se romarji spet zbrali v Jaffi in potovanje s parnikom nadaljevali do Aleksandrije v Egiptu. Mesto je Verne takole opisal: »Današnje aleksandrijsko mesto je precej veliko in lepo, vendar pa le navadno, skoraj bi djal, evropejsko, ali marveč evropejsko-azijatsko mesto.« Slikovit opis so si zaslužili tudi Kairo, egiptovske piramide v Gizi in mogočna reka Nil. Potovanje se je bližalo koncu, 9. maja 1957 so se s parnikom Bombaj odpravili iz Aleksandrije proti Trstu, potovali so mimo Krete in Krfa. V domovino so se vrnili 14. maja, ali kot je zapisal Verne, »prijadramo srečno v Terst, ki mi je že čez 30 let predraga domačija«.

S celotnim popisom romanja je želel Mihael Verne svojim rojakom, ki v tistih časih niso veliko potovali, približati Sveto deželo. Povprečni bralci so tako lahko spremljali Vernetova spoznavanja in občudovanja tujih dežel ter včasih tudi kritične pripombe in ugotovitve. Svoj potopis iz Svete dežele je takole zaključil: »In tako je bilo končano dolgo potovanje v sveto deželo; Boga hvalim, da sem jo vidil. Če pa sem s tem potopisom tudi svojemu narodu vstregel in če bojo Slovenci naši, ki dosihmal niso nobenega takega popisa imeli, radi prebirali te bukvice in veseli v duhu potovali po obljubljeni deželi, so spolnjene vse moje želje.«

Mihael Verne je tudi veliko prevajal, predvsem iz nemščine in francoščine. Med drugim je iz nemščine prevedel nekaj odlomkov Korana. Pisal je tudi o Trstu in ga skušal vključevati v širši slovenski prostor. Dopolnil pa je rokopis duhovniškega sobrata Matije Vrtovca *Občа povestnica ali zgodovina celega sveta* in ga razširil do 19. stoletja, kar velja za prvi poskus svetovne zgodovine v slovenskem jeziku. Knjiga je sicer izšla leta 1863, po smrti Vrtovca in Verneta, kot avtorja pa sta navedena oba. V zadnjem poglavju je Verne pisal tudi o »Jugoslovanih«, po njegovem so to bili »Serbi, Bolgari, Bosnjaki, Dalmatini, Hervati in Slovenci«.

Omenjeno knjigo o potovanju v Sveto deželo je Verne posvetil »dragemu prijatelju« dr. Janezu Bleiweisu. Prav slednji je nekaj Vrtovčevih in tudi Vernetovih slovstvenih zapisov vtaknil v berila za nižjo gimnazijo v petdesetih letih 19. stoletja.

Stolni prošt Mihael Verne je po daljšem bolehanju umrl 29. julija 1861 v Trstu. Ob njegovi smrti so v Novicah zapisali, da je bil »slavnj rodoljub in izvrsten pisatelj slovenski«.

Za konec še utrinek iz Vernetovega domačega Orehka pri Postojni: V domačih krajih Mihael Verne ni posebej znan. Bolj je razširjena legenda, da naj bi bil v Orehku rojen francoski pisatelj Jules Verne (1828–1905), eden od očetov znanstvene fantastike. V Orehek naj bi prišel za časa Ilirskih provinc (1809–1813). Verjetno je tale apokrif nastal prav na podlagi domačina Mihaela Verneta, morda pa je čisto malo k temu prispeval tudi roman Julesa Verna „Mathias Sandorf", ki se začne v Trstu.

ODVZEM CERKVENIH ZVONOV IZ ZVONIKA FARNE CERKVE SV. MATIJE NA SLAPU PRI VIPAVI

Marija Artač

Leta 1942 so se italijanske okupacijske oblasti odločile, da iz cerkva na Primorskem odvzamejo zvonove za potrebe vojne industrije – tako so pridobile material za izdelavo topov.

V skladu s to odločitvijo je nekega dne tudi v našo vas, Slap pri Vipavi, pripeljal tovornjak z namenom, da odpelje dva od treh zvonov iz slapenskega zvonika.

Takratni župnik, gospod Valentin Batič, se je po prejemu ukaza fašističnih oblasti o oddaji dveh cerkvenih zvonov posvetoval s cerkovnikom Matevžem Furlanom in cerkvenimi ključarji. Odločili so se, da v zvoniku ostane največji zvon, srednjega in malega pa so na zbirno mesto odpeljali fašistični oblastniki.

Otroci smo to demontažo cerkvenih zvonov opazovali kot »zanimivost«, seveda iz varne razdalje. Odvzem zvonov je potekal precej brutalno. Zvonove so vrgli iz zvonika, da so z velike višine padli na peščena tla pred cerkvijo, kjer so se do polovice ugreznili v tla, verjetno pa tudi poškodovali. To za italijanske okupatorje ni bilo pomembno, saj so bili odvzeti zvonovi namenjeni za pretopitev in nato za izdelavo topov.

S takšnimi okrutnimi, barbarskimi dejanji so fašisti dokazali nekulturo in nespoštovanje do vere, zgodovine in kulturno umetniške dediščine ne le slovenskega naroda, ampak tudi lastnega naroda, za katerega so ponosno poudarjali, da je neposredni potomec in nosilec visoke kulture rimskega imperija.

Po pripovedovanju domačinov, ki so se po kapitulaciji Italije vračali iz zaporov, konfinacije in prisilnega služenja v italijanski vojski, je bilo v bližini italijanskega mesta Bologna veliko polje, verjetno letališče, kjer je bilo zbranih ogromno cerkvenih zvonov. Verjetno je bilo to centralno zbirno mesto za odvzete cerkvene zvonove, namenjene za vojno industrijo.

Italija ni nikoli plačala vojne odškodnine za odvzete zvonove. Za storjeno človeško gorje, materialno, moralno in škodo na nacionalnih kulturnih in zgodovinskih objektih ter spomenikih se do sedaj primorskim Slovencem ni vsaj simbolično opravičil še nihče od italijanskih vladnih predstavnikov.

V župniji Slap sta bila odvzeta zvonova nadomeščena z novima leta 2004. Pretežni del sredstev za izdelavo in nakup obeh novih zvonov so zbrali farani Slapa pri Vipavi.

Zvonik cerkve sv. Matije na Slapu pri Vipavi

Zapis Marije Artač, roj. Planinc, letnik 1937, po domače Vidrščeve s Slapa pri Vipavi, nam je poslala hčerka Sonja Artač, ki je tudi avtorica fotografije slapenskega zvonika.

Žlahtni goriški meščanki, za katerima je ostala bogata kulturna zapuščina

DORICA MAKUC (1928–2020) IN LOJZKA BRATUŽ (1934–2019)

Darinka Kozinc

Imela sem to srečo, da sem obe gospe poznala, obe sta bili namreč močno zasidrani v kulturo goriškega mejnega prostora in z obema sem imela čast sodelovati.

Dorico Makuc sem spoznala preko aleksandrink, žensk in deklet, ki so odhajale za boljšim zaslužkom v Egipt. V knjigi za otroke *Pravili so jim aleksandrinke* sem želela ta del naše zgodovine na subtilen način predstaviti otrokom, kar glede na tematiko ni bila lahka naloga. Za spremno besedo h knjigi so mi predlagali prav Dorico Makuc, ker je bila prva, ki se je te teme lotila na raziskovalen način. Takrat sem jo prvič obiskala na njenem domu v bližini meje s Slovenijo, v Rožni dolini. Najprej se je dodatne naloge otepala, vendar je le pristala in mi sorazmeroma hitro predala lastnoročno napisan tekst.

Med drugim je v spremni besedi zapisala: »Premožni Evropejci, ki so se po odkritju Sueškega kanala naselili v deželi ob Nilu, ta jim je s svojim naravnim bogastvom omogočala vidno gospodarsko moč, so svojim družinam iskali ustrezne služabnice. In tako se je v devetnajstem stoletju začelo ‚romanje' aleksandrink, najprej znanih kot ‚Les Goriciennes', v neznano afriško deželo, kjer je bil zaslužek sicer boljši, domotožje pa neprimerno večje kot v Gorici in Trstu. V nekaj desetletjih se je predvsem v Aleksandriji in nato v Kairu zaposlilo nekaj tisoč mladih žena in deklet predvsem iz Spodnje Vipavske doline. Ustvarile so nenavaden fenomen slovenske ženske emigracije, ki je bil slovenski javnosti dolgo zastrt, zadnja leta pa se zanj zanimajo znanstvene inštitucije, univerze, muzeji, pa tudi literarni ustvarjalci, gledališki avtorji, revije in časopisi.«

Ob stoletnici prihoda šolskih sester v Egipt (1908–2008) sva 21. septembra 2008 s kustodinjo Goriškega muzeja mag. Ingo Brezigar prisostvovali slovesnosti v cerkvi sv. Katarine v Aleksandriji. Tistih nekaj dni sva prebivali v Azilu sv. Frančiška pri šolskih sestrah v Aleksandriji, kjer je Inga Brezigar dokumentirala staro vilo – azil za aleksandrinke, ki so ga opremila prav naša dekleta in žene in je po besedah kustodinje »živi muzej« o prisotnosti naših ljudi v Egiptu. Šolske sestre so bile poslane v Egipt z namenom šolanja otrok slovenskih priseljencev, toda kasneje so postale zatočišče in neke vrste »zavod za zaposlovanje« naših aleksandrink.

Dorica Makuc (vir: YouTube, Go Tv)

Stoletnice šolskih sester se je udeležila tudi Dorica Makuc in tako nam je bilo dano, da smo skupaj prebile nekaj dni, se veliko pogovarjale, pa ne zgolj o usodi aleksandrink, pač pa tudi o aktualnih temah in dogodkih. Ker so mi na letalu izgubili neseser, mi je prav Dorica Makuc posodila nekaj toaletnih pripomočkov …

Dorica Makuc se je rodila v Vidmu leta 1928. Z nastopom fašizma se je družina umaknila v Domžale, ob nemški okupaciji leta 1941 pa so se vrnili v Gorico. Dorica je po šolanju v Ljubljani in Beogradu najprej delala za *Primorski dnevnik,* nato je kmalu dobila delo na slovenski radioteleviziji, kjer je ostala do upokojitve, nato se je naselila v domačo hišo v Gorici, tik ob slovensko-italijanski meji, kjer je bila izjemno dejavna v goriški slovenski skupnosti. Pustila je pomembno sled v zamejskem prostoru in Sloveniji.

Prav njej gre zahvala za oranje ledine in prikaz objektivne resničnosti na področju ženskega izseljenstva in za popularizacijo fenomena aleksandrink – ženskih ekonomskih migrant na delu v Egiptu.

Že kot novinarka na RTV Slovenija je bila zadolžena predvsem za problematiko izseljenstva, posnela je več dokumentarnih filmov (Primorcem se je zapisala v spomin s filmom *Žerjavi letijo na jug* leta 1975), v katerih je poudarjala pomen malega človeka, njegovo trpljenje in boj za boljši jutri.

Med njenimi najodmevnejšimi knjigami so *Aleksandrinke* in knjige o slovenskih dekletih na prisilnem delu v Nemčiji, o slovenskih vojakih v italijanski vojski in o časnikarici, lastnici časopisa, pisateljici in pesnici v ZDA Ani Praček Krasni.

Leta 2017 je bila ena od treh nagrajenk za življenjsko delo na osrednji proslavi Slovencev v Italiji.

Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink je po smrti Dorice Makuc predlagalo Mestni občini Nova Gorica, da bi po njej poimenovali katero od ulic, vendar so nam poslali odgovor, da trenutno nimajo nič primernega. Dorica Makuc namreč za časa življenja ni dobila ustreznega priznanja Mestne občine Nova Gorica.

Dorica Makuc je bila tako članica Društva za ohranjenje kulturne dediščine aleksandrink kot tudi Goriškega literarnega kluba GOvoRICA, kjer je dobila spominski kotiček v knjižnici Babel na Mostovni ob drugih pokojnih članih Kluba.

Z **Lojzko Bratuž** sem se srečala ob pesniku Simonu Gregorčiču ali bolj natančno, ko smo v Krajevni skupnosti Solkan iskali primernega govorca za kulturni praznik ob 100-letnici pesnikove smrti (2006). Takrat je dr. Branko Marušič predlagal prav njo kot dobro poznavalko goriškega slavčka. In prav pesnik naju je na neki način zbližal, saj mi je s svojim odličnim poznavanjem njegovega opusa odprla marsikatero novo dimenzijo v manj znana dejstva o njegovem delu.

Ko smo se sončno pomladnega dne leta 2019 še zadnjič poslovili od Lojzke Bratuž na goriškem pokopališču in so njeno žaro položili v družinski grob, je znanka zamišljeno rekla: »Sedaj je srečna s svojimi tam zgoraj!«

Morala sem ji pritrditi, saj mi je neštetokrat potožila, kako zelo pogreša brata Andreja, ko je po njegovi smrti ostala sama v družinski hiši Bratuževih na Ulici Foscolo v Gorici.

Ob padcu meje mi je rekla: »Od tu, iz domače hiše, smo lahko gledali zvezdo na železniški postaji in nato spremljali odprtje meje ter končno ureditev Trga Evrope.«

Z mano je delila marsikateri spomin, na primer tistega, ko so pred očmi obeh otrok odpeljali mamo v tržaški zapor, pod bič zloglasnega fašističnega mučitelja Collottija.

Občasno sem se oglasila pri njej na čaju in vedno doživela izjemno topel sprejem, odpeljala me je v sprejemnico, opremljeno z meščanskim pohištvom in s portretom očeta Lojzeta Bratuža.

Tragična usoda njenega očeta, nadarjenega mladega človeka in glasbi zapisanega umetnika, ki je postal žrtev političnega nasilja v času, ko še ni bilo vojne (1937), je zaznamovala Lojzkino družino. V njej ni bilo nikakršnih zamer, niti obtožbe proti ljudem, ki so podivjali v času totalitarizma – fašizma, da so v imenu neke »ideje« izvajali zločine in nasilje, ne da bi se čutili vezane na človeške, še manj na božje zakone. Svojo bolečino je pesnica Ljubka Šorli izlila v pesnitvi *Venec spominčic možu na grob*, v magistralu je združila naslednje verze:

Upehana od bojev sem jokala –
življenja ni mi strla moč grozeča:
uporno sem viharjem kljubovala.

Običajno je imela na mizi rokopis, ki ga je hitro pospravila, včasih pa me je prosila za droben nasvet, ko se je mučila z iskanjem pravih izrazov. Pogosto me je opozorila na kakšno pomembno novico ali dogodek v zamejstvu. Z aktualnim dogajanjem je bila na tekočem in vedno mi je telefonirala (na stacionarni domači telefon), če sem bila

kdaj omenjena v tisku, ob izidu kakšne moje knjige ali pa literarne nagrade. Bila je zelo pozorna.

Upam in želim, da bodo prizadevanja, da se hiša Bratuževih ohrani kot spomin na zgodbo te družine, ki simbolizira življenje Slovencev v Italiji, uspešna.

Zoltan Jan, Lojzka Bratuž in Darinka Kozinc

Literarna zgodovinarka, jezikoslovka in kulturna delavka Lojzka Bratuž se je rodila leta 1934 v Gorici učiteljici in pesnici Ljubki Šorli in pedagoškemu delavcu, zborovodji ter glasbeniku Lojzetu Bratužu.

Osnovno šolo je obiskovala v Gorici in Tolminu. Med drugo svetovno vojno se je družina zaradi fašističnega preganjanja umaknila v Tolmin, v materin rojstni kraj. Maturo je opravila na klasičnem liceju v Gorici in v letu 1967 je z diplomo iz leposlovnih ved zaključila študij na leposlovni fakulteti v Trstu.

Poučevala je na različnih slovenskih šolah v Gorici in njeni okolici, slovensko književnost pa je predavala na fakulteti za tuje jezike in književnosti v Vidmu. Bila je dejavna na številnih strokovnih in znanstvenih srečanjih, slavističnih kongresih, simpozijih Slovenske teološke akademije v Rimu, simpozijih SAZU idr. Ukvarjala se je tudi z leksikografijo.

Izšlo je sedem njenih samostojnih knjig, poleg monografij tudi več antologij in zbornikov. Bila je avtorica številnih člankov iz kulturne preteklosti Primorske, pisala je tudi o aktualnih vprašanjih. Pomembne so njene študije o slovenskih pesnikih in pripovednikih druge polovice 19. stoletja in starih zapisih v slovenščini na Goriškem ter raziskave o mestu goriških literatov v slovenski literarni zgodovini.

Njene objave so tudi v številnih italijanskih strokovnih publikacijah.

Bila je zelo dejavna pri številnih organizacijah Slovencev v Italiji, tudi kot organizatorka pevskih, strokovnih in drugih kulturnih prireditev.

Za časa življenja je za svoje delo prejela več priznanj: leta 1998 je postala častna članica Slavističnega društva Slovenije, leta 2000 je prejela papeško odlikovanje Pro Ecclesia et Pontifice za prispevek na kulturnem področju in za dolgoletno delovanje v korist goriške katoliške skupnosti, leta 2004 je prejela red za zasluge pri uveljavljanju, razvijanju in širjenju slovenske kulture in jezika v Italiji ter za znanstveno-strokovno delo, Republika Italija jo je 2007 odlikovala z imenovanjem v naziv *Commendatore*, leta 2010 je v Trstu prejela nagrado Vstajenje, leta 2013 je postala častna občanka Nove Gorice in na gradu Kromberk smo pripravili njej v čast poseben večer.

Goriški prostor sta zapustili dve žlahtni meščanki Gorice, toda njuna zapuščina Slovencem je bogata. Ta naš prostor, ki je bil in je zaznamovan prav na poseben način (česar v matični domovini ne razumejo najbolje) – skozi tragiko prve in druge svetovne vojne, z ločitvijo Slovencev, sorodnikov, prijateljev … z neprodušno mejo, njenim razpiranjem ter končno s samostojno Slovenijo – se sedaj srečuje z vsemi problemi in izzivi sodobnega sveta. Obe, tako Dorica Makuc kot Lojzka Bratuž, sta ta »vetrni« prostor doživljali vsaka na svoj način in skozi usodo svojih družin, senzibilno zaznavali ljudi in dogodke in obe sta bili neutrudni raziskovalki, Dorica Makuc kot novinarka, Lojzka Bratuž kot znanstvenica.

Slovenci v obeh državah, v Sloveniji in Italiji, jima moramo biti globoko hvaležni za ves njun trud in delo ter zlasti zavezanost slovenstvu, našemu jeziku in našim ljudem.

SLIKAR VLADIMIR MAKUC
ZAPRISEŽEN KRASU IN ISTRI

Mojca Polona Vaupotič

»Moj čoln se je dotaknil nečesa v globini.
Nič se ni zgodilo.
Zvok, tišina, valovi.
Nič se ni zgodilo?
Morda pa se je zgodilo vse, in jaz sedim na sredi svojega novega življenja«.

(Juan Ramon Jimanez, nobelovec)

V mesecu juniju je bila v dolenjskem umetnostnem hramu Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki otvoritev skrbno pripravljene retrospektivne razstave likovnih del Vladimirja Makuca. Kustos razstave Miha Colner je ob dogodku povedal, da gre pri razstavi za obsežen opus delovanja enega najbolj ikoničnih likovnikov na Slovenskem. Razstava temelji na obsežni donaciji umetnikovih del, ki obsega 53 grafičnih listov iz obdobja med letoma 1957 in 1999 ter kronološko prikazuje razvoj njegove ustvarjalne prakse. Čeprav je bil Makuc znan kot mojster grafične umetnosti, so na razstavi prikazane različne razvojne faze njegove izrazito interdisciplinarne prakse, ki sega tudi na področje risbe, slikarstva, kiparstva, keramike in raznih drugih hibridnih tehnik. Makuc je namreč nenehno raziskoval in spreminjal tok svojega avtorskega izraza. Kustos Colnel še pravi, da so z retrospektivno razstavo tako dobili celovit vpogled v umetnikovo plodovito življenjsko ustvarjanje.

Vladimir Makuc je bil rojen leta 1925 v Solkanu pri Gorici. Po šolanju na goriškem učiteljišču je odšel med partizane, po vojni pa je končal Akademijo upodabljajočih umetnosti v Ljubljani in nato

Levo: Slikar Vladimir Makuc

Spodaj: ob odprtju razstave

(Fotografije: Kaja Sejko, Vladimir Makuc, Google)

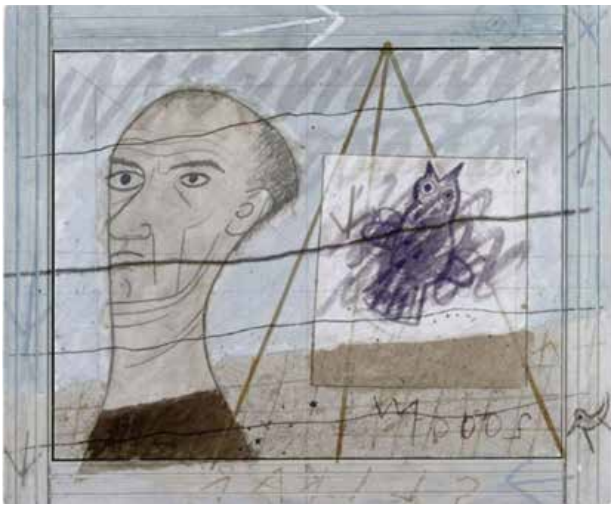

Zgoraj: Lastna podoba; Kraška vas; Pokrajina z gnezdom

Desno spodaj: Pokrajina

še Šolo za umetno obrt. Njegov mentor je bil t. i. barvni realist Zoran Didek. Takratni aktualni barvni realizem je bil slikarski trend, prihajal je iz Francije, natančneje iz Pariza, in je bil naslednik impresionizma.

Leta 1956 je Makuc končal še specialko za restavratorstvo in konservatorstvo. Po štirih letih je odšel še študijsko pot k Johnnyju Friedlaenderju v Pariz, kjer je ustvarjal predvsem lesoreze, jedkanice in akvatinte. Pri Friedlaenderju so se srečevali umetniki z vsega sveta, od Evropejcev do Japoncev in Južnoafričanov, ki so se med sabo spoznavali ter pridobivali koristne efektivne izkušnje. Po vrnitvi iz Pariza je bil Makuc v svojem bivalnem okolju povsem predan motivom Krasa in Istre. V svojih grafičnih in nato še v nekaterih ostalih tehnikah je venomer iskal osebni in poetični odgovor na izzive modernizma. Njegova dela so bila zmeraj zelo angažirana in univerzalna, saj je bil že po naravi velik praktik.

Njegovi umetniški kolegi so ga spoznali, že preden je pričel delovati samostojno, po njegovih restavratorskih delih. Bil je odličen risar, zato je delal kot kopist srednjeveških fresk (1949–1963) ter opremljal naslovnice knjig. Nekatere njegove kopije še vedno hrani Narodna galerija v Ljubljani. Makučeva restavratorska pot se je začela v Hrastovljah, v 500 let stari cerkvi sv. Trojice, kjer je sakralni prostor bogato poslikan z biblicnimi prizori, ki pokrivajo obe steni svetišča. Tam je takrat mladi umetnik Vladimir

Makuc pomagal pri restavriranju fresk in izdeloval njihove natančne kopije. Po letu 1963 pa je odšel na lastno umetniško pot in deloval kot samostojni umetnik.

V 60-ih letih je grafika postala še posebej aktualna, zato so v Ljubljani ustanovili grafično šolo, ki je označevala predvsem umetnike generacije, kateri je pripadal tudi Vladimir Makuc. Posebnost njegove grafike je prav v tem, da nikoli ni bila gladka, temveč venomer vidno reliefna. V njegovem začetnem obdobju so njegova dela delovala precej arhaično in temno. Njegovi protagonisti so sicer vedno realistični, a tu in tam nas vendarle navdihujejo z abstraktnim. S tem je umetnik asociativno in simbolno že izražal nov čas, ki je kazal na sodobno umetnost, medtem ko se sam nikoli ni podal v abstraktni slikarski slog.

Od zgoraj dol: Ptice; Ptiči; Ptica 1

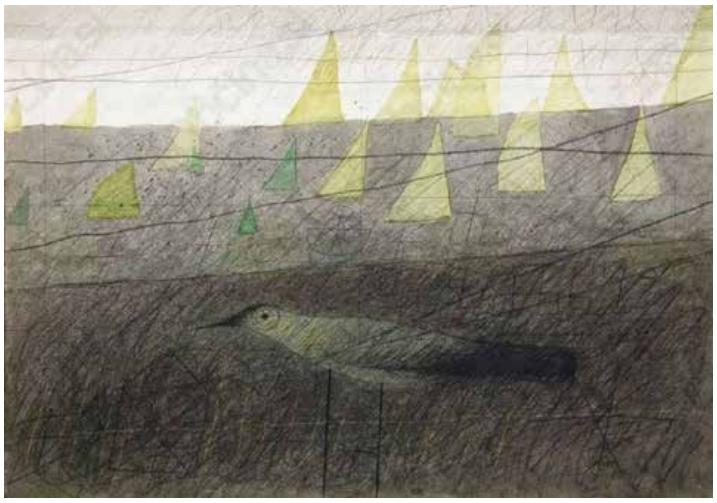

Kako je torej mogoče pojasniti izrazno moč ter govorico Makučevih del? So stvari, ki jih človek nosi v sebi vse življenje. Makuca je privlačilo vedno tisto, kar izginja – Kras in Istra, od koder je prihajal, čeprav se je že pri dvajsetih letih preselil v Ljubljano. Arhaičnost, kjer so vzklile njegove korenine, ga je vedno privlačila. Vsako izmed Makučevih del izraža aspiracijo primorskega ali sredozemskega sveta v najširšem smislu. Ob interpretaciji njegovih del nas marsikdaj obide vonj po bližini morja, ki nam vzbudi občutek nezavednega spomina po nečem nekoč že videnem. Te asociacije nosijo v sebi pridih stiliziranih form, ki oznanjajo spomin na prvotno obujeno kraško idilično pastoralo. Izstopa njegova predaja gibanju narave, etru, plavajočemu na površini papirja. Barvilo zato meša z drobci peska in školjk ali pa reliefnost slike poudari z vključitvijo cele školjke. Z uporabo lastnih izraznih tehnik in celo z iznajdbo novih je v svoje ustvarjanje vnesel vrhunske stvaritve in ob tem obudil starodavno srž v ozračju rodne zemlje, ne zgolj z ilustrativnim prijemom in preslikavanjem njemu ljubih površin, temveč celotnega temperamenta svojega sveta. Ti poudarjeni prehodi med notranjim in zunanjim izražanjem jasno prikazujejo simbiozo in estetiko njegovih ikonografskih vsebin. Makuc je vzor védenja čutnega človeka, ki pripada toku vode, preletavanju ptic, upodobitvam petelinov in volov.

A čemu se pri večini njegovih slik pojavljata omenjeni živali? Vol deluje povsem nasprotno od ptice; je zemeljska žival, je težak, okoren in masiven. V Makučevem primeru gre skoraj zagotovo

za istrske vole ali buškarine, s katerimi se je ves čas srečeval na Krasu in v Istri, ko je opravljal svoja terenska dela. Očitno so mu pustili močan pečat in ostali za vedno v njegovem spominu. Ptica pa je povsem nekaj nasprotnega; predstavlja svobodo, prostost ali celo kozmičnost. Tako je na svojih platnih združeval oba motiva, ki sta se venomer izmenjavala.

V 70-ih letih so postala Makučeva delo zelo geometrična. Pogosto je vključeval zobata kolesca, strojna kolesca ter urne mehanizme. Ne vemo sicer, kaj ga je privedlo do te specifike, vendar je mogoče sklepati, da je k spremembi botrovala tedanja Jugoslavija, ki je fizično precej napredovala. V tedanji Ljubljani so izvedli veliko število gradbenih projektov, kot so večje zgradbe, nakupovalni centri pa tudi televizor se je pojavil že v slehernem stanovanju. S tem pa se je v Sloveniji in bivši Jugoslaviji pričelo obdobje modernega sveta.

Zgoraj z leve: Žena z vencem; Rdeče sonce; Soline s pokojnikom

Vladimir Makuc je še v 80-ih letih ohranjal svojo umetniško prakso, čeprav so se časi v umetnosti zelo spremenili. Svoje ustvarjanje je samo še nadgradil z objekti iz porcelana, skulpturami, slikal je na platno ali na lesonitne plošče, eksperimentiral je s kolažem, akrilom, a še vedno z enakimi motivi kot prej. Mnogi umetniki začnejo v svoji zaključni fazi ustvarjati precej neobremenjeno in svobodno, saj se jim ni več potrebno dokazovati širšemu okolju. In Makuc je eden izmed njih. Po letu 2010 je še izdelal nekaj kozmičnih motivov in nekateri so v prispodobah vzeti celo iz hrastoveljske cerkve. Njegova življenjska luč je usahnila leta 2016 v rodnem kraju.

Levo: Vas;

desno: Pokrajina z volom

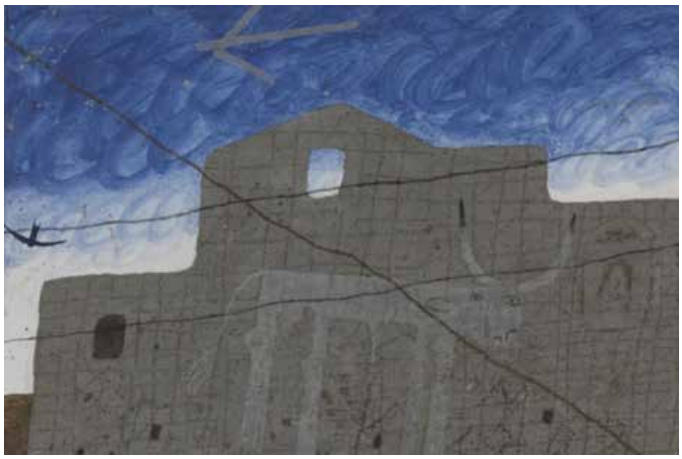

Glasba nas bogati, povezuje, združuje in se oglaša čisto povsod …

GLASBENIK, PEDAGOG IN SKLADATELJ VIKTOR ŠONC (1877–1964)

Franc Križnar

Skladatelj, glasbeni pedagog in pevovodja Viktor Šonc se je rodil 29. oktobra 1877 v »Kosovelovem« Tomaju na Krasu. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju (1884–88), normalko pa v letih 1888–92 v Gorici in se zasebno pripravil za izpite za gimnazijo. V glasbo ga je uvedel oče, trgovec, ki je opravljal tudi delo organista v tamkajšnji župnijski cerkvi sv. Petra in Pavla, kot samouk pa je igral flavto. V številni domači družini so vsi muzicirali in igrali flavto, orgle, gosli/violino, citre, med drugim tudi v inštrumentalnem oktetu.

Viktor je 16-leten že zložil prvo nagrobnico za mešani zbor, peli so jo leta 1883 na pogrebu njegove babice. S pomočjo starejšega brata Henrika mu je uspelo, da je v letih 1901–04 študiral kompozicijo na praškem Glasbenem konservatoriju, kjer so mu bili učitelji češki zborovski dirigent in skladatelj Karel Knittel, K. Steckel in nenazadnje še slovita skladatelja Antonin Dvořák in Vítězslav Novák. Absolviral je kompozicijski in dirigentski oddelek. Vmes in še potem (1903–07) pa je študiral solopetje v zasebni šoli M. K. Wallersteina, po njegovi smrti pa solopetje in klavir pri literatu in skladatelju Augustu von Kotzebueju v Dresdnu v Nemčiji (1907–09).

Ko se je leta 1909 vrnil domov, zanj med Ljubljano in Trstom ni bilo delovnega mesta navkljub temu, da je bil poleg Emila Komela glasbeno daleč najbolj izobraženi glasbenik pri nas nasploh in z njim skupaj edini z visokošolsko glasbeno izobrazbo na Primorskem. Zato se je odpravil v Sarajevo in bil v letih 1909–11 vodja glasbenega in pevskega društva Trebević. Tam je obenem odprl še zasebno glasbeno šolo in na njej poučeval. Poklicali so ga v Trst, kjer je že v tretjem šolskem letu postal ravnatelj Glasbene matice in to delo opravljal od 1. 11. 1911 do 26. 2. 1927, (z izjemo med letoma 1918–19). Šonc je poleg ravnateljevanja učil glasbeno teorijo, klavir, solopetje, vodil je mladinski pevski zbor in godalni orkester. Ustanovil je moški vokalni kvartet, v katerem je tudi sam pel, in v Trstu vodil še ilegalni pevovodski tečaj. Leta 1912 je Šonc ustanovil društveni dijaški mladinski zbor. Na poletnem dvomesečnem tečaju solopetja se je leta 1913 izpopolnjeval kot izboren baritonist v Weimarju (pri nemškem baritonistu, wagnerjancu Karlu Scheidemantlu). Tu je absolviral pedagoški tečaj dirigiranja.

Šonc je imel številne dobro vzgojene učence, med drugim svojo bodočo ženo

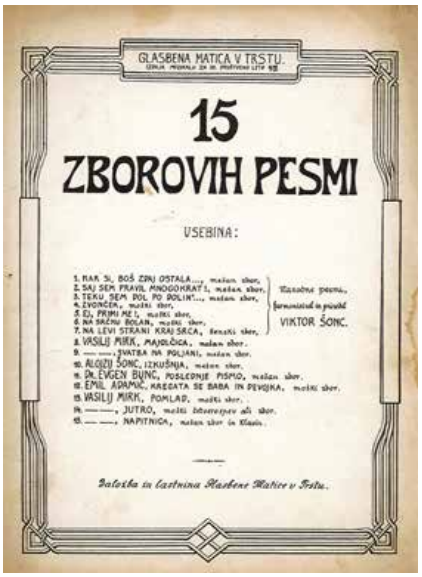

Mladi Viktor Šonc v risbi Saše Šantla (Ljubljana, pred 1936) in naslovnica 15 zborovskih pesmi, med njimi je kar 8 Šončevih (GM Trst, 1920/21).

Na naslednji strani: Viktor Šonc, priredba slovenske ljudske (za mešani zbor a cappella) Kar si, boš zdaj ostala …

Zorico Pegan, s katero se je leta 1922 poročil. V letih 1924–25 je bil na pobudo Glasbene matice in Prosvete organiziran pevovodski tečaj. Strokovno vodstvo le-tega je bilo poverjeno prav Šoncu. Pripravil je predmetnik. Ta je zaradi obsežne snovi predvideval štiri letnike, kar pomeni, da je bila v načrtu čisto prava pevovodska šola. Leta 1924 so hoteli organizirati še orglarsko šolo, pa je zaradi gmotnih razlogov načrt propadel.

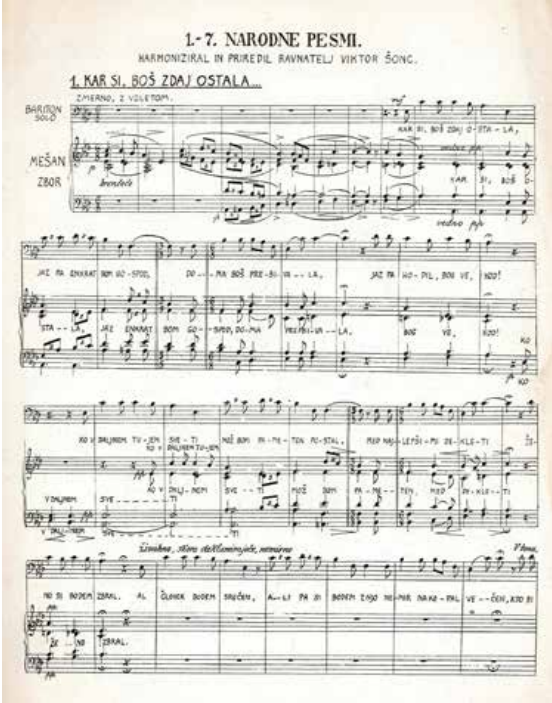

Med vojno (1914–18) je bil Šonc v ujetništvu, potem pa se je spet z vso vnemo trdoživega Kraševca lotil dela v šoli. A razmere so se temeljito spremenile. Normalno delovanje šole je usodno prekinil požig tržaškega Narodnega doma (13. 7. 1920). V skromnih razmerah so sicer nadaljevali z glasbenim izobraževanjem, a ne za dolgo. Leta 1927 je ravnatelj Šonc zaradi tržaške in italijanske fašistične oblasti ter šolske reforme Giovannija Gentileja zapustil *šolo Glasbene matice* in Trst ter se odselil v Jugoslavijo. Zaradi prepovedi pouka v slovenščini je s tem prenehala delovati tudi *šola* Glasbene matice v Trstu, saj je med drugim izgubila državno podporo, ki jo je uživala vse od leta 1912 hkrati z odlokom o pravici javnega poučevanja.

Šonc je odšel v Sremsko Mitrovico v Srbiji in tam prevzel vodenje zbora, ki ga je imelo Srpsko pevačko crkveno društvo, v naslednjem letu 1927–28 pa je bil v Somboru eno leto vodja Srpske crkvene pevačke družine. Leta 1929 se je z ženo Zorico vrnil v Ljubljano, kjer sta dobila mesti profesorjev v *šoli* Glasbene matice in delno na državnem konservatoriju. Tam je učil klavir, glasbeno teorijo in po letu 1948 še mladinsko petje, kajti *šola G*lasbene matice v Ljubljani je delovala tudi v času 2. svetovne vojne. Po letu 1945 do upokojitve 31. 12. 1958, torej do visoke starosti (bilo mu je 81 let!), je učil v Glasbeni šoli Ljubljana Center. Umrl je v Ljubljani, zadet od srčne kapi, 1. septembra 1964, pokopan je na Viču. Povsod, kjer je deloval – in tega ni bilo malo –, sta izstopali njegova priljubljenost in očitna srčna dobrota. Užival je vsesplošno spoštovanje.

Kljub temu da je bil Šončev (po)ustvarjalni opus nenehno in vseskozi poučevanje, torej pedagogika in dirigiranje, je tudi ustvarjal: komponiral je in pisal, med drugim tudi kritike. Ne veliko. Najuspešnejši je bil v prirejanju slovenskih ljudskih pesmi v strogem 4-glasbenem stavku: *Kar si, boš zdaj ostala, Saj sem pravil mnogokrat, Teku sem dol po dolin* idr. (obj. 1963; mešani zbori); *Na srčku bolan* (1912). *Zvonček, Ej, primi me!* idr. (moški zbori); *Na levi strani …* (dekliški zbor, obj. 1957; ženski zbor; izdala GM v Trstu, 1920–21). Poleg tega najdemo v Šončevem opusu še skladbe: *Pokop pusta* (simf. slika za orkester), *Otroci lovijo pusta* (stavek iz suite za godalni kvartet), *Ubežni kralj* (na besedilo Frana Levstika za soliste, mešani zbor in ork.; 2.-3. nagrada na natečaju ob 60-letnici GM v Ljubljani, 1932; do izvedbe nikoli ni prišlo, čeprav sta bila v mednarodni žiriji tudi zelo ugledni osebnosti: skladatelj Josef Suk in dirigent Václav Talich), *Iškarijot* (A. Aškerc; za soliste in mešani zbor) idr. Največ je še klavirske glasbe. Pri Društvu slovenskih skladateljev v Ljubljani (ustanovljenem leta 1945), katerega član je bil tudi Šonc, je leta 1963 izšel v tisku 3-glasni mladinski zbor *Veverica* (F. Bevk) s klavirsko spremljavo (4-ročno). Pri tem delu je bil vesten, samokritičen in skromen. Vodil je še številne zbore, saj je bil zaradi svoje večplastne glasbene izobrazbe kot poklican za to: zbor slovenskih visokošolcev *Jugoslovanski akademski pevski zbor* v Pragi še v času študija; mladinski in mešani zbor Glasbene matice v Trstu; mešani zbor pravoslavne cerkve sv. Spiridiona v Trstu; po letu 1929 mladinski zbor GM v Ljubljani, s katerim je pogosto nastopal doma in na tujem. Marsikateremu izmed navedenih zborov je priključil še svojo »pevsko šolo«, kar je pomenilo zelo zgoden ali celo kar prvi tovrstni pedagoško-umetniški pristop v zborovodstvu na Slovenskem. Kritiško se je udejstvoval v Trstu pri *Edinosti* (1918–27, v dnevniku je vodil glasbeno rubriko).

Zelo majhna pa je bila percepcija in recepcija Šončevih del, saj imata med drugim arhiva *Radia SLO* šest, *Radia Trst A* pa dvanajst, torej vsega skupaj 18 posnetkov, *Radio Ognjišče* pa nič.

VSAKOMUR SVOJO POT IN POTI ZA VSAKOGAR (2. del)

Elisabetta Kovic

V prvem delu našega razmišljanja smo skušali opredeliti pojem usmerjanja v vzgojno-izobraževalnem procesu, pri čemer smo ugotovili, da je usmerjanje proces, ki spremlja ves otrokov razvoj in ga uči prevzemati odgovornost za svoja dejanja in izbire. Zlasti smo se zaustavili pri viziji zdravnika, psihologa, ustanovitelja univerze La Cattolica v Milanu, frančiškanskega patra Agostina Gemellija (1878–1959), po katerem je usmerjanje dejavnost, ki pomaga človeku odkriti svojo ***poklicanost***.

Izhodišče drugega dela razmišljanja o usmerjanju so stališča profesorja na univerzi v Bergamu in teoretika personalistične pedagogike Giuseppeja Bertagne (1951). Bertagna je bil vodja državne delovne skupine, ki je v italijanskem šolskem sistemu spremenila didaktične programe v kurikularne smernice. Za Bertagno je načelo personalizma v vzgoji in izobraževanju strateškega pomena.[1] Prav tako je zanj strateškega pomena prehod iz koncepta »poučevanja« (insegnamento) h konceptu »učenja« (apprendimento). Po njegovem mnenju mora didaktika sloneti na avtentičnih nalogah, ki vključujejo neposredno aktivno izkušnjo učencev. Pri njih vsakdo razpolaga z znanjem in izkušnjami, ki jih lahko nadgradi, ter s sredstvi, ki jih lahko uporablja za učinkovito reševanje predlagane naloge.

S personalizmom je tesno povezan tudi Gardnerjev ***model raznoterih človekovih sposobnosti***, ki širi drugačno pojmovanje inteligentnosti. Howard Gardner namreč trdi, da je v svoji evoluciji človek razvil več različnih vrst inteligenc. Uspelo mu jih je identificirati sedem: jezikovno, logično-matematično, prostorsko, glasbeno, telesno-gibalno, medosebno (interpersonalno) in osebno (intrapersonalno). Pozneje je tem inteligencam dodal še dve, naturalistično in duhovno. Poznavanje teh inteligenc omogoča učitelju, da ugotavlja in pomaga učencem, kako »skozi različna vrata« doseči iste učne cilje. To preposto povedano pomeni, da če nisi uspešen, denimo v matematiki, boš prav gotovo uspešen kje drugje. Dovolj je poiskati lastno zmožnost/inteligenco. V tem kontekstu je usmerjanje proces, ki spodbuja osebnostne kompetence. Razvija se v teku vse šolske poti, in ne samo ob koncu tretjega razreda nižje srednje šole. Spodbujati mora učenca k svobodi in odgovornosti, da si samostojno začrta svojo življenjsko pot. Kurirularni predmeti so v tem kontekstu orodje za zorenje in razvoj osebnih kompetec v prečnem, tranzverzalnem smislu.

»Učitelj mora spodbujati učenca k svobodi in odgovornosti, da si samostojno začrta svojo življenjsko pot.«

[1] G. Bertagna, Valutare tutti, valutare ciascuno, Editrice La Scuola, Brescia 2004, stran 41.

Kako pa lahko učitelj vsakega otroka pripelje do lastne poti? Kakšne korake morata učitelj in učenec opraviti v učnem procesu? Kako prepoznamo premike in spremembe v šoli? Šola je učeča se skupnost in vsi, odrasli in otroci, smo učenci vse življenje. Prav za vse, odrasle in otroke, učitelje in učence, veljajo iste ključne zakonitosti uspešnega učenja. Večkrat namreč odrasli pozabljamo, da smo tudi mi nekoč bili učenci. Da je učenec uspešen, potrebuje najprej miselno spodbudo, psihološko varno in sproščujoče vzdušje med učnim procesom, pohvalo konstruktivnega truda in prepoznanega napredka ter kakovostno povratno informacijo. Za podpiranje učencev na poti do uspeha pa mora učitelj razumeti in upoštevati, da učenci za doseganje učnih ciljev potrebujejo čas in da je za uspešno učenje potrebno sodelovanje, ne pa tekmovanje.

Vsem nam je zdavnaj jasno, da je v sodobni šoli pouk, ki je naravnan izključno frontalno, katastrofa. Izzivi so v sodobni šoli drugi! Učitelj ima nalogo, da razvija metakognitivne spretnosti učencev oz. da ozavešča proces učenčevega lastnega učenja, kar vodi v dvig motivacije in odgovornosti. Ni več dovolj, da učitelj ve, kaj mora narediti in kam mora svoje učence pripeljati. Resnica je v sodobni šoli drugačna! Učitelj mora naravnati pouk na aktivnosti učencev in zbirati podatke o njihovem napredku. »Umakniti« se mora in prepustiti, da so oni aktivni člani in dejavniki učnega procesa. Izključno frontalno naravnan pouk ne omogoča učitelju, da bi spoznaval otroke/učence/dijake, med njim in učenci ni prave interakcije, saj se učitelj omeji na to, da učence opazuje. Ko na primer učitelj sam v celoti izpelje učno uro, ne ponudi učencem možnosti za samoiniciativnost, ampak jih pravzaprav oropa znanja. Sodobna, vključujoča šola zahteva, da je učitelj v koraku s časom, da pri pouku razvija sodelovanje, kreativnost, samoiniciativnost. V prvi vrsti je torej v šoli potrebna ***sprememba učitelja.***

Sprememba pa je možna predvsem z raziskovanjem lastne prakse. Potrebna je samorefleksija za posameznikov profesionalni razvoj, za premostitev strahu pred spremembami, potrebni so razmislek o lastnem profesionalnem delovanju in učenju, spoznavanje sebe z različnih perspektiv, analiza lastnih ravnanj, doživljanja, učinkov lastnih dejanj in vzrokov, ki so do tega privedli, in seveda ozaveščanje vrednot in prepričanj, ki so v ozadju razmišljanja. Učitelj, ki kritično razmišlja, se bo brez težav znal umakniti ter primerno preložiti odgovornost na otroka/učenca/dijaka in ga preleviti v samostojnega in odgovornega državljana. Učitelj mora razumevati in upoštevati posameznega otroka, formativno spremljati njegov razvoj. Biti mora v oporo in podporo pri razvijanju spodbudnega učnega okolja in inkluzivne prakse ter seveda odkrivati in spodbujati vse otrokove potenciale. Poiskati mora načine, kako povečati učenčevo notranjo motivacijo za učenje, in spremljati vsakega posameznika, da dvigne svojo raven znanja. Imeti mora empatijo do otroka, vedeti, da vsi otroci sicer ne zmorejo vsega, da pa si vsi otroci želijo biti uspešni. Vsak otrok lahko napreduje po svojih zmožnostih in sposobnostih, predvsem pa je tudi otrok lahko »učitelj« svojim sošolcem.

Številni avtorji (npr. Heargreaves in Fullan) soglašajo in mednarodne raziskave (npr. OECD 2007) potrjujejo, da je od vseh dejavnikov, ki vplivajo na učenčevo učenje in na njegove dosežke, v šoli najpomembnejši ***kakovosten učitelj*** in da kakovost izobraževalnega sistema ne more preseči kakovosti učiteljev.

Usmerjanje vodi torej v formativno prakso, ki ob spoštovanju različnosti vsakogar omogoča vsem enake možnosti. Gre za trajnostno in prečno vzgojno obliko, ki zaobjema vse stopnje in vse vrste šol ter tudi vse predmete in je sestavni del vzgojno-izobraževalnega procesa. Spremlja in podpira vse dejavnosti, ki pripomorejo k zorenju posameznika, da se svobodno, samostojno in odgovorno upravlja. Usmerjanje je v bistvu strategija za osebnostni razvoj in je zato dinamičen proces, ki predvideva učinkovito upravljanje, pripravo in zmožnost samonadzora in samonačrtovanja v različnih življenjskih obdobjih.

Beseda usmerjanje je sicer precej splošen pojem. V povezavi s šolsko prakso jo je potrebno točno opredeliti, saj lahko gre za usmerjanje v sami šoli ali ob koncu šolskega ciklusa, za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ali za preprečevanje osipa, za preusmeritev ali za reintegracijo mladih in odraslih v izobraževalne in delovne poti. Že pater Gemelli je predvidel, da je potrebno obravnavati vsakogar posebej, tako talentirane mladostnike kot tiste s posebnimi potrebami. Da bi mlademu človeku dejansko pomagali pri odločitvi, da se bo lahko profesionalno oblikoval, mora biti usmerjanje sposobno prilagoditi prakso tako, da je skladna z njegovimi potrebami in značilnostmi.

(se nadaljuje)

SLOVENSKA LIPA – ZAMETKI PRVE SLOVENSKE VALUTE

Mitja Petaros

Lansko leto smo praznovali 30-letnico samostojnosti Republike Slovenije. Vsaka moderna država ima tudi lastni denar, in predno je vlada Republike Slovenije z zakonom določila, kakšna naj bosta slovenska valuta in denar, se je med pripravljanjem na osamosvojitev marsikdo zanimal tudi za to področje. Najbolj znan je projekt slovenske lipe, ki naj bi postala prva slovenska valuta.

Zanimivega projekta se je lotil dr. Bogdan Oblak, imenovan Hamurabi (1947–1999, Ljubljana), že 15. maja 1989. Bogdan Oblak je bil po spominih svojih sošolcev izjemno nadarjen fant, ki pa je bil posebnega značaja, saj ni poznal srednje poti: določene stvari je sprejel ali popolnoma odklanjal, tako da mu tudi strpnost ni bila najbližja. Bil je genij, ki pa so ga vrstniki in profesorji večkrat s težavo razumeli – baje da so mu vzdevek Hamurabi dodelili kar sošolci, a se ga je tako oprijel, da ga je sam uporabljal kot psevdonim. Po opravljeni Vegovi – tedanji Tehniški šoli za elektrotehniško stroko v Ljubljani – je diplomiral iz računalništva na Fakulteti za elektrotehniko, dokončal magistrski študij, istočasno objavljal dela s področja električnega spodbujanja živčevja, nato pa doktoriral iz nevrofiziologije. Zaposlil se je v UKC Ljubljana in nekaj časa živel in delal v ZDA kot zelo cenjen strokovnjak.

Decembra leta 1989 je v domovini s somišljeniki ustanovil podjetje za informatiko, finance in trgovino Lipa Holding d.o.o.; njegovi ustanovitelji so sprejeli sklep o imenu nove bodoče slovenske valute, to je lipe. Namen podjetja je bil pripraviti in uvesti prvo slovensko valuto, ki bi bila imuna na inflacijo. Tedaj je namreč jugoslovanski dinar izredno hitro izgubljal svojo vrednost, posredno so plače delavcev in državljanov iz dneva v dan veljale manj, kar je vplivalo na kupno moč. Dr. Oblak je objavljal svoje kolumne ekonomske vsebine v ljubljanskem tedniku *Mladina* (a tudi v *Novem tedniku* iz Celja in še marsikje) in razlagal svoje videnje ekonomije brez inflacije, v kateri bi Narodna banka tiskala denar, ki bi bil vreden natanko toliko, kolikor bi bilo mogoče z njim kupiti. Marsikateremu ekonomistu se je taka rešitev dozdevala utopična in neizvedljiva, v tistih nemirnih in negotovih časih pa

Levo: Bogdan Oblak, imenovan Hamurabi (spletna slika)

je marsikdo z zanimanjem sledil pobudam podjetja Lipa Holding. Vrednost lipe je bila vezana na prodajne cene nekaterih vsakdanjih dobrin, tako da se je valuta določala na osnovi seznama mesečnih cen. Inflacija je bila tedaj v Jugoslaviji neznosna in v podjetju Lipa Holding so najprej pripravili in tiskali bankovec vrednosti 1 lipe, ki je celo nosil naziv Banke Slovenija, čeprav je bila to privatna izdaja. V Gorenjski tiskarni v Kranju so najprej natisnili 10.000 bankovcev vrednosti 1 lipe. Dr. Oblak je medtem zbiral jugoslovanske dinarske kovance, saj je bila njihova kovina več vredna od nakovane nominalne vrednosti novcev, tako so si pri podjetju Lipa Holding ustvarjali določeno vrednost v kovinah (baker, nikelj in medenina), saj se je kovancev nabiralo za več ton teže (ki jih je Oblak hranil kar v svoji kleti, na Roškovi 21 v Ljubljani). V obtoku so se v Ljubljani pojavili prvi bankovci lipe 31. marca 1990, saj je podjetje sklenilo pogodbe z več kot 80 partnerji (med njimi tudi s časopisnim podjetjem Mladina in celo z občino Ljubljana Center), ki so zagotovili, da bodo sprejemali novo privatno denarno sredstvo. Tako so slovensko lipo sprejemali kot plačilo v nekaterih ljubljanskih lokalih in trgovinah, baje da je skoraj 300 obratov sprejemalo to alternativno denarno sredstvo. Mesečni tečaj lipe so objavljali tudi nekateri časopisi, 23. maja 1990 je bila npr. vrednost 1 lipe 49,02 dinarja. Podjetje Lipa holding je izdajalo tudi lastne obveznice, valuta izplačila je bila seveda lipa. Predvidena je bila cela serija bankovcev, a so bili v letu 1990 izdani le bankovci za eno lipo, medeninasti kovanci vrednosti 1 vinarja in kovanci za 0,002 lipe ter nekaj poskusnih kosov kovancev za 10 lip v zlatu, srebru, bronu in medenini. Ob razglasitvi deklaracije o suverenosti Republike Slovenije so pri podjetju Lipa Holding izdali srebrnik za 1 lipo in zlatnik za 50 lip, ki ju je skovala Zlatarna Celje.

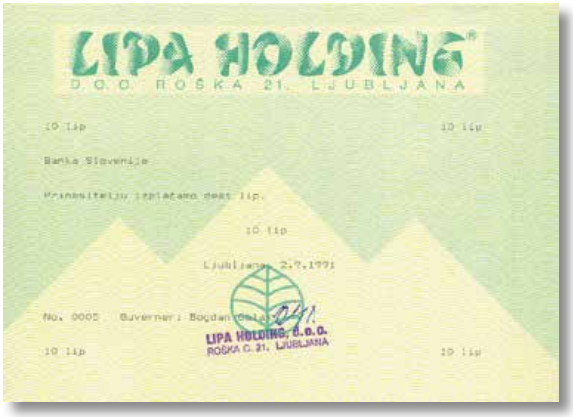

Republika Slovenija seveda ni stala križem rok in je v tajnosti pripravljala svojo novo lastno valuto, ki jo je lahko po izteku brionske deklaracije uvedla 8. oktobra 1991, ko so odgovorni izročili v obtok vrednostne bone in so za novi slovenski denar izbrali ime tolar. Pri podjetju Lipa Holding so si prizadevali, da bi Republika Slovenija odkupila njihov projekt, a so bila vsa pogajanja neuspešna. Nekatere kovance lipe so izdajali celo do leta 1992, kot na primer tistega za 0,02 lipe (imel je nakovan slovenski kozolec), za izdelavo katerega so uporabili jugoslovanski medeninasti dinarski kovanec

vrednosti 10 para. Polagoma je projekt zamrl in je podjetje Lipa Holding šlo v stečaj. Zanimivo je, da so se takega projekta prestrašili celo v Beogradu in mu je baje sledila celo služba državne varnosti v Jugoslaviji (UDBA in KOS). Pri Banki Slovenije so leta 1992 s pismom, ki ga je podpisal tedanji direktor za gotovinsko poslovanje Janez Majce, opozorili Numizmatično društvo Slovenije (s katerim ima Banka Slovenije dobre odnose in utečeno sodelovanje), da »lipa ni bila nikoli uradni slovenski denar in je zato v to kategorijo ni mogoče uvrščati«. Tudi ponovno kovanje denarja neke države je neumestno, saj gre za nepooblaščeno zlorabo legalnih kovancev, kar je nedopusten napad na določeno valuto (in bi se lahko torej taka neprimerna praksa razširila na druga uradna denarna sredstva). Banka Slovenije se je torej dokončno negativno opredelila do takega »privatnega denarnega sredstva«. Kot zanimivost pa bi vseeno opisali bankovce in kovance slovenske lipe.

Risbe za morebitne bodoče bankovce slovenske lipe je prispeval umetnik Klemen Rodman (rojen leta 1960, iz Radovljice). Edini bankovec, ki je bil natisnjen v velikem številu (in so ga nekateri uporabljali), je imel vrednost 1 lipe: na prvi strani je na desni narisan Prešernov portret (povzet je po najbolj znani Prešernovi upodobitvi na oljnati sliki, ki jo je leta 1850 izdelal slikar Franz von Kurz zum Thurn und Goldenstein in jo hranijo v Gorenjskem muzeju v Kranju), na levi strani bankovca je cvetoča lipa, na sredini pa knežji kamen, vrednost bankovca (1 LIPA) in ob spodnjem robu napis Banka Slovenije. Na hrbtni strani je na sredini upodobljena maketa stavbe za slovenski parlament (Katedrala svobode arhitekta Jožeta Plečnika, ki je niso nikoli uresničili), ob levem in desnem vogalu pa sta spet motiva knežjega kamna in cvetoče lipe. Baje, da so v tiskarni Gorenjski tisk (v Kranju) najprej natisnili 10.000 takih bankovcev in so jih kasneje še dotiskali. Klemen Rodman je pripravil tudi osnutke za celo serijo bankovcev »bodočega slovenskega denarja«, ki bi bili tudi dokaj nenavadni, saj so bile podobe pomembnih slovenskih mož neobičajno navpično narisane. Na bankovcu vrednosti pol lipe je bil predviden portret Antona Janše, na bankovcu za 1 lipo Primož Trubar, 2 lipi naj bi krasil Jakob Gallus Petelin, 5 lip bi bogatil portret Janeza Vajkarda Valvasorja, 10 lip Jurij Vega, 20 lip Anton Martin Slomšek, 50 lip Jože Plečnik in 100 lip portret Franceta Prešerna. Serije bankovcev pa niso nikoli uresničili. Pri projektu Lipa Holding so predvideli tudi kovanje novcev, za katere je osnutke in modele oblikoval kipar in medaljer Stane Dremelj (1906, Vrhnika – 1992, Radovljica). V Zlatarni Celje so baje nakovali nekaj tisoč srebrnikov vrednosti 1 lipe (premer 27 mm, teža 11 g srebra 92,5 %), 20 kosov zlatnikov 10 lip in prav toliko srebrnikov iste vrednosti ter 5 kosov zlatnikov za 50 lip (premer 27 mm, teža 11g – 10 % srebra, 90 % zlata), a niso vseh izročili podjetju Lipa Holding zaradi njegove nezmožnosti plačila. Na srebrniku so na averzu napis REPUBLIKA SLOVENIJA, letnica 1990 in vrednost: velika številka »1«, pod njo pa napis LIPA, vse se prepleta na listnih žilah lipovega lista (odtisnjena je tudi žlahtnost srebrne kovine). Na polirani podlagi reverza kovancev je satinirani pesnikov portret, nad glavo napis z velikimi črkami »DR. FRANCE PREŠEREN 1800-1849« pod

doprsjem pa manjši avtorjev podpis »ST. DREMELJ«. Prešernov srebrnik in malo manjši zlatnik z istim likom so izdali, kot že rečeno, ob razglasitvi deklaracije suverenosti Republike Slovenije. Nekaj dni pred jugoslovansko agresijo na Slovenijo sta izšla tudi zlatnik za 10 lip, ki je imel Cankarjevo podobo (premer 21 mm, teža 6,5 g zlata čistine 900/1000) in nikljast kovanec za 0,02 lipe z likom čebele na lipovem listu. Spomladi leta 1992 je bil poskusno natisnjen še bankovec za eno lipo s podobo Primičeve Julije na averzu, na reverzu je bila Plečnikova katedrala svobode; zanimivo je, da ob slovenskem napisu »ENA LIPA« sta tudi napisa v manjšinskih jezikih: v italijanščini »una lipa« in madžarščini »egy lipa«. Ta izdaja pa naj bi bila bolj v promocijske namene, saj se je tedaj poskus podjetja Lipa Holding že izjalovil.

Marsikateri podatek glede projekta slovenske lipe in ideje o zasebni emisijski banki, ki naj bi ne bila obremenjena z dolgovi Narodne banke Jugoslavije in bi delovala izven obstoječega bančnega sistema, je žal izgubljen. Dr. Jozsef Mursics iz Lendave, ki je bil od začetka del te zanimive zgodbe, je svojčas odkupil vse še obstoječe gradivo in dokumentacijo tega projekta (od kranjske tiskarne Gorenjski tisk, od Zlatarne Celje, avtorske pravice akademskega slikarja Rodmana idr.) in ga hrani v svojem zasebnem muzeju v Gornjem Lakošu (v Prekmurju), kjer ima več tisoč starinskih eksponatov orodja, kmečkih predmetov in različnih posebnosti, saj je že od malih nog strastni zbiralec vsega, kar je predstavljalo življenje nekoč. Tako je julija leta 2016 ob 25. obletnici osamosvojitve Slovenije v prostorih lendavske poslovalnice Nove Ljubljanske banke Društvo zbirateljev Pomurja Lendva postavilo pregledno razstavo z najrazličnejšo dokumentacijo in risbami, slikami, negativi, šablonami, poskusnimi odtisi in drugim materialom o neuspelem projektu slovenskega denarja – slovenski lipi, ki jih hrani Jozsef Mursics. Naj tudi opozorimo zbiralce in radovedneže, ki bi radi kupili kak kovanec ali bankovec projekta Slovenske lipe, da žal krožijo po spletu mnoge ponudbe, ki so le kasnejši ponaredki, zato previdnost ni odveč. Vsekakor je zgodba o poskusu prvega čisto slovenskega denarja nenavadna in zanimiva.

MLADIKINE POLETNE NOVOSTI

Nadia Roncelli

Letošnje poletje je bilo s knjižnega vidika izredno živahno. Pri Mladiki smo priredili več raznolikih knjižnih in kulturnih dogodkov. Zadnjega dne v mesecu juniju smo predstavili novo slikanico, pesniško zbirko Barbare Gregorič Gorenc z ilustracijami Dunje Jogan Jamamaj. O delu sta spregovorili urednica Mladike Nadia Roncelli in likovna kritičarka, profesorica Jasna Merkù. Pred predstavitvijo sta avtorici imeli umetniško delavnico z otroki na dvorišču društvene gostilne v Gabrovcu pri Trstu. Naslednjega dne, 1. julija, smo na očarljivem borjaču Kraške hiše v Repnu predstavili priročnik z vajami fonološkega zavedanja V svetu glasov. Knjigo smo izdali v sozaložništvu s Slovenskim raziskovalnim inštitutom (SLORI), predstavile so jo avtorice Silva Perčič, Sonja Bukavec in Martina Ozbič. Svoj pozdrav sta podala tudi ravnatelj SLORI-ja Devan Jagodic in predsednik zadruge Naš Kras Edi Kraus, ki je sodeloval pri soorganizaciji repenskega dogodka. Predstavitev je privabila veliko obiskovalcev. Ravno tako dobro je bila obiskana goriška predstavitev priročnika, ki jo je Mladika soorganizirala skupaj s SLORI-jem ter z Narodno in študijsko knjižnico. O knjigi so v knjižničnih prostorih v Trgovskem domu spregovorili avtorici Martina Ozbič in Silva Perčič, povezovala je urednica Nadia Roncelli.

Po sledeh kraške noše na borjaču Kraške hiše v Repnu

Sredi avgusta smo spet predstavili dve novi publikaciji, in sicer kar istega dne, v petek, 19. avgusta. Na župnijskem vrtu v Nabrežini je Združenje staršev OŠ V. Ščeka v sodelovanju z našo založbo priredilo branje pravljice Lare Spinazzola na ekološko tematiko Kam je izginila zelena? Sledila je likovna delavnica, na kateri so otroci skupaj z avtorico ustvarili listnate slike. Istega dne smo na borjaču Kraške hiše v Repnu predstavili novo knjigo Marte Košuta Po sledeh kraške noše. Dogodek se je zvrstil le nekaj dni pred začetkom kraške ohceti in je bil zelo dobro obiskan. Soorganizarili smo ga z Zadrugo Naš Kras. Repenski večer je umetniško obogatil nastop ljudskih pevk Glas z Vrhov, ki jih vodi Slavica Borka Kucler ob spremljavi Vinka Mahniča na harmoniko. Mesec kasneje smo knjigo Po sledeh kraške noše predstavili tudi v Bazovskem domu v Bazovici, kjer je avtorica Marta Košuta pred leti imela tečaj šivanja narodnih noš.

Konec avgusta je v Novi Gorici potekal knjižni sejem in festival, katerega letošnja vezna nit je bila tiranija. Enaintridesetega avgusta smo v sklopu tega festivala na Delpinovi ulici, kjer smo skupaj z Goriško Mohorjevo družbo imeli stojnico, predstavili knjigo Petra Verča o Romanu Pahorju Za vse, ne zase. Predstavitve se je udeležila tudi Pahorjeva

Levo: Za vse, ne zase v Novi Gorici; spodaj: Po vodi, po suhem in počez v Peterlinovi dvorani; desno: Zgodba mojega življenja v Novem mestu (Arhiv Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto)

hčerka Sonja, dogodek pa je povezovala Mladikina urednica.

Med študijskimi dnevi Draga, ki so potekali od 2. do 4. septembra v parku Finžgarjevega doma na Općinah, je Mladika sodelovala pri kulturnem programu, in sicer pri soorganizaciji predvajanja filma o Marici Nadlišek Bartol Po sledeh fatamorgane, ki je nastal na podlagi scenarija, romana Eveline Umek o Marici Nadlišek. Roman je izšel pri Mladiki leta 2008. Na Dragi so v spomin na pisatelja Borisa Pahorja priredili pogovor s Pahorjevim sinom Adrijanom, ki ga je vodila Mladikina urednica.

Sredi septembra smo v Peterlinovi dvorani pripravili nov literarni dogodek. V sodelovanju z Društvom slovenskih izobražencev smo predstavili novo knjigo Eveline Umek Po vodi, po suhem in počez. Potepanja od Barkovelj do Škednja z ilustracijami Štefana Turka in fotografijami Danila Pahorja. Gre za večplastno delo, ki odkriva naravne, zgodovinske in kulturne posebnosti tržaške pokrajine s posebno pozornostjo do slovenske prisotnosti na njej.

V oktobru smo imeli prijeten dogodek ob romanu Marija Čuka Črni obroč, in sicer v prostorih Lavričeve knjižnice v Ajdovščini. Urednica Nadia Roncelli se je z Marijem Čukom pogovarjala o romanu in njegovih uspehih ter se navezala na sodobno politično situacijo v Italiji. Istega dne, 12. oktobra, je potekala v novomeški knjižnici Mirana Jarca predstavitev knjige Zdravka Kalana Zgodba mojega življenja, pri kateri so sodelovali avtorjev sin Tomo Kalan, publicistka Alenka Puhar in zgodovinar Stane Granda. Večer je povezoval urednik knjige in zbirke Zapisi iz zdomstva Ivo Jevnikar. V imenu knjižnice je številne udeležence pozdravila Bojana Medle.

Dvanajstega oktobra smo v Gorici predstavili roman Vilme Purič Reka. Avtorico je predstavil in se z njo pogovarjal Marij Čuk. Dogodek je potekal v soorganizaciji Mladike in Katoliške knjigarne, uvrščen je bil v kulturni program, ki ga sofinancira JAK.

Izpostaviti pa moramo uspeh, ki ga še naprej uživa roman Marija Čuka Črni obroč. V švicarskem mestu Mendrisiu je v soboto, 8. oktobra, avtor prejel posebno nagrado kritike lierarne nagrade Switzerland Literary Prize za italijanski prevod dela (Fiamme nere).

Marij Čuk na nagrajevanju v Švici

V začetku septembra je Mladiko obiskala skupina študentov z Inštituta za romanistiko graške univerze, ki se je podala na odkrivanje Trsta in Istre. Skupino sta spremljala profesorja Stefan Schneider in Fausto De Michele. V Peterlinovi dvorani smo se s študenti in njunima profesorjema pogovorili o Slovencih v Trstu, o slovenski literarni ustvarjalnosti in o delovanju založbe Mladika. O romanu Črni obroč (Fiamme nere) je spregovoril avtor Marij Čuk.

JEKLENE MAGNOLIJE – PREDSTAVA, KI NAS POVEZUJE

Dragica Motik in Erika Ašič
Društvo katoliških pedagogov Slovenije

Izpod Južnega križa iz daljne Argentine je v vročem poletju v Slovenijo, v domovino svojih prednikov, pripotovala Gledališka skupina Pristava. Prihod v Slovenijo je finančno podprl Urad vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Navdušena skupina Slovenk in Slovencev iz Buenos Airesa je v šestih krajih po Sloveniji – v Šentrupertu na Dolenjskem, Šentvidu v Ljubljani, Adergasu, Tuhinju, Šentjoštu nad Horjulom in v Škofji Loki – nastopila z dramsko igro Roberta Harlinga Jeklene magnolije in v živi ter prepričljivi slovenski govorici predstavila življenjski vsakdan v frizerskem salonu. Igro je režirala Maruča Zurc.

Pogled iz občinstva

V prispevku želiva izraziti svoje doživljanje igre – z vidika v Sloveniji živečih obiskovalcev predstave. Predstavo sva si ogledali na odrih Kulturnega doma Šentvid v Ljubljani (22. 7. 2022) in Šentjošta nad Horjulom (28. 7. 2022). Veseli sva bili predstave in srečanja z nastopajočimi in obiskovalci; med njimi so bili tudi nekateri, s katerimi sva že prej virtualno sodelovali pri nalogah, povezanimi z delovanjem v Društvu katoliških pedagogov Slovenije (DKPS). Obisk predstave je bil priložnost tudi za živi stik.

V obeh dvoranah je bilo prijetno vzdušje, polno pričakovanja. Med obiskovalci so bili tudi (bivši) člani slovenske skupnosti v daljni Argentini, njihovi številni prijatelji, sorodniki in drugi. Slovenci v Argentini – sedaj že tretja in četrta generacija – na različne načine in v živem jeziku ohranjajo slovenstvo daleč od domovine, kar so še kako prepričljivo dokazali s predstavo Jeklene magnolije.

Šest nastopajočih žensk različnih generacij, z različno izobrazbo in poklicno usmerjenostjo se je na odru odlično odrezalo. Obiskovalci smo lahko uživali v resnih in hudomušnih dialogih, ki so potekali v tekoči slovenski govorici.

Predstava na sproščen način sporoča pomembna življenjska sporočila. Pa ne v zborni slovenščini, temveč v prijetnem pogovornem jeziku, ki so ga ‚jeklene magnolije‘ podedovale v lastni družini. Pridih narečja je dogajanje na odru naredil bolj živo, sproščeno, srčno. Prav to mu je dodalo poseben navdih. Uprizorjene življenjske situacije, v našem primeru pogovor žensk v frizerskem salonu, so bile še bolj prepričljive, saj se v takšnih okoljih ljudje pogovarjamo v pogovornem jeziku.

Nastopajoče: Gabi Bajda Križ (v vlogi Truvy Jones, lastnice lepotilnega salona), Viki Selan (Annelle, pomočnica v salonu), Cvetka Češarek Tomaževič (Clairee, vdova nekdanjega župana), Andrejka Puntar Gaser (Shelby, najlepše dekle v mestu), Maruča Zurc (M'Lynn, Shelbyjina mama) in Beti Petkovšek Mavrič (Ouiser, premožna večna godrnjavka) so poleg odlično odigranih prizorov z govorico, tonom in mimiko poudarile življenjskost različnih situacij, saj je med njimi potekal pogovor v sproščenem vzdušju.

Vloženega je bilo veliko truda

Občudovati je treba vzdržljivost nastopajočih v pogovorih z zelo veliko besedila. Ljubiteljske igralke so se morale naučiti oz. si zapomniti veliko besedila in ob tem čim bolj naravno ponazoriti različne življenjske situacije v resnih in hudomušnih dialogih. Uspelo jim je! Čestitamo jim!

Igra na odru seveda zahteva še mnogo drugih aktivnosti, ki jim gledalci ne posvečamo večje pozornosti, toda brez njih bi bil oder nepopoln. Potrebno je opraviti tudi mnogo organizacijskih in tehničnih opravil (scenografijo, izbrati kostume, pripraviti razsvetljavo, izbrati prišepetovalce itn.). To so t. i. nevidne osebe, ki so del igralske skupine in del slovenske skupnosti ter so svoje delo opravile vrhunsko.

Lepak z napovedjo nastopov Gledališke skupine Pristava v Sloveniji

Vsi sodelujoči pri pripravi in izvedbi predstave so ljubiteljsko vključeni v dejavnosti, ki jih opravljajo iz čiste ljubezni do slovenstva, slovenskega jezika in kulture. Vse to želijo ohranjati in razvijati v svoji generaciji in biti oz. ostati zgled novim, mlajšim generacijam Slovencev v Argentini, tretji in v določenih primerih že četrti generaciji. Med sodelujočimi so ljudje različnih poklicev – uradniki, pravniki, gospodarstveniki, profesorji, zdravniki, inženirji in drugi. Cilj vseh je želja, da slovenska skupnost živi. Skupno delovanje je priložnost za druženje, pogovor v slovenščini, stalne vaje so priložnost za nadgradnjo slovenskega besedišča, ponekod zbornega, v večini primerov pa pogovornega jezika. Pri vajah besedišču, pridobljenem v družinah, dodajajo izrazje z različnih področjih družbenega, kulturnega, duhovnega in socialnega življenja. Ustvarjanje oz. priprava za nastop z dramsko igro ponuja bogastvo jezikovnih izrazov.

Ljubezen premosti mnoge ovire

Izjemno izkušnjo smo člani DKPS že imeli z nekaterimi člani in članicami slovenske skupnosti iz zamejstva in ostalih delov sveta, tudi iz Buenos Airesa, novembra 2021 na 3. mednarodni konferenci Vzgoja za ljubezen do domovine in države.

Po predstavi smo spregovorili nekaj besed z nekaterimi nastopajočimi in sodelujočimi. Zanimiv je bil klepet z gospodom Adrianom, sicer zdravnikom, velikim strokovnjakom na njegovem področju in hkrati zavzetem in navdušenem soustvarjalcem vzdušja v igralski skupini. Z neverjetnim navdušenjem je pripovedoval o svojem sodelovanju v slovenski skupnosti in o tem, kaj vse so mu podarili starši, stari starši ter skupnost. To je izjemno bogastvo, v družinskem zavetju je spoznaval slovensko kulturno dediščino, slovenski jezik in si oblikoval slovensko identiteto. Pripovedoval je, kako je kot mlad fant

Slovenke iz Buenos Airesa v akciji: Maruča Zurc, Viki Selan, Gabi Bajda Križ in Andrejka Puntar Gaser (foto Tina Dokl, Gorenjski glas)

začel pomagati svojemu pokojnemu očetu Mihi Gaserju, kako so v skupnosti nekoč na oder spravili več kot 300 igralcev in pevcev, celo konjenike so vključili. Skozi pripoved je izražal neverjetno zadovoljstvo in ponos na vse pridobljeno. Vse to prenaša na svoje otroke osnovnošolske starosti.

Vse to njegovo navdušenje bi morali doživeti naši učitelji v Sloveniji, da bi tudi sami z močnejšim žarom svojim učencem podajali ljubezen do domovine in države.

Tkanje vezi

Obisk takšne prireditve in pogovor z izvajalci bi priporočili slovenskemu učiteljstvu v Sloveniji, da bi v živo videli in doživeli, kako se konkretno in s srcem deluje za ljubezen do domovine in kakšne sadove prinaša. Tovrstni obiski in stiki slovenske skupnosti po svetu in v zamejstvu z mladimi v Sloveniji bi morali biti del šolskega programa v Sloveniji. Priporočilo bi lahko posredovalo Ministrstvo za šolstvo in šport ter Urad vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Morda se bo tudi kdaj zgodilo? Upati moramo in verjeti!

Delček tega se lahko zgodi na mednarodni konferenci Vzgoja za ljubezen do domovine in države, ki jo v DKPS 19. novembra letos organiziramo že četrtič, možna pa je tudi spletna udeležba. Tam si udeleženci izmenjujejo izkušnje, povedo, kako na svojem področju živijo in spodbujajo ljubezen do domovine Slovenije. Zato iskreno vabljeni k sodelovanju; naj gre dober glas Slovencev iz zamejstva in širnega sveta čim večkrat v Slovenijo, na čim več različnih načinov.

Ostaja prijeten spomin

Spomin na igro Jeklene magnolije, doživetje ob igri in njeno globoko sporočilo o vrednosti vsakega trenutka življenja bo še dolgo odmevalo v naju. Iskrena hvala!

Spodaj: nekateri nastopajoči in sodelavci pri predstavi. Od leve: Mari Žabjek, Adrian in Andrejka Gaser, Maruča Zurc

ZA SMEH IN DOBRO VOLJO

Doktor izpolnjuje kartotečni list in vpraša:
»Kadite?«
»Ne.«
»Pijete?«
»Tudi ne.«
Doktor nekaj časa zre v pacienta, nato mu reče:
»Nekaj bom že našel, da vam bom prepovedal.«

»Imate morda kakšno prazno sobo?«
»Žal, vse je zasedeno.«
»Kaj pa, če bi prišla angleška kraljica?«
»No, potem bi se že kaj našlo.«
»Dajte mi to, kar bi se že našlo, kraljice zagotovo ne bo.«

»Ali ste testirali mojo mišelovko?« vpraša izumitelj na patentnem uradu.
»Smo.«
»Torej jo boste patentirali?«
»O tem moramo še razpravljati. Danes zjutraj smo namreč pred mišelovko našli tri miške, ki so umrle od smeha, ko so jo videle.«

Mama je šla kupovat v veleblagovnico in vzela s seboj vseh pet otrok. V dvigalu jo je vprašal uslužbenec:
»Želite na oddelek za otroke?«
Mala Saška pogleda postrani in pravi:
»Ampak, mamica, ali nas ni že dovolj?«

Z velikim pompom je bila odprta nova likovna galerija. Neki moški se približa enemu od povabljenih gostov in reče:
»Res sem navdušen nad temi gromozanskimi, predimenzioniranimi slikami.«
»Ste kritik?«
»Ne, jaz okvirjam slike!«

»Ne obstaja večja in manjša polovica! Polovici sta vedno enako veliki!« se je jezil učitelj. »To vam ponavljam že stotič, in samo iz razloga, ker večja polovica vas v razredu tega ne razume!«

»Doktor, trenutno nimam denarja, da bi vam plačal zdravljenje. Vam bom pa v oporoki zapisal del premoženja. Ste za to?«
»Seveda sem! No, sedaj mi pa vi vrnite recept, ki sem vam ga napisal, da vam bom predpisal nekaj drugega.«

»Želite obdržati vaše kodre?« je vprašal frizer stranko na stolu.
»Ja, seveda!«
»No, pospravil vam jih bom v vrečko!«

V muzeju sta na ogledu tudi dva policista. Kustos razlaga in med drugim reče:
»To je rokoko!«
»Kaj je rekel?« vpraša prvi policist svojega kolega.
»Ne vem. Nisem razumel, ker jeclja.«

Janez je policistu na kraju prometne nesreče pojasnil, kaj se je zgodilo:
»Cesta je bila zaledenela in spolzka. Zadel sem v obcestni kamen, nato trčil v ograjo in jo zlomil, zgrmel navzdol po pobočju, se dvakrat prevrnil in nato izgubil oblast nad volanom.«

Peter je ležal obnemogel v bolnišnici, kjer ga je obiskal sosed Cene.
»Kako je kaj s teboj, sosed?« ga je vprašal Cene.
»Grozno! Že zdavnaj bi umrl, če medicinske sestre ne bi tako loputale z vrati!«

MLADIKA

Izhaja mesečno
Letnik 66

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija,
Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818;
fax 040-633307
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z. z o. z.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne 21. 4. 1999 pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št. 193 dne 6. 4. 1957
ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. – Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in Dežela FJK.

REGIONE AUTONOMA FRIULI VENEZIA GIULIA

UREDNIŠKI ODBOR
Marij Maver (odgovorni urednik), Andrej Černic, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Anka Peterlin, Nadia Roncelli, Erika Jazbar, Helena Jovanovič, Adrijan Pahor, Tomaž Simčič, Ivo Jevnikar in Breda Susič.

SVET REVIJE
David Bandelj, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Matjaž Rustja, Peter Močnik, Bruna Pertot, Lučka Kremžar De Luisa, Ivan Peterlin, Peter Rustja, Jernej Šček, Marko Tavčar, Evelina Umek, Neva Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 5,00 €.
Celoletna naročnina za Evropo znaša 35,00 €, za zunajevropske države 55,00 €, po letalski pošti 65,00 €.
V digitalni obliki znaša celoletna naročnina 30,00 €, posamezni izvod pa stane 4,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim računom 11131331 – Mladika, Ul. Donizetti 3, I-34133, Trst/Trieste.

Na banki: ZKB Zadružna kraška banka Trst Gorica Zadruga - ZKB Credito Cooperativo di Trieste e Gorizia Soc. Coop (IBAN: IT58S0892802201010000016916; SWIFT: CCRTIT2TV00).

NOVO PRI ZALOŽBI MLADIKA

Dopolnjena izdaja zbornika o pisatelju Pahorju

Z bogatim fotografskim gradivom

Zbornik lanskih študijskih dnevov

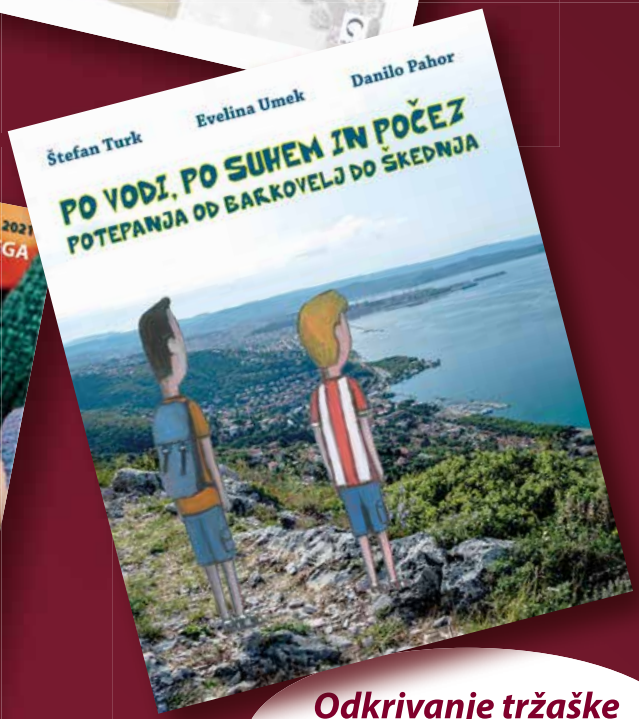

Odkrivanje tržaške pokrajine in njenih zanimivosti

ZALOŽBA MLADIKA

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija
tel. +39 040 3480818 • fax +39 040 633307
uprava@mladika.com • redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Rast

oktober 2022

Pripravlja uredniški odbor mladih
Grafično oblikovanje: Matej Susič
rast.urednistvo@gmail.com - ISSN 2039-9316

SPREHOD ZA OZAVEŠČANJE O PODNEBNIH SPREMEMBAH

Spet se je začel pouk. Najprej so za klopi sedli dijaki, nato še študentje. Vsi vemo, da je za uspeh potrebno kar nekaj ur presedeti, tako dopoldne med poslušanjem profesorjev kot tudi med popoldanskim domačim delom in interesnimi dejavnostmi … Razen ko te dejavnosti vključujejo športno aktivnost, kar pa ni vedno prioriteta.
Da bi mlade spodbudili k vsaj minimalni telesni aktivnosti, je Evropska komisija leta 2015 dala pobudo za evropski teden športa, ki ga lahko opišemo kot enotedenski festival za promocijo zdravega načina življenja. Letos se je teden začel 23. septembra z dnevom slovenskega športa – to je najmlajši slovenski praznik, ki so ga uvedli pred dvema letoma na pobudo Olimpijskega komiteja Slovenije. V Italiji so ta praznik uvedli že leta 2003, obeležujejo ga 5. junija.
V okviru evropskega tedna športa so povsod potekale raznovrstne športne pobude, v katerih so se lahko preizkusili mladi. Po mestih smo srečevali skupine otrok, ki so jih vzgojitelji peljali na pohod, v fitnesih so ponujali različne popuste … Skratka, poskrbljeno je bilo prav za vse. V času zaprtja zaradi pandemije koronavirusa, ko smo vsi ždeli doma in si je vsak pomagal na svoj način, smo se začeli zavedati, kako pomembni sta telesna dejavnost in skrb za zdravje. Pa naj bo to ura plesa, dan na snegu, 30-minutni trening v dnevni sobi, obisk fitnesa, plavanje v morju, izlet v hribe, kolesarjenje, tek v mestnem parku, skakanje na koncertu, supanje, sprehod v naravi ali celo … stavka zaradi podnebnih sprememb. Na to slednje je na tisoče mladih po vsem svetu opozarjalo prav na dan slovenskega športa. Petki za prihodnost ostajajo živi, saj nas večina ve, da vse pogostejše ekstremne razmere – na eni strani suše s požari, kot smo jih doživeli to poletje, na drugi strani pa grozne poplave ob neustavljivem dežju – otežujejo življenje vsem prebivalcem Zemlje in uničujejo ekosisteme. Kakršenkoli ukrep proti podnebnim spremembam je danes več kot dobrodošel, zato je pomembno širiti ozaveščanje o tem, kar se okoli nas dogaja. Če to vključuje tudi gibanje na svežem zraku, še toliko bolje, saj tako predstavlja dvojno poučno svarilo za vse nas: bodisi o pomenu športa bodisi o pomenu zavedanja, kako in zakaj se naš svet spreminja. Oboje je pomemben del zdravega življenjskega sloga.
Gradimo lahko na majhnih spremembah. Seveda je še bolje, če v njih uživamo.

Dvodnevni izlet na Kamniško sedlo Spdt (foto Malina Dolhar)

Laura Drašček

O NEVARNOSTIH IN PRAVILNI UPORABI SOCIALNIH MEDIJEV MLADIM NI VSEENO!

Delavnice so za MOSP vodile Maja Sedmak Cvelbar, Jasna Košuta in Giulia Černic

V sklopu Drage mladih smo letos organizirali ne samo okroglo mizo, pač pa tudi razne delavnice na temo socialnih medijev. Za te delavnice smo se odločili že med letom, ker smo govorili o pomenu, nevarnostih in novinarski uporabi družbenih omrežij, zato smo na Dragi mladih in na spremnih delavnicah želeli razviti več vidikov tega vprašanja. Odzivi so bili zelo zanimivi – poglobili smo razna vprašanja na različnih področjih, imeli pogovore in praktično delo.

Luna Callin: Na psihološki delavnici o prijateljstvu in medosebnih odnosih (preko spleta in v živo)

V ponedeljek, 29. avgusta 2022, smo se člani časnikarskega krožka MOSP ter nekateri drugi mladi udeležili psihološke delavnice z Majo Sedmak Cvelbar. S predavateljico se je razvil globok pogovor o prijateljstvu in medosebnih odnosih. Osredotočili smo se zlasti na odnose, ki se razvijejo na družbenih omrežjih, in jih primerjali s pristnimi medosebnimi odnosi v živo. Na podlagi tega smo skupaj identificirali pozitivne in negativne lastnosti obeh tipov, kar nam je omogočilo, da zdaj lažje ločimo zdravi odnos od nezdravega. Delavnica je bila zelo koristna, saj je vsakega izmed nas postavila na trdna tla in nas nekoliko odmaknila od virtualne realnosti, v kateri danes živimo, ki pa se ji seveda ne bomo kar tako odrekli, saj je lahko včasih tudi ta zelo koristna.

Karin Leone in Malina Dolhar: Kako naj bo fotografija (na družbenih omrežjih) bolj povedna in zanimiva

V torek in sredo, 30. in 31. avgusta, je potekala fotografska delavnica, ki jo je vodila Jasna Košuta. Imeli smo dve srečanji po dve uri, na katerih smo se marsikaj naučili. V prvem delu delavnice smo se večinoma pogovarjali o zgodovini fotografije – kako je nastala, kdo so osebnosti, ki imajo zasluge za to, itd. Spoznali pa smo tudi pravila fotografiranja: kam in kako postaviti kamero pri fotografiranju. Bilo je zelo zanimivo spoznati stare načine fotografiranja. Vsi smo se zavedli, da fotografiramo precej površno. Drugi del srečanja pa smo posvetili praksi. Najprej nam je Jasna razložila še nekaj pravil, potem pa smo se vsi z zanimanjem podali v akcijo. Izbrali smo tri čustva: pogum, strah in sramežljivost. Na fotografijah smo skušali čim bolje prikazati izbrano čustvo. Za pogum smo izbrali sliko, na kateri je dekle splezalo na drevo, da bi z veje potegnilo prijateljičino jopico. Za strah smo slikali več rok, ki so pritiskale na prozorno steno, in tako prikazali strah pred zaprtimi prostori. Da bi prikazali sramežljivost, pa smo slikali dekle na odru, ki ima tremo pred javnim nastopom. Vse to je bilo zelo zanimivo in zabavno. Na koncu smo slike komentirali še z Jasno in srečanja je bilo žal kmalu konec. Mislim, da smo se vsi zelo zabavali in gotovo

Maja Sedmak Cvelbar (desno) je vodila psihološko delavnico.

se je vsak od nas naučil nekaj novega. Prepričana sem, da smo vsi udeleženci delavnice motivirani, da lepe trenutke s prijatelji fotografiramo na boljši način.

Urška Petaros: Če želimo biti na socialnih omrežjih zanimivi, se moramo objavam posvetiti

Četrtek, 1. septembra, je bil namenjen izpopolnjevanju znanja na področju uporabe družbenih omrežij za društvene namene. V goste je prišla ekonomistka Giulia Černic, ki je z mladimi pisci Rasti že večkrat sodelovala, da bi nam dala še nekaj napotkov za učinkovitejše objave na Facebooku in Instagramu. Najprej je potrebno vedeti, komu so objave namenjene, saj lahko le tako ustvarimo objavo, ki bo pritegnila pozornost tistih, na katere ciljamo. Pomembno je, da fotografijo pospremimo z zanimivim besedilom. Prvi stavek mora biti privlačen, da našo objavo v morju drugih sploh začnejo brati, šele potem lahko objavimo nekaj koristnih informacij o našem dogodku. Giulia je udeležencem položila na srce, naj ne mešajo žanrov. Če želijo objaviti videoposnetek, naj bo to res video, in ne samo animacija, saj ta ni privlačna. Med samimi dogodki izvedenka za družbena omrežja svetuje objavo zanimivih zgodb (tistih, ki jih vsi poznamo kot storyje) na Instagramu, pozneje – ko imamo čas, da se mu posvetimo, – pa lahko dogodku namenimo tudi objavo. Giulia je med drugim svetovala, naj v društvu izberemo odgovornega za družbena omrežja in objave planiramo vnaprej, saj smo le tako lahko res učinkoviti.

Na obeh slikah: kako do uspešnejše fotografije na socialnih medijih z Jasno Košuta

Malina Dolhar

Drag-App mladih 2022:

O družbenih omrežjih, spremembah v medosebni komunikaciji, izobraževanju in spremljanju novic

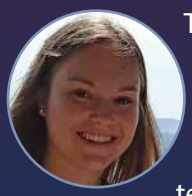

Tudi letos smo člani časnikarskega krožka MOSP pomagali pri uresničitvi Drage mladih. Letošnjo okroglo mizo, ki je stekla v sklopu 57. študijskih dnevov Draga, smo zaradi izbrane teme poimenovali Drag-App. V soboto, 3. septembra, smo namreč v parku Finžgarjevega doma na Občinah imeli pogovor o družbenih omrežjih in novih oblikah komunikacije. Zanimala sta nas tako družbeni in psihološki vidik kot tudi vse, kar se skriva za delovanjem umetne inteligence in zbiranjem podatkov. Tako obširno temo smo želeli razumeti čimbolj celostno, zato smo v našo sredo povabili tri ugledne goste z različnih področij, s katerimi smo izčrpno in učinkovito raziskali ta svet, ki nam je po eni strani zelo blizu, po drugi strani pa je zapleten in torej še vedno neznan veliki večini ljudi.

Pri okrogli mizi so sodelovali dr. Andrej Flogie, psihologinja Maja Sedmak Cvelbar in časnikar Klemen Ban. Psihologinja in psihoterapevtka Maja Sedmak Cvelbar

(dalje ☞)

☜ (dalje s prejšnje strani)

se ukvarja z individualno, partnersko in skupinsko terapijo. Dela z otroki in mladimi z vedenjskimi, socialnimi in osebnostnimi težavami. Govorila je o tem, kako se je človek odzval na družbena omrežja in njihove mehanizme, kako se je v zadnjih letih spremenil način medosebne komunikacije in katere posledice je to prineslo.
Dr. Andrej Flogie je izpostavil predvsem posledice novih tehnologij na izobraževanju in na učnih ter delovnih navadah, saj se raziskovalno ukvarja prav z vplivom sodobne informacijsko komunikacijske tehnologije na družbo in izobraževanje.
Časnikar tednika Domovina Klemen Ban, ki je po izobrazbi elektronski inženir, je večkrat izpostavil svoje zaupanje v tehnologijo in nove izume, ki človeku nudijo možnost novih izkušenj. Mehanizme novih oblik komuniciranja pa je treba dobro poznati, je poudaril.
Udeleženci okrogle mize Julija Cotič, Boštjan Petaros in Martina Sosič so z nami delili svoje vtise o letošnji Dragi mladih.

Klemen Ban, Maja Sedmak Cvelbar, Julija Cotič in Andrej Flogie na okrogli mizi

Julija Cotič
Letošnja okrogla miza ni pritegnila le najstnikov, temveč v glavnem starejše slušatelje in šolnike. Prav z dr. Andrejem Flogijem sva po pogovoru ugotavljala, da je bila letošnja tema verjetno bolj primerna za malo starejšo generacijo, ki se novostim tehnologije prilagaja težje kot mlajši uporabniki. Zato je dr. Andrej Flogie izpostavil pomen sodelovanja med generacijami za pravilno uporabo tehnologije, ki danes spreminja svet s presenetljivo hitrostjo. Tehnologija namreč prehiteva zahteve družbe in spreminja poklice prihodnosti. Sedanji ravnatelj mariborskega Zavoda Antona Martina Slomška je poudaril tudi pomen usklajevanja novih tehnoloških pripomočkov s tradicionalnim, nekoliko bolj dolgočasnim šolskim delom.
Po poučnih in zanimivih odgovorih na res številna vprašanja nas je izkušeni gost še enkrat spomnil, da vsaka sprememba s sabo prinaša tako pozitivne kot negativne posledice; od nas je odvisno, ali se bomo nanjo pravilno odzvali.

Boštjan Petaros
Pri okrogli mizi s Klemnom Banom in dr. Andrejem Flogiejem me je najbolj zanimalo, kako hitro se naš svet razvija s tehnološkega vidika in kako spreminja naša življenja. Imam občutek, da večina ljudi sploh ne ve, na kako številnih področjih se razvija umetna inteligenca, ki samostojno izvaja že ogromno izjemnih nalog in funkcij. Z razvojem robotike bo vedno več poklicev nadomestila tehnologija (kar se v določenih sektorjih že dogaja; tehnologija pa se razvija tudi v takih sektorjih, kjer se nam njena prisotnost še vedno zdi nepredstavljiva). Na okrogli mizi so govorniki izpostavili, da se ljudje sploh ne zavedajo, da imajo danes lastniki aplikacij, družbenih omrežij in spletnih strani na voljo toliko naših podatkov, da nam lahko priporočajo oglase, videoposnetke, glasbo in še marsikaj samo na podlagi naših iskanj, všečkov, spletnih prijateljev ipd. Zavedati se moramo, da večina podatkov, ki jih podjetja dobivajo od nas in jih shranjujejo, konec koncev služi predvsem temu, da nam samim olajšajo iskanje vsebin. Vse to je v glavnem marketinške narave in temelji na dobičku, ki ga podjetja pridobijo na podlagi naših podatkov.

Martina Sosič
Drage mladih sem se letos udeležila predvsem zaradi psihologinje in psihoterapevtke Maje Sedmak Cvelbar, saj me je zanimal psihološki vidik vpliva družbenih omrežij in tehnologije nasploh. Domov sem odšla z novim znanjem in s prepričanjem, da osebno ravnam pravilno. Naj obrazložim: ni mi všeč, da bi s tehnologijo nadomestila osebne stike, zato na primer brez težav odložim telefon in se za ves teden odpravim na skavtski tabor. Všeč so mi osebni stiki, pogledi iz oči v oči, pravi objemi, raje imam nižjo, a dolgotrajno dozo dopamina, kot pa enkratno in kratkotrajno dozo, kakršno povzročajo družbena omrežja. Popolnoma se strinjam z govornico, ki pravi, da bomo zdrave odnose težko nadomestili s tehnologijo. Med mladimi so družbena omrežja vsekakor razširjena; večina nas dokaj hitro prepozna pasti, ki se skrivajo na spletu. Vseeno pa, priznam, tudi sama občasno kaj objavim. Treba je objavljati premišljeno; pri tem se moramo vprašati, kdo bo to videl, ali je vsebina primerna, čemu to objavljam. Kot je poudarila psihologinja, je treba poznati mejo, ki naj bi jo najprej postavili starši, vedno bolj samostojno pa bi si jo morali postavljati tudi sami. Vedno bolj opažam – in tudi vam dajem v razmislek –, da problematika družbenih omrežij ne zadeva samo nas mladih, ampak tudi starejše.

Julija Cotič

STIČNA MLADIH

»viharni« izziv in obogatitev tudi za mlade zamejce!

Letošnje Stične mladih, ki se je kot vsako leto vršila tretjo soboto v septembru v zunanjih prostorih stiškega samostana, so se udeležili tudi mladi iz Gorice, Trsta in okolice. Stična mladih je festival, ki vsako leto združuje slovensko katoliško mladino in redno poteka že od leta 1981. Zaradi covida je leta 2020 festival odpadel; to je bilo sicer drugič, saj je prvič odpadel leta 1999 med obiskom papeža Janeza Pavla II. Festivala se ponavadi udeleži od 5.000 do 9.000 mladih, ki se zberejo pred glavnim odrom in dan začnejo z mašnim obredom, med katerim vsakdo lahko sodeluje s petjem. Čez dan se zvrstijo razne dejavnosti, med katerimi so najbolj priljubljene številne delavnice, koncerti in športni turnir. Med vhodom in glavnim odrom so stojnice raznih društev in organizacij, ki poleg informacij nudijo privlačne aktivnosti in izzive. Stična mladih je dogodek, ki se dotakne tematik, ki so najstnikom in študentom zelo blizu. Ponujene delavnice in dejavnosti pustijo sled v vsakem, ki se jih udeleži. Nekatere izmed tržaških in goriških udeležencev sem zaprosila, naj opišejo najlepši trenutek v dnevu, delavnico ali občutke, ki so jih doživeli v Stični. Prepuščam vas njihovim vtisom.

Lara Bearzi

Letos sem se Stične mladih udeležila tretjič in se vsako leto vračam, ker me veseli iti v kraj, kjer je toliko mladih, ki se enostavno imajo lepo in s katerimi čutiš, da imaš lahko veliko skupnega. Peti deli med mašo so bili morda moji najljubši trenutki dneva. Obiskala sem samo dve delavnici: o tem, kako biti opora bližnjim, in o teoriji stand up comedy. Priznati moram, da mi je bila lepša druga. Beseda, ki bi jo izbrala, če bi morala opisati dan, je prijateljstvo. Stične se bom naslednje leto spet z veseljem udeležila!

Mateja Martini

Letos sem drugič, po približno treh letih, obiskala Stično mladih. Udeležila sem se je, ker hranim lepe spomine na svojo prvo Stično mladih in sem upala, da bom lahko podoživela pretekle izkušnje. To se je res uresničilo. Moj najljubši in verjetno tudi najbolj zabavni trenutek v dnevu je bila »naloga izven cone udobja«, ki je zahtevala 15 fotografskih posnetkov z osebami, ki so imele roza bundo, jopo ali karkoli roza barve. Poleg delavnic na prostem je program ponujal tudi delavnice v zaprtih prostorih stiškega samostana. Obiskala sem le eno delavnico, in sicer Na poti zgodbe, med katero nam je mlad avtor predstavil proces ustvarjanja (otroških) zgodb. Tudi sami smo se preizkusili v pisanju.

Če bi morala dan povzeti z eno besedo, bi nedvomno izbrala samostalnik izziv. Razlogov je več: dež, mraz, naloge izven cone udobja, nova prijateljstva …

Mislim, da se bom naslednje leto zopet udeležila te pobude. (dalje ☞)

(dalje s prejšnje strani)

Tadej Podveršič
Letos sem bil prvič v Stični. Moj najljubši trenutek v dnevu je bil, ko smo se vsi skupaj udeležili popoldanskega koncerta. Moja najljubša delavnica pa je bila delavnica pritrkovanja. Dan je bil zanimiv. Stično lahko opišem s čustvom veselja. Drugo leto se mislim znova udeležiti Stične mladih.

Marta Čavdek
Letos sem prvič sodelovala na festivalu Stična mladih. Tega festivala sem se udeležila s prijatelji, zato je bilo zabavno in seveda poučno. Skupaj smo se udeležili delavnice pritrkovanja, na kateri smo spoznali nekaj zgodovine zvonov Slovenije, ogledali smo si zvonik Stične in tam smo tudi prisluhnili raznim skladbam za zvonove. Najbolj sem se zabavala, ko smo hodili od stojnice do stojnice in si jih ogledovali. Če bi morala z eno besedo povzeti dan, bi ta bila srečanje, to pa seveda zato, ker smo srečali veliko mladih iz vse Slovenije in tudi zunaj nje, a ne samo. Spoznali smo tudi nove navade, ustvarili smo si nove spomine, ki bodo ostali v naših srcih. Če pa bi morala Stično povzeti z enim čustvom, bi to bilo presenečenje. Zelo me je presenetilo videti, kako se tako veliko število najstnikov in mladih zanima za taka srečanja, in bila sem presenečena, da je bilo kljub dežju vzdušje na festivalu lepo in prijetno. Imela sem se lepo in mislim, da se bom drugo leto spet udeležila tega srečanja.

Valentina Ferligoi
Letos sem bila prvič na Stični mladih. Najlepši trenutek festivala je bila sveta maša, in sicer ko smo bili vsi skupaj, poslušali in peli lepe pesmi, saj sem se počutila del nečesa večjega. Udeležila sem se delavnice z naslovom Na poti zgodbe, kjer smo udeleženci spoznali, kako ustvariti zgodbo, ter smo se tudi aktivno in kreativno preizkusili v pisanju in dopolnjevanju zgodb. Z eno besedo ne bi znala opisati celega dneva, a najverjetneje bi rekla, da je bilo spodbudno in vznemirljivo, v pozitivnem pomenu besede. Okrog mene je bilo vse vznemirljivo, a ko se je dan zaključil, sem se počutila v miru sama s sabo, z ostalimi in s svetom. Stične se bom zagotovo še udeležila, po pravici povedano to nestrpno pričakujem.

Nathan Peric
Letos sem se prvič udeležil Stične mladih. Obiskal sem Stično z drugimi skavti. Najlepši trenutki dneva so bili popoldanski koncert v šotoru, ogled stojnic in razne igre, ki so jih pripravili. Nisem obiskal delavnic, ampak sem si ogledal policijsko stojnico, kjer so prikazali vse pripomočke, ki jih uporabljajo. Dan je bil enkraten, Stična mladih je skratka čudovita. Naslednje leto se je bom rade volje udeležil in spet užival krasne trenutke v super družbi.

Geslo letošnje 41. Stične mladih je bilo *Izberi vihar* (Mt 14,22-33), ki mlade spodbuja, da stopijo iz cone udobja in izberejo vihar v optiki osebne rasti in življenja. Že ob izstopu iz avtobusa je Stična sprejela svoje udeležence s hladnim deževnim septembrskim vremenom in s tem takoj postavila mnoge iz cone udobja. Kljub temu je bila tudi letošnja udeležba množična in vsak se je ob koncu dneva počutil duhovno bogatega.

Vanja Vogrič

MISIJON V ELDORADU

V petek, 29. julija, smo se mladi iz slovenske skupnosti v Argentini in skupina mladih iz Slovenije iz programa POTA odpravili na skupni misijon v Eldorado v argentinski provinci Misiones. Po polletni pripravi s srečanji, razgovori in molitvijo smo se podali na dolgo vožnjo navdušeni nad to misijonsko izkušnjo.

V soboto popoldne smo se pripeljali na rdečo zemljo mesta Eldorado, kjer nas je prijazno sprejela s. Kristina Grilj iz reda Frančiškanskih misijonark Matere Božjega Pastirja, ki nas je že pred misijonom vodila in nam pomagala pri celotni organizaciji. Malo smo se odpočili od vožnje in si nato ogledali mesto, zvečer pa smo se udeležili sv. maše. Ob koncu dneva smo skupaj večerjali in se pogovorili, imeli refleksijo in pripravili vse potrebno za nadaljnje delo.

V nedeljo zjutraj smo prisostvovali sv. daritvi v cerkvi San Miguel z domačini in sestrami frančiškanskega reda. Potem smo se odpravili proti naselju, ki nosi ime Km. 18, kjer smo stanovali ves teden misijonskega dela.

Vsako jutro smo po manjših skupinah obiskovali družine, se pogovarjali z njimi, skupaj molili in jih vabili k sveti maši. Videli smo njihovo revno, težko in preprosto življenje. Po kosilu pa smo imeli od ponedeljka do četrtka dejavnosti z otroki šole San Miguel. Otroci so se z navdušenjem odzvali na delavnice, igre in pesmi. Obdelavali smo tematike življenja v družini in skupnosti, dobrega Samarijana in zgodbo o zavetnici Eldorada Mariji del Iguazú.

Imeli smo tudi popoldan s posebnim srečanjem za mladino tega kraja, pri katerem smo peli, brali sveto pismo in razmišljali o božji besedi.

(dalje ☞)

Od leve v smeri urinih kazalcev: avtorica članka Mikaela Mehle; misijonska skupina z dušnim pastirjem, ki jo je spremljal, lazaristom Tonijem Burjo iz Slovenske vasi v Buenos Airesu; člani misijonske skupine iz slovenske skupnosti v Argentini z mladimi iz skupine POTA iz Slovenije.

Vsak dan smo imeli tudi sveto mašo, ki jo je daroval naš dušni pastir lazarist Toni Burja. Pri večernem razgovoru smo si člani misijonske skupine med seboj delili različne izkušnje, ki smo jih preživeli med dnevom, in se pripravljali za naslednji dan.
V soboto smo zaključili z misijonom. Bilo je še posebno pomembno, ker smo za vse otroke iz okolice organizirali Otroški dan. Tik pred tem je bila huda nevihta in skrbelo nas je, da ne bomo imeli praznovanja, a so otroci kljub temu z rezervnimi copati ali pa kar z vrečami na nogah prišli do šole in z nami veselo delili malico, igre in ročna dela. Zaključili smo dan in misijon s sveto daritvijo in se tako poslovili od otrok in ljudi iz Eldorada.
V nedeljo smo še obiskali čudovite slapove Iguazú, nato smo se v popoldanskih urah vrnili v Buenos Aires.
Po enem tednu misijona smo se vrnili na naše domove srečni in hvaležni Bogu ter naši Materi Mariji za tako lepo in bogato izkušnjo, povezani med seboj, predvsem pa obogateni z vso ljubeznijo, ki smo jo dali in še posebno prejeli od vseh domačinov.

Misijonska skupina je pripravila več dejavnosti za otroke šole San Miguel. Zraven te šole je misijonska skupina stanovala.

Mikaela Mehle

Zadnji dan misijona, zaključna sv. maša. Na sliki je misijonska skupina z otroki in drugimi domačini mesta Eldorado ob slovesu.

Tabori roverjev in popotnic SZSO

Čas, ko se ponovno usmeriš na pravo pot!

Tabor je edinstvena večdnevna izkušnja soočanja s skupnostjo in poglabljanja vase. Tako bi razložil pojem skavtskega tabora osebi, ki o tem nič ne ve. A vendar je tabor še veliko več. Tabor sestavlja na tisoče občutkov v družbi iskrenih ljudi, ki si v vsem zaupajo. Tabor je priložnost, da se prečistiš, da premisliš o svojih duhovnih zablodah, da se ponovno usmeriš na pravo pot. Tabor je višek skavtskega leta in ima pomemben prostor v srcu vsake skavtinje in vsakega skavta. Tukaj smo zbrali nekaj utrinkov s taborov roverjev in popotnic, najstarejše starostne skupine Slovenske zamejske skavtske organizacije.

Jakob Tul

Klan izpod Socerba (steg Trst): Čas za poglobitev vase in opazovanje družbe z drugega zornega kota

Klan izpod Socerba se je podal na pot. Pot ima v skupnosti klana poseben pomen: je vsakodnevni izziv, napor, soočanje s samim sabo, soočanje s skupnostjo, izbirami, odkrivanje novih krajev in spoznavanje ljudi. Vprašanje, ki si ga lahko vsak klanovec postavi na začetku poti, je, kam ga bo ta pripeljala. Letos je bil naš cilj taborni prostor v okolici Postojne, kjer so se utaborili mlajši člani stega Trst, izvidniki in vodnice ter volčiči in volkuljice. Odločili smo se, da bomo pot začeli na železniški postaji v Trstu, se od tam povzpeli na kraško planoto, jo prečkali in se prek Vipavske doline podali na Nanos, nato pa se od tam spustili nazaj v dolino v smeri Postojne. Ob poti nas je spremljalo razmišljanje o pojmih, ki vplivajo na naše odraščanje. Etika, estetika, čas, zdravo telo …

V klanu je pomembno tudi služenje, to je darovanje svojega časa za pomoč tam, kjer vidimo potrebo, ne da bi pričakovali karkoli v zameno. Letos smo imeli skupen tabor, zato smo služili v mlajših vejah izvidnikov in vodnic ter volčičev in volkuljic. Z otroki smo se igrali, jim kuhali, jih učili razne veščine in pomagali njihovim voditeljem pri ustvarjanju programa.

Tabor je tudi letos ponudil lepo priložnost, da preživimo kvaliteten čas v dobri družbi, da se poglobimo vase in da pogledamo na družbo z drugega zornega kota.

Izzivalni Konj

Hud klan (steg Kras): Izkušnja pomoči mamam in otrokom v stiski nas je obogatila

Roverji in popotnice Hudega klana smo se od 5. do 12. avgusta napotili na potovalni tabor oziroma na tabor služenja. Prva dva dneva smo prespali v oratoriju v Brescii in imeli celodnevni izlet na hrib Monte Santa Maddalena, v nedeljo pa smo se z vlakom odpravili do Milana, in sicer v Baggio. Tudi tam smo bivali v oratoriju. Zvečer smo imeli debate na razne teme, kot na primer o strahu ali pomoči drugemu. Ves čas tabora pa smo igrali tudi igro, ki sta jo pripravila Tina in Lorenzo. Vsak večer je vsak od nas dobil listek z izzivom, mi pa smo morali ta izziv opraviti tako, da nas je videlo čim več ljudi, ne da bi razumeli, da opravljamo izziv. Izzivi so bili povezani z dnevno temo: tema prvega dne so bile, na primer, živali,

(dalje ☞)

☜ (dalje s prejšnje strani)

in za izziv je moral vsakdo oponašati neko žival. V ponedeljek je nastopil čas služenja v organizaciji Albero della Vita. Ta nudi pomoč mamam v stiski. Mame imajo raznolike zgodbe in prihajajo iz različnih krajev. Najpogosteje se znajdejo v ekonomski stiski. Ene so bile nekoč odvisnice, druge so doživele nasilje, nekatere pa raje ne povedo, kaj se jim je zgodilo. Organizacija nudi stanovanja in pomaga mamam poiskati službo, da lahko potem same skrbijo zase in za svoje otroke; pomaga jim torej, da postanejo samostojne. Jutra smo preživljali na hodnikih njihove stanovanjske hiše, ki smo jih prepleskali, popoldne pa smo se delili v dve skupini: ena skupina se je ukvarjala z otroki, ostali pa so še naprej pleskali. Zadnja dva dneva, ko smo s pleskanjem končali, smo se vsi skupaj igrali z otroki, ki so bili zelo veseli naše družbe. Predstavili smo jim nekaj skavtskih iger in bansov. Ko smo se morali zadnji dan posloviti, so bili žalostni, ker so se želeli še naprej igrati z nami, mi pa smo se morali odpraviti domov.

Služenje je bilo naporno, na koncu pa smo bili vseeno zelo veseli, da smo se igrali z otroki in se kljub velikemu naporu tudi naučili pleskati.

Praktična Panda

Goriški klan: Doživeli smo čustveno nevihto v posebnem svetu, ki ga nismo poznali

Člani Goriškega klana smo se letos odločili za tabor služenja. Tokrat za spremembo torej nismo samo pešačili po vročini, ampak smo se odpravili v iskanje novih izkušenj oziroma preizkušenj, takih, ki jih ne zmore vsak. Kontaktirali smo dva centra za osebe s posebnimi potrebami v kraju Abano Terme: hoteli smo jim darovati nekaj ur našega časa, njihov vsakdan popestriti z novimi obrazi, novimi igrami in pesmimi.
Seveda ni šlo čisto brez hoje in narave … Kot se za tabor spodobi, smo se prva dva dneva sprehajali po gričih Colli Euganei. Edino noč, ko smo spali v šotorih, smo se na žalost utaborili v neposredni bližini epicentra močnega neurja, ki je prizadelo Padovo. Čeprav nismo bili prav v središču nevihte, je dež ustvaril dovolj veliko lužo, da si si lahko v njej zjutraj umil obraz. V kraj Abano Terme smo se spustili ob nenehnem dežju in lepo drseli po mokrem pobočju gričev. Nazadnje smo le prispeli do skavtskega sedeža, ki je postal naš dom za naslednjih nekaj noči. Razdelili smo se v dve skupini. Vsaka je služila najprej v enem centru, nato sta se zamenjali. Prvo srečanje z osebami s posebnimi potrebami je bilo za marsikoga presenečenje. Nihče izmed nas ni točno vedel, kako nas bodo sprejeli. Izkazali so se za ljudi, ki nimajo nobenih predsodkov, ki ljubijo brez zadržkov, ki brez sramu plešejo in pojejo. Vsak od nas je doživel pravo čustveno nevihto sredi tega sveta, kjer so si ljudje kljub vsem težavam in občasnemu kreganju pravi bratje. Od tistega sveta se lahko človek veliko nauči. Zamisli se lahko, kakšen bi bil svet, če bi bili prav vsi ljudje tako odkritosrčni kot te majhne skupnosti oseb s posebnimi potrebami.
Potem ko smo se od prebivalcev obeh centrov poslovili z manjšo zakusko, smo se razdelili v dvojice. Voditelji so nas poslali na poseben izziv, ki mu v skavtski terminologiji pravimo hike: to je običajno dvodnevni pohod v neznano, ki ga roverji in popotnice opravimo v parih. Vsak par je imel en sam telefon za nujne primere, nekaj denarja za vlak, zemljevid, jabolko in kos kruha. Za vse ostalo smo morali zaupati dobroti neznanih ljudi, ki se je tudi tokrat izkazala za neizmerno: vsi smo noč dočakali s polnim trebuhom in streho nad glavo. Naslednjega dne smo se spet srečali v Benetkah, kjer smo preživeli zadnji, čudovit taborni ogenj.

Dovtipni Gams

Pričenjamo z objavo nagrajenih prispevkov na literarnem natečaju Slovenskega kulturnega kluba v šolskem letu 2021–2022.

3. nagrada za prozo: Anja De Luisa, 1. razred Znanstvenega liceja Franceta Prešerna

UTEMELJITEV KOMISIJE: ***Prispevek z geslom MODRA 8 nosi naslov*** Čas taborniških ognjev. ***Kratek prozni utrinek govori o rojstvu prve ljubezni v poltemi tabornega ognja; odlikuje se po nežnosti pristopa in izbranem jeziku.***

Čas taborniških ognjev *(Jože Snoj)*

»Mama, kako si spoznala mojega očeta?« To vprašanje je vzburilo v meni prijeten vihar; nastal je vrtinec, poln misli in lepih spominov, in začel se je premikati po mojih možganih.

Ta vrtinec bi lahko spomnil na zbirko slik, ki je leta in leta spravljena v predalu in si jo po tolikem času spet malo ogledaš.

Med listanjem po zbirki sem zagledala trenutek, ki je zapečaten v mojih spominih, na katerega pa že nekaj časa nisem mislila. Vrtinec se mi je postavil pred oči in zagledala sem svetle, modre oči, ki so me gledale z zaljubljenim pogledom. Nisem mogla umakniti pogleda drugam, saj so me te oči očarale, zagrabile in pripeljale vse do njegovega srca.

Naenkrat me je streslo, ker sem začutila njegovo dlan dotikati se moje in trdno, a delikatno jo je držal na varnem, pri sebi. Niti sekunde mi ni pustil, da bi se zavedala vsega, kar se je komaj zgodilo, in sva že bila tam, pri ognju, pod temno modrim, zvezdnatim nebom, z roko v roki, zatopljena v najin romantični ples. Ni bil res tako romantičen, saj sva v podlagi imela pesem Siva pot, bilo pa je vseeno nepozabno.

Ne bi mogla opisati vseh čustev, ki sem jih takrat začutila, vem pa, da mi je srce bilo zelo močno, preveč močno.

Vrtinec se je zdaj premaknil v najpomembnejši človeški organ, torej srce. Tukaj hranim vse najlepše trenutke svojega življenja, med katere spada tudi ta, seveda.

Moram priznati, da sva se s svojim možem poznala, že ko sva bila stara komaj tri leta, menim pa, da sem ga resnično spoznala le tisti večer, ob tabornem ognju.

Oh, kako so bili lepi tisti časi, časi tabornih ognjev!

Ko si prejela 3. nagrado na literarnem natečaju SKK, si hodila v prvi razred Znanstvenega liceja Franceta Prešerna. Ali te je presenetilo, da si že tako mlada bila med prvouvrščenimi v skupini 75 sodelujočih? Kakšni občutki so te prevevali?
Bila sem zelo presenečena in vesela. Nisem si pričakovala, da bi se moja zgodba lahko uvrstila med prva tri nagrajena dela, saj sem prvič sodelovala na natečaju.

Ali spada pisanje med tvoje hobije?
Ne, po navadi pišem le za šolske spise.

Ti je bila nagrada v spodbudo – se misliš tudi v prihodnje ukvarjati s pisanjem?
Nagrada mi je v spodbudo, da bom še sodelovala na literarnih natečajih.

Katera aktivnost ti je v šoli najbolj pri srcu?
Druženje in sodelovanje s sošolci in tudi šolski izleti.

Kakšne načrte imaš za čas po višji šoli?
Verjetno bom nadaljevala s študijem na univerzi, ne vem pa še, na katero fakulteto bi se vpisala.

Kateri so še tvoji konjički in zakaj jim posvečaš svoj prosti čas?
V prostem času treniram ritmično gimnastiko, igram klavir, pojem v zboru in obiskujem tudi skavte. Posvečam se vsem tem dejavnostim, ker so mi zelo pri srcu in ker me vsaka na drugačen način izpopolnjuje in razveseljuje.

Katera je tvoja najlepša lastnost? Kaj pa nelepa lastnost?
Lepa lastnost, s katero bi se opisala, je empatija. Slaba lastnost pa je, da večkrat zamujam pri dejavnostih ali zmenkih.

Najljubša knjiga?
Moja najljubša knjiga je *Nel mare ci sono i coccodrilli*, avtor je Fabio Geda.

Najljubša pesem?
Najljubša pesem je *Someday,* skupina pa Coldplay.

Najljubši film?
Moj najljubši film je *Hatchiko – tvoj najboljši prijatelj* režiserja Lasseja Hallströma.

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

V prejšnji številki Rasti smo objavili nepopoln seznam zmagovalcev literarnega in fotografskega natečaja Slovenskega kulturnega kluba 2021/2022.
Tu spodaj objavljamo dopolnjeni seznam z vsemi imeni. Zmagovalcem in bralcem se opravičujemo za pomoto.

Literarni natečaj

PROZA

1. mesto: **Jakob Tul**, DTZ Ž. Zois
2. mesto: **Iztok Kalc**, DTZ Ž. Zois
3. mesto: **Meta Peric**, DTZ Ž. Zois,
Nanika Smotlak, DZL F. Prešeren,
Anja De Luisa, DZL F. Prešeren

POEZIJA

1. mesto: **Jacopo Primosich**, DTZ Ž. Zois
2. mesto: **Lara Bearzi**, DZL F. Prešeren
3. mesto: **Ivana Blason**, DIZ J. Štefan

Fotografski natečaj

1. mesto: **Erin Pizzol**, DUL Nordio
2. mesto: **Jernej Močnik**, Humanistični in družbeno-ekonomski licej A. M. Slomšek

Slovenski kulturni klub razpisuje svoj tradicionalni

LITERARNI NATEČAJ
za šolsko leto 2022/2023

in vabi vse višješolce, stare od 13 do 19 let, da se ga udeležijo in se preizkusijo z literarnim prispevkom v prozi ali poeziji.

Tudi letos je natečaj posvečen velikanom slovenske besede ob njihovi pomembni obletnici. Gre za pisatelja **Borisa Pahorja** (v letu 2023 poteka okroglih 110 let od njegovega rojstva); za pesnika **Vinka Beličiča** (tudi od njegovega rojstva poteka letos 110 let), pa še za pisatelja **Ivana Tavčarja** ob okrogli stoletnici njegove smrti.

Nekaj citatov iz njihovih del (ki jih SKK kot vedno ponuja za neobvezni navdih) je objavljenih na Facebook strani SLOVENSKI KULTURNI KLUB in tudi na Instagramu.

Rok za oddajo izdelkov je **8. februar**, na Praznik slovenske kulture.

Prispevke je treba poslati na naslov: SLOVENSKI KULTURNI KLUB – LITERARNI NATEČAJ, ul. Donizetti 3, 34133 Trst.

Podpisani morajo biti le s šifro ali s psevdonimom; v ločeno zaprto ovojnico z isto šifro ali psevdonimom pa naj avtor/avtorica priloži svoje ime in priimek, naslov, letnico rojstva, telefonsko številko in e-mail (ne šolski, temveč lastni e-mail) in še razred in ime šole, ki jo obiskuje. Literarne prispevke bo tudi letos ocenila strokovna komisija.

Tudi letos bodo nagrade prispevali: ZKB za prvouvrščene, Draguljarna Malalan za drugouvrščene in Založba Mladika za tretjeuvrščene.

Nagrajena in pohvaljena dela bodo objavljena v Rasti. Prav vsi sodelujoči pa bodo prejeli uradna potrdila.

rast – mladinska priloga mladike • ul. donizetti 3, 34133 trst • rast.urednistvo@gmail.com • tisk grafika soča d.o.o. – nova gorica